

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Jan Kunderát

**Sídliště v odrazech doby. Proměny městského plánování a bydlení
mezi normalizací a devadesátými lety na příkladu Jižního Města II**

Housing Estate in Reflections of the Times. Changes in Urban Planning and
Housing Between Normalization and the 1990s on the Example of Jižní Město II

Praha 2023

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Randák, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 1. srpna 2023

Jan Kunderát

Klíčová slova (česky)

Sídlště, panelový dům, normalizace, devadesátá léta, transformace, architekti, bydlení, projektování, Jižní Město II, Jižní Město

Keywords (in English)

Housing estate, panel building, normalization, nineties, transformation, architects, housing, projecting, Jižní Město II, Jižní Město

Abstrakt (česky)

Předkládaná diplomová práce se zabývá tématem pražského sídlště Jižní Město II, jeho vizemi, projektováním a realizací. Z pohledu architektů zkoumá dobové přístupy k tvorbě obytného prostředí, názorové proměny i myšlenky ideálního bydlení. Analyzuje tyto aspekty v období od 70. do 90. let 20. století, přičemž zkoumá, jak se fenomén tvorby sídlšť v těchto obdobích měnil. Zvolená témata tato práce analyzuje na základě archivních materiálů architektonické povahy, dobových architektonických časopisů, v nichž architekti publikovali, a také odborné literatury. Hromadnou bytovou výstavbu s cílem rychle a efektivně řešit bytovou krizi provázela typizace a standardizace stavebních prvků a zprůmyslnění stavebnictví jako takového. Po zavedení panelové technologie začala vznikat stále větší sídlště, s kterými však souviselo mnoho problémů. Lidé se stěhovali do rozestavěného uniformního prostředí s chybějícími chodníky, obchody nebo službami. Tato práce analyzuje, jak se v druhé polovině 70. let na tuto situaci snažili reagovat architekti Jižního Města II, které se mělo stát vzorovým sídlštěm. Architektům se podařilo prosadit mnoho nových a netradičních prvků, které se na jiných sídlštích při soupeření s dodavateli a investory prosazovat nedařilo. Koncem 80. let však ze strany architektů stále sílila kritika nastaveného systému, který vyhovoval dodavatelům a investorům, ale myšlenkám tvorby kvalitnějšího životního prostředí svazoval ruce. Změnu přinesl rok 1989, po němž se stala sídlště terčem společenské kritiky a panovaly obavy z jejich sociálního vývoje. Na příkladu poslední části Jižního Města II se práce ukazuje, jakým způsobem probíhala tvorba obytného prostředí po roce 1989 a jací noví aktéři do jednání vstupovali.

Abstract (in English):

The presented diploma thesis deals with the topic of Prague housing estate Jižní Město II (South City II), its visions, projecting and realization. It examines approaches to the creation of a residential environment, changes in opinions and ideas of ideal living, from the perspective of

the architects. It analyzes these aspects in the period from the 1970s to the 1990s, examining how the phenomenon of creating housing estates changed in these periods. This work analyzes the selected topics on the basis of archival materials of an architectural origin, architectural magazines in which architects published at that time, as well as professional literature. Mass housing constructing with the aim of quick and effective solution of the housing crisis was accompanied by the typification and standardization of construction elements and the industrialization of the construction industry as such. After the introduction of the panel technology, increasingly large housing estates began to emerge, but many problems were associated with them. People moved into an under-construction uniform environment with no sidewalks, shops or services. This work analyzes how the architects of Jižní Město II, which was supposed to become a model housing estate, responded to this situation in the second half of the 1970s. The architects succeeded in introducing many new and non-traditional elements that could not be implemented in other housing estates when competing with suppliers and investors. At the end of the 1980s, however, criticism of the set system, which suited suppliers and investors, but tied the hands of the ideas of creating a better environment, was still growing on the part of architects. The year 1989 brought a change, after which the housing estates became a target of social criticism and there were concerns about their social development. Using the example of the last part of Jižní Město II, this work shows how the creation of the residential environment took place after 1989 and which new actors entered the negotiations.

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Janu Randákovi, Ph.D. za vedení této diplomové práce, za velice podnětné rady a připomínky.

Obsah

1. Úvod	7
2. Bytová výstavba a život na sídlišti v polovině 70. let	13
3. Počátky Jižního Města II, jeho projektování a vize	22
4. Realizace a jejich první reflexe	46
5. Konec 80. let a zhodnocení.....	67
6. 90. léta a změny	82
7. Společnost na sídlištích.....	105
8. Závěr	112
Seznam zkratk	116
Seznam použitých pramenů a literatury	117
Seznam obrázků	121

1. Úvod

Na sídlištích dnes v České republice žije zhruba 2,7 milionů lidí v 1,2 milionech bytů ve 82 tisících domů.¹ Narazíme na ně téměř v každém českém městě, přičemž 13 % všech panelových domů nalezneme v Praze.² Ačkoliv se dnešní optikou může zdát sídlištní výstavba redukovatelná na schematický a jistě stereotypní pohled, a sice že komunistická strana rozhodla a napříč Československem začaly růst stejné domy ve tvaru krabic, je problematika sídlištní výstavby mnohem zajímavější a pestřejší. Samotný fakt, že sídliště se napříč Československem stavěla v masovém měřítku čtyři až pět desetiletí, může naznačovat, že tento fenomén procházel určitým vývojem a v jeho průběhu docházelo nejen k plánování do budoucna, ale i k reflexím minulosti.

Nutnost řešit bytovou krizi se po druhé světové válce projevila projekty typizovaných budov a snahami o zprůmyslnění stavebnictví. V prvních poválečných desetiletích vznikala první sídliště, nicméně rychlost výstavby stále neodpovídala bytové poptávce. Šedesátá léta přinesla nové vize o expertním plánování, zrychlení výstavby pomocí ještě více typizovaných soustav a definitivní rozvoj panelové technologie jakožto způsobu výstavby. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se začala stavět sídliště do té doby nevídaných rozměrů a rychlost předávání nových bytů rostla. Se zvětšováním sídlištních celků se však zvětšovaly a zviditelňovaly také dosavadní i nové problémy tohoto pojetí výstavby a bydlení.

V roce 1976 se na Jižní Město, které se začalo stavět o pět let dříve, nastěhovali první obyvatelé. V téže roce bylo rozhodnuto, že v jeho západní části původně určené pro okresek průmyslu a služeb, kde měli obyvatelé Jižního Města najít pracovní příležitosti, se postaví další byty. Území označované nejprve Jižní Město Západ, později Jižní Město II dostal na starost nový tým architektů, který měl za úkol vyprojektovat zde další sídlištní útvar. Tato práce si klade za cíl sledovat, jak architekti nový městský celek projektovali a zamýšleli a jak reagovali na stále sílící kritiku sídlištní výstavby, která se nejvíce zhmotňovala v první části Jižního Města, jež bylo nadohled. Jaké nové pohledy na tvorbu obytného prostředí přinášela druhá polovina sedmdesátých let a léta osmdesátá? Jak v této době vypadala idea bydlení a jakými změnami prošla v ohledu na setkání s realitou právě vznikajících velkosídlišť?

Osmdesátá léta přinesla realizace mnoha částí tohoto nového sídliště. Jak byly tyto realizace reflektovány? Podařilo se v době pozdní normalizace měnit zajetý systém výstavby a

¹ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 9

² Data Českého statistického úřadu, https://www.czso.cz/csu/czso/13-1131-05-casova_rada-4_2_bydleni

přinášet nové pohledy na budoucí městské plánování? Rok 1989 znamenal značnou změnu v projektování i stavbě obytných celků. Mohlo dojít k celkové revizi ze strany státu, architektů i veřejnosti, začali se měnit investoři i dodavatelé. V této situaci se ocitly i okrajové nedostavěné části Jižního Města II. Jak tedy v devadesátých letech v novém režimu probíhaly zkoumané procesy? Jak se změnila idea bydlení a pohled na život ve městě?

Nová společenská a politická situace také otevřela možnosti alternativního vývoje již postavených sídlišť. Jací lidé žili na sídlištích v době normalizace a jak se společnost na sídlištích v 90. letech a následujících dekádách proměnila či neproměnila? Odpovídaly sociální procesy na českých sídlištích dění na sídlištích v jiných zemích? To jsou badatelské otázky, jejichž zodpovězení si předkládaná práce stanovuje za cíl.

Proč má však smysl si dnes dané otázky klást? Jižní Město II není pouze druhou kapitolou Jižního Města I. Je to svébytný sídlištní celek, na jehož vývoji sledujeme proměny chápání tvorby bydlení, města a života lidí v něm v rámci dvou až tří dekád, návrat nespočítatelných hodnot do pohledu na člověka a město, konkrétní příklady snahy o tvorbu obytného prostředí v hranicích daných stavební mašinérií i zapojení širšího a nového spektra účastníků ovlivňující stavbu města ke konci sledovaného období. Jižní Město II umožňuje sledovat snahy o tvorbu ideálního bydlení a zároveň snahy o vyřešení dlouhodobé bytové krize. V jednom projektu spolu soupeřily, prolínaly se a koexistovaly kvalitativní a kvantitativní odpovědi na otázku budoucnosti bydlení. Jejich interakcí se vytvářely hranice ideálního a možného bydlení.

Analýza nastíněných témat může přinést nové poznatky o fungování vybrané expertní skupiny v minulosti. Může také ukázat fungování státem řízené plánované ekonomiky na příkladech jejích projevů při budování sídlišť, případné reflexe minulosti a změny uvnitř nastaveného systému. Má také možnost na vybraných procesech zkoumat kontinuity a diskontinuity mezi děním před rokem 1989 a děním po něm. Výsledky této práce mohou vypovídat o soudobých dějinách z netradičního úhlu pohledu a mohou právě touto specificky zaměřenou optikou napomoci k chápání a poznání minulosti. Minulost zkoumaná v této práci navíc ovlivnila každodenní tehdejší, dnešní i budoucí životy miliónů lidí, což jí samo o sobě dodává na aktuálnosti.

Celou práci prostupuje jakožto těžiště výzkumu Jižní Město II, jelikož tvořilo atypický projekt, který se snažil vytvořit určitou vzorovou situaci a zároveň se na něm projevil typické dobové procesy během normalizace i devadesátých let. Protože bylo Jižní Město II součástí obecnějších projevů společnosti, je vedle tohoto sídliště současně popisována i širší situace

v městském plánování, výstavbě i bydlení. Práce je časově vymezena od sedmdesátých do devadesátých let.

První kapitola stručně nastiňuje Jižnímu Městu II předcházející historii projektování a výstavby sídlišť s přihlédnutím k pražskému prostoru a ukazuje situaci ve výstavbě a životě lidí na sídlištích v polovině 70. let. Na ní navazuje kapitola, která má svůj počátek roku 1976, kdy se začalo plánovat Jižní Město II. Na jeho projektu text sleduje nové vize, reakce na tehdy aktuální dění, nové pohledy a názory na výstavbu pro další desetitisíce lidí. Kapitola následující ukazuje 80. léta ve světle uskutečňování plánů, pohledů na tyto realizace a úspěchů nebo neúspěchů architektů při jejich soupeření s dodavateli a investory. Poté se práce věnuje konci 80. let, architektonické reflexi dosavadní výstavby i kritice velkých sídlišť a snahám o nové směry. Těžištěm další kapitoly jsou 90. léta a analýza toho, jak se projeví listopadové změny v tvorbě okrajové části zkoumaného sídliště, kdo do procesů nově vstupoval a kdo se k nim vyjadřoval. Poslední kapitola se dotýká otázky, jak vypadala česká sídliště ze sociologického pohledu během zkoumaných období, jak se lišila nebo liší od sídlišť v jiných zemích, především od těch v bývalém západním bloku, jaký vývoj se od sídlišť očekával a jaký skutečně nastal.

Do procesu plánování a výstavby sídlišť a tvorby obytného prostředí byli ve zkoumaném období, ostatně podobně jako dnes, zapojeni architekti, investoři, dodavatelé, politici i veřejnost. Pro tuto práci jsem se rozhodl zaměřit na první zmíněnou skupinu a detailněji se podívat na její vize, názory a přístupy ke zkoumanému fenoménu ve sledovaných obdobích. Nabízela by se také opačná možnost, tedy zkoumat všechny zapojené aktéry a složky společnosti. Domnívám se však, že postup, který jsem zvolil, je pro práci tohoto rozsahu přínosnější, protože dovoluje detailnější vhled do určité složky společnosti, namísto možná zdánlivě širšího, zato však jistě méně konkrétního pohledu ze všech stran.

Tato metoda také dovoluje možnost zkoumat vývoj přístupů, názorů, zapojení a fungování architektů ve vztahu k Jižnímu Městu II, k obecné problematice bydlení i ke dvěma odlišným politicko-ekonomickým režimům. V rámci třech popisovaných desetiletí proto vybraný postup umožňuje sledovat proměny téže složky společnosti. Architekti tak či onak v každém období s ostatními aktéry interagovali, tudíž investoři, dodavatelé, politici ani veřejnost stranou výzkumu a předkládaného textu nezůstali a taktéž tvoří důležitou součást této práce.

Z vytyčeného zaměření výzkumu vyplývají i použité prameny a zdroje. Práce analyzuje archivní prameny architektonické povahy z archivu Institutu pro plánování a rozvoj hlavního města Prahy, jenž svou činností navázal na Útvar hlavního architekta hlavního města Prahy, který vykonával státní správu v oblasti územního plánování ve zkoumaném období. Tyto

prameny obsahují především podrobný územní plán Jižního Města II, jeho průvodní zprávu, textovou dokumentaci, studii organizace výstavby a studie souborů staveb, což jsou zdroje, které umožnily analyzovat původní plány architektů a zároveň zmiňují některé procesy a kompromisy, které vzniku podrobného územního plánu předcházely.

Důležitým pramenem se staly také architektonické časopisy vydávané ve sledovaných obdobích, na jejichž stránkách architekti i teoretici architektury publikovali své návrhy a projekty, diskutovali, referovali o probíhajících realizacích, ohlíželi se do minulosti i vyhlíželi do budoucna. Pro výzkum posloužily články z periodik *Architektura ČSR*, *Československý architekt* (po roce 1989 přejmenovaný na *Architekt*), *Tvorba a Investiční výstavba*. Tato práce čerpá z článků z per autorů Jižního Města II, architektů pracujících v Útvaru hlavního architekta hlavního města Prahy i dalších vlivných architektů, urbanistů a teoretiků.

Zajímavým zdrojem se stala publikace *Legenda o sídlišti* z roku 2014,³ která mimo jiné obsahuje rozhovory s architekty některých sídlišť, včetně Vítězslavy Rothbauerové, důležité členky autorského týmu Jižního Města II. Rozhovory s ní obsahuje také publikace *Praha 11 na prahu 21. století*⁴ nebo internetová televize *TV Architect*.⁵

Co se týče odborného historického výzkumu, tematika sídlišť zůstávala poměrně dlouho mimo badatelský zájem, na což měl patrně vliv ne příliš pozitivní obraz sídlišť v očích většinové společnosti v prvních porevolučních letech až dekadách. Až s odstupem času tak začaly vznikat odborné i neobdobné práce zabývající se fenoménem sídlišť a zájem o toto téma v současnosti roste. Přesto zatím nelze říci, že by šlo o jednoznačný směr mající určitou ucelenou metodologii bádání.

Mezi nejnovější práce zabývající se projektováním, výstavbou měst, technokratickým městským plánováním či proměnami bydlení lze zařadit například kapitoly v publikaci *Řídit socialismus jako firmu*⁶ či knihu *Most do budoucnosti*⁷ od Matěje Spurného anebo článek *Krise urbanistické moderny v socialismu*⁸ či kapitolu v práci *Architekti dlouhé změny*⁹ od Petra Roubala.

³ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014

⁴ BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007

⁵ <https://www.tvarchitect.com/video/osobnosti-soucasne-architektury-vitezslava-rothbauerova/>

⁶ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019

⁷ SPURNÝ, Matěj, *Most do budoucnosti. Laboratoř socialistické modernity na severu Čech*, Praha 2016

⁸ ROUBAL, Petr, *Krise urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017

⁹ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019

Ze zahraničních badatelů jako první začala zkoumat toto téma americká historička Kimberly Elman Zarecorová ve své práci *Utváření socialistické modernity*,¹⁰ v níž se zabývá průkopnickými lety československé bytové výstavby, 1953 až 1960. Sedmdesátá léta hlavně v bytové kultuře popisuje kolektivní práce *Husákovo 3+1*.¹¹ Historii sídlišť a jejich plánů dobře zpracovala Lucie Zadražilová v inspirativní knize *Když se utopie stane skutečností*.¹²

Tato autorka se také stala součástí týmu historiků umění, jehož výsledkem práce se stalo zatím největší a nejucelenější zpracování historie českých sídlišť. Autoři ve dvou dílech publikace *Paneláci*,¹³ spojené se sérií výstav, přinesli pohled na desítky českých sídlišť, jejich plány, realizace a současnost. Kromě toho popsali obecný vývoj sídlištní výstavby a přišli s její periodizací na základě vybraných zkoumaných sídlišť. Publikace obsahují nejen výzkum z oblasti historie a dějin umění, ale také výzkum sociologický a demografický nebo vzpomínky pamětníků a pestrá obrazová příloha prostupující obě knihy.

Pro poslední kapitolu se stala zajímavým zdrojem kromě *Paneláků* také kniha *Lidé a sídliště*,¹⁴ kterou roku 1985 publikoval kolektiv sociologů v čele s Jiřím Musilem. Tento tým v knize analyzoval výsledky svého výzkumu společnosti na nových sídlištích a různých otázkách spojených se životem jejich obyvatel. Tato práce zůstává ve svém zaměření a rozsahu dodnes nepřekonanou.

Tématu sídlištního plánování a výstavby jsem se věnoval již ve své bakalářské práci, v níž jsem analyzoval technokratické vize 60. let Jižního Města I, jeho realizaci i problémy, které při ní vznikaly a dále také vývojem hromadné bytové výstavby. Celkově jsem se tedy zabýval tématem časově předcházejícím Jižnímu Městu II. Proto ponechávám již zpracovaná témata v této diplomové práci úmyslně stranou. Dřívější věnování se souvisejícímu tématu mi pomohlo k pochopení kontextu a procesů týkající se plánování, výstavby a celkově tvorby městského obytného prostředí, což mi v této diplomové práci umožnilo hlubší analýzu sledovaných jevů a detailnější pohled na některé dílčí otázky. Znalosti a poznatky získané předchozím výzkumem jsem tak mohl použít jako východiska pro výzkum následující. Rád bych, aby tato diplomová práce přispěla svým obsahem a výsledky k postupně se rozšiřujícímu

¹⁰ ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015

¹¹ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018

¹² ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013

¹³ První díl: SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016 a druhý díl: SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017

¹⁴ MUSIL, Jiří a kolektiv, *Lidé a sídliště*, Praha 1985

spektru prací, které se zabývají tematikou sídlišť z pohledů různých oborů, především pak, aby přispěla k historickému výzkumu, který má před sebou v tomto směřování stále ještě široce otevřené možnosti bádání.

2. Bytová výstavba a život na sídlišti v polovině 70. let

Po druhé světové válce se v Československu, podobně jako v mnoha dalších východoevropských i západoevropských státech, jevílo jako nutné a nevyhnutelné řešit bytovou krizi. Za druhé světové války bylo poškozeno okolo 370 tisíc bytů, velká část dalších bytů se nacházela v nedobrému stavu a bytů bylo málo. Většina Evropy proto přistoupila k masivní výstavbě zcela nových obytných celků na zelené louce, v duchu meziválečného modernismu, inspirovaných například architektem a urbanistou Le Corbusierem.¹⁵

Myšlenka stejného bydlení pro všechny, bez individualizace obytného prostředí, nacházela od meziválečného období odezvu především v levicové části československých architektů. Představa nově postaveného moderního města s oddělenými zónami pro bydlení, práci, obchod, služby a rekreaci dosáhla popularity mezi architekty prakticky od Velké Británie po Sovětský svaz. Československá architektura a výstavba nových obytných celků tak nepřijímala pouze sovětský vzor, ale vycházela do velké míry i ze vzorů západních.

Situace po druhé světové válce otevřela dveře k uskutečnění modernistických myšlenek a docházelo k prvním realizacím nových obytných souborů. V Československu byly po roce 1948 postupně stavebnictví i projektové ústavy zestátněny a jedinými investory se staly státní podniky. Stát měl tedy kontrolu nad celým procesem, což však neznamenalo, že by se všechny zapojené složky řídily podle jednoho centrálního rozhodnutí. Naopak spolu o dílčí cíle často soupeřily anebo uzavíraly různá spojení.

Nutným předpokladem pro masovou bytovou výstavbu se stala standardizace a typizace stavebních prvků. Co nejjednodušší prvky, z nichž bylo možné přímo na staveništi montovat budovy, znamenaly efektivní a rychlou výstavbu. Rychlost činila při akutním nedostatku bytů nejdůležitější měřítko úspěchu výstavby. S tím se vzájemně podporovaly požadavky na předané počty bytů obsažené v pětiletých plánech centrálně řízené, plánované ekonomiky. Nový směr standardizované výstavby hledající nové technologie vhodné pro masovou „výrobu strojů na bydlení“ byl populární v očích mnohých architektů, zároveň i na veřejnost působil nový způsob výstavby pokrokově.¹⁶

Koncem 40. a začátkem 50. let docházelo k prvním pokusům o stavbu typizovaných sídlišť, následný socialistický realismus znamenal drobný odklon od tohoto směru založený

¹⁵ O vlivech utvářející socialistické plánování obytných celků a také o bytové situaci píše například Matěj Spurný v publikaci SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019

¹⁶ K počátkům sídlištní výstavby např.: ZARECOVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015

především na historismu. V druhé polovině 50. let se však socialistické stavebnictví definitivně přiklonilo k modernistické výstavbě budov bez vnější zdobnosti pomocí panelové technologie.¹⁷ ÚV KSČ přijal v říjnu 1955 usnesení O opatřeních a dalším rozvoji stavebnictví. V něm se zdůraznil požadavek typového projektování, rozvoj prefabrikace nebo celoroční plynulosti výroby a hlavní výrobní metodou bylo určeno proudové stavění, tedy plynulá a rovnoměrná stavba s jen minimálními časovými ztrátami.¹⁸ Občanská vybavenost byla vyčleňována z prvních podlaží obytných domů do samostatných budov, což se dělo také z důvodu nepružnosti panelových soustav. Od roku 1958 byla projektová činnost rozdělena mezi generálního projektanta a stavební výrobu.¹⁹

Na přelomu 50. a 60. let byla bytová situace stále neuspokojivá, protože ÚV KSČ rozhodl ještě navýšit tempo výstavby a do roku 1970 postavit a předat 1 200 000 bytů. V šedesátých letech tak objem výstavby rostl, stejně jako velikost jednotlivých sídlišť. V Praze byla postavena sídliště Spořilov, Malešice, Zahradní Město, Pankrác, Krč, Michelská a Červený Vrch.²⁰ Dále se začalo stavět Severní Město a vznikly projekty dalších velkých sídlišť, Jižního a Jihozápadního Města.²¹

V 60. letech se prosadivší technokratický přístup k řízení státu projevil i v urbanismu právě v plánech těchto sídlišť obsahujících v názvu slovo město. Do té doby nevídané ambiciózní projekty si kladly za cíl vytvořit skutečná soběstačná města ve městě se všemi prvky potřebnými pro život.²² Nové sídelní útvary byly podle dobového pohledu „dimenzovány a řešeny z hlediska uplatnění a využití daných podmínek tak, aby zabezpečovaly optimální podmínky pro své obyvatele z hlediska nabídky pracovišť, vybavení a dopravní obsluhy.“²³

Směrný územní plán z roku 1964 určil několik velkých ploch k zastavění novými sídlišti, která se v 60. a 70. letech začala realizovat, včetně již zmíněných sídlišť. Začátkem 70. let se připravovala výstavba docelující území Čakovice, Kbely a Letňany na severovýchodě a

¹⁷ Jednotlivé fáze výstavby sídlišť v Československu dobře popisuje publikace SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, za zmínku stojí také druhý svazek této práce, SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017

¹⁸ SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 2

¹⁹ SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 2

²⁰ SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 3

²¹ Jihozápadnímu Městu a plánování Prahy se věnuje Petr Roubal v pracích ROUBAL, Petr, *Krise urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století*, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017 nebo KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019

²² Velké projekty sídlištních celků popisuje například práce ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu v letech 1953-1989*, Praha 2013

²³ HRŮZA, Jiří, Praha město nebo aglomerace, *Architektura ČSR*, č. 2, 1971, s. 76

Komořan a Modřan na jihu Prahy.²⁴ Na přelomu 60. a 70. let se nastavil systém masové výroby a výstavby, v němž byly vize 60. let realizovány v různých formách prakticky až do pádu komunismu, někde i s přesahem do 90. let.

Ani v roce 1970 nebyl bytový problém vyřešen, což bylo dáno špatným hospodařením s byty, velkými ztrátami bytů při demolicích vyvolávaných většinou dopravními požadavky a stále ještě ne dost rychlým tempem výstavby bytů nových. XIV. sjezd KSČ²⁵ stanovil pro 5. pětiletku (roky 1971-1976) vybudování půl miliónu bytů, zvýšení objemu stavebních prací o 38 %, zkrácení lhůt výstavby, rozšíření výroby prefabrikátů, ale zároveň i zvýšení kvality staveb.²⁶

Během budování obytných celků se v Praze řešily i jiné stavby. Podle architekta Jiřího Hruzy ovšem výstavba sídlišť a extenzivní narůstání nových částí odváděly pozornost od ještě složitější problematiky budoucnosti pražských čtvrtí z 19. století.²⁷ Už počátkem 70. let se architekti začali odklánět od myšlenky asanace čtvrtí z 19. století, vyjádřené ve směrném územním plánu z roku 1964, ve prospěch jejich modernizace a přestavby určitých částí. Navzdory vizionářským představám poloviny 60. let tak přeci jen došlo k odklonu od možnosti existence nových sídlišť nedaleko centra města. Byla opět žádoucí regenerace a údržba historického centra a jeho začlenění do nového života města.

Od poloviny 70. let pak měla velký vliv na vývoj Prahy výstavba a realizace metra a jeho stanic a také nově budované kapacitní komunikační tahy včetně pražské magistrály.²⁸ Začátkem sedmdesátých let měla pražská aglomerace okolo 1,5 milionu obyvatel a předpokládalo se, že kolem roku 2000 bude mít okolo dvou milionů.²⁹ V roce 1971 byly takřka vyčerpány všechny územní rezervy směrného územního plánu z roku 1964, které byly označeny za nadměrné a měly vystačit až daleko za rok 1985.³⁰ Stavělo se tedy více a rychleji, než se očekávalo, ačkoliv bytů byl stále nedostatek.

Proces budování pražských sídlišť se označoval jako komplexní bytová výstavba, často pod zkratkou KBV. Ta měla za úkol „odstranit kvantitativní nedostatek bytů pro pražské obyvatelstvo, umožnit migraci mladých pracovníků, které město potřebuje ve výrobě, ve stavebnictví a ve službách, a vytvořit tak potřebnou demografickou skladbu a připravit možnost pro program přestavby města, vyvolaný především potřebami dopravního řešení a zlepšení

²⁴ HRŮZA, Jiří, Praha město nebo aglomerace, *Architektura ČSR*, č. 2, 1971, s. 73

²⁵ Konal se koncem května 1971.

²⁶ SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 3

²⁷ HRŮZA, Jiří, Praha město nebo aglomerace, *Architektura ČSR*, č. 2, 1971, s. 73

²⁸ HRŮZA, Jiří, Praha město nebo aglomerace, *Architektura ČSR*, č. 2, 1971, s. 74

²⁹ To se ukázalo jako správný odhad – roku 2019 měla pražská aglomerace přes 2 miliony 123 tisíc obyvatel.

³⁰ HRŮZA, Jiří, Praha město nebo aglomerace, *Architektura ČSR*, č. 2, 1971, s. 76

úrovně staršího bytového fondu, který zastaral a vyžaduje asanace spojené s modernizací i demolicí.“³¹

Zpětným pohledem bývá KBV vnímána značně negativně, a to prakticky od sametové revoluce až po současnost. „Vznik pojmu komplexní bytová výstavba, to bylo asi největší neštěstí při výstavbě bytů u nás. V něm šlo jen o počty. Co se nedalo spočítat, neexistovalo, a co se dalo spočítat, muselo být nejlevnější a nejefektivnější. Architekta by samozřejmě vyhnali, kdyby přišel s tím, že deset procent bude jinak,“³² uvedla teoretička a historička architektury Radomíra Sedláková.

Jedinou výhodou Komplexní bytové výstavby byly podle architektky Vítězslavy Rothbauerové standardy vydané Ministerstvem výstavby a techniky, díky nimž měla být výstavba skutečně komplexní. To znamenalo, že „pro obytnou skupinu nebo stavbu musela být zajištěna vybavenost pro určitý počet dětí v jeslích, mateřských školách a základních školách. Stejně tak pro ostatní vybavenost byly stanoveny plochy pro obchody, služby, kulturní, restaurační, zdravotnická a sportovní zařízení a zeleň. Nebylo možné jako dnes postavit bytové domy a rodinné domy a nevybudovat pro jejich obyvatele základní vybavenost. Je pravdou, že tehdy městský investor hradil ze státních prostředků bydlení i vybavenost. Vzhledem k tomu, že pozemky vlastnil stát, bylo lehké a bez problémů tyto jednotlivé funkční plochy určit.“³³

Pro účely KBV zřídilo 1. 1. 1968 plenární zasedání Národního výboru hlavního města Prahy (NVP) po analýze stranických a vládních orgánů odborný orgán – Výstavbu hlavního města Prahy (VHMP) – jakožto „státní socialistickou organizaci trustového typu.“³⁴ VHMP měla generální ředitelství a tři investorské-inženýrské organizace. Šlo o Výstavbu sídlišť, která zajišťovala komplexní bytovou výstavbu a s ní spjaté podmiňující investice, Výstavbu účelových staveb řídicí výstavbu soliterních objektů nadsídlištní občanské vybavenosti, stavby nadměstského významu nebo regeneraci památkových objektů a Výstavbu inženýrských staveb pro inženýrské stavby významu celoměstských systémů. VHMP také zahrnovala čtyři projektové ústavy, a to Pražský projektový ústav a Projektový ústav výstavby hlavního města Prahy, které byly generálními projektanty komplexní bytové výstavby a občanské vybavenosti, dále pak Projektový ústav dopravních a inženýrských staveb pro projektování inženýrských systémů a základního komunikačního systému.³⁵ Čtvrtým projektovým ústavem byl Státní

³¹ TOMAN, František, Desetileté výročí Výstavby hlavního města Prahy, *Investiční výstavba*, 1978, č. 1, s. 12

³² MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 79

³³ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 120

³⁴ TOMAN, František, Desetileté výročí Výstavby hlavního města Prahy, *Investiční výstavba*, 1978, č. 1, s. 12

³⁵ TOMAN, František, Desetileté výročí Výstavby hlavního města Prahy, *Investiční výstavba*, 1978, č. 1, s. 12

ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, s celostátní působností, který projektoval například přestavbu Žižkova.³⁶

Generální ředitelství VHMP bylo pověřeno NVP technickoekonomickými funkcemi jakožto ústřední orgán, který byl nadřízený všem investorům NVP. Řídilo přímo podřízené organizace, koordinovalo výstavbu na území Prahy, připravovalo investiční programy, opatrovalo dodavatele, posuzovalo a schvalovalo projektové dokumentace, vydávalo investiční záměry, řídilo typizace a unifikace, provádělo vlastní výzkumnou činnost a účastnilo se na úrovni středního článku řízení při přípravě a realizaci staveb.³⁷

V příloženém přehledu můžeme sledovat počty dokončených bytů v období předcházejícím výstavbě na Jižním Městě II. Tabulka ilustruje neustálý růst objemu výstavby, který se za třicet let zvýšil zhruba šestinásobně.

	ČSSR	ČSR
1946—1950	110 245	62 511
1951—1955	196 114	115 248
1956—1960	314 031	181 985
1961—1965	408 561	246 215
1966—1970	439 185	278 493
1971—1975	615 199	406 055
1976—1980	644 000	413 500

Obrázek 1 – Počty dokončených bytů mezi lety 1946 a 1980, zdroj: SÝKORA, Miroslav, Čtyřicet let socialistické bytové výstavby v ČSR, *Architektura ČSR*, č. 4, 1985, s. 145

V letech 1946-1980 bylo tedy postaveno v ČSSR přes 2 miliony 725 tisíc nových bytů, z toho 1 milion 705 tisíc v české části republiky. Dobový článek kvantitativní výsledky komentoval takto: „S tímto velkým rozmachem, kterým prošla dosavadní výstavba bytů jako výrazná programová součást naší státní politiky, jsou spojovány zejména rozvoj našeho zprůmyslněného stavebnictví, typizace, společenská koncepce a komplexní pojetí bytové výstavby. Se socialistickým programem rozvoje bydlení, řešením bytů a nového obytného prostředí se pak váže také i snaha a tvůrčí úsilí již několika generací našich architektů.“³⁸

Pohled na počty předaných bytů naplňoval optimismem. Tímtéž optimismem ovšem nenaplňoval pohled na hmotnou realitu, kterou tato čísla reprezentovala. Předmětem kritiky se stával uniformní vzhled sídlišť, jejich monotónnost a jednotvárnost. S velkou rychlostí výstavby a snahou o dosažení počtu předaných bytů se pojila nedokončenost obytného prostředí, kdy bytové domy byly předávány často bez hotových chodníků, objektů občanské vybavenosti a sadových úprav, místo nichž domy obklopovala často zmiňovaná „měsíční

³⁶ TOMAN, František, Desetileté výročí Výstavby hlavního města Prahy, *Investiční výstavba*, 1978, č. 1, s. 13

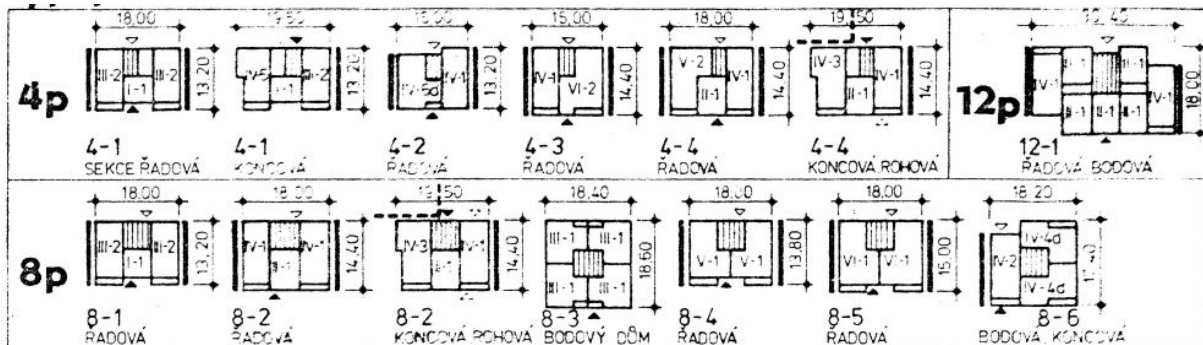
³⁷ TOMAN, František, Desetileté výročí Výstavby hlavního města Prahy, *Investiční výstavba*, 1978, č. 1, s. 13

³⁸ SÝKORA, Miroslav, Čtyřicet let socialistické bytové výstavby v ČSR, *Architektura ČSR*, č. 4, 1985, s. 145

krajina.“ Byty také většinou nenabízely širší výběr dispozic, v období normalizace se nejvíce stavěly byty o velikost 3+1, pro něž se vžil označení „Husákovo 3+1.“³⁹

Stejný článek shrnující čtyřicet let socialistické bytové výstavby do roku 1985 se vyjádřil i k těmto negativům: „Na začátku sedmdesátých let se naše bytová výstavba ocitla na určitém přelomu. Přes nesporné kvantitativní úspěchy a stále stoupající bytový standard, projevující se např. v ukazatelích ploch, počtu osob na obytnou místnost a v technickém vybavení bytů, začíná být společenský výsledek bytové výstavby předmětem kritiky zejména obyvatel našich nových sídlišť. Potřebu zvýšení celkové úrovně budovaných obytných souborů potvrzovaly i tehdejší odborné průzkumy a šetření. Z jejich závěrů bylo zřejmé, že většina obyvatel spojuje svoje představy vyšší životní úrovně také s vyšší kulturou bydlení, že s výstavbou bytů jsou stále více spojovány osobní vztahy uživatelů k bytu a také i širší problémy bydlení, jako je kvalita a komplexnost vybavení obytného prostředí, jeho obyvatelnost a architektonická tvářnost.“⁴⁰

Počátkem 70. let se kromě používané řady sekcí TOB začala ve velkém používat hlavně soustava VVÚ-ETA, doplněná dánskou soustavou Larsen-Nielsen, případně na některých místech dalšími soustavami jako NKS-G.⁴¹

Obrázek 2 – Schéma typů sekcí VVÚ-ETA, z nichž architekti skládali bytové domy, zdroj: <https://panelovedomy.ekowatt.cz/vvu-eta.html>

Ačkoliv nové soustavy měly přinést rozmanitější skladby domů, jejich možnosti se pod tlakem pořizovací stavební ekonomie využívaly jen v omezené šíři.⁴² Jinými slovy „ukázalo se,

³⁹ O bytové kultuře v první normalizační dekádě pojednává stejnojmenná kniha, HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018

⁴⁰ SÝKORA, Miroslav, Čtyřicet let socialistické bytové výstavby v ČSR, *Architektura ČSR*, č. 4, 1985, s. 147-148

⁴¹ Konstrukční soustava byl „soubor typizovaných prvků a způsobů jejich montáže. Postupně byly vyvíjeny a používány různé typy zděných a panelových soustav a jejich varianty. Mezi nejrozšířenější typové řady patří T (padesátá léta), G (padesátá až šedesátá léta), T O B (šedesátá až sedmdesátá léta), BaNKS či OP (osmdesátá léta).“ Viz SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 448 a 442

⁴² SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 4

že v dalším vývoji, po zavedení nových typů a jejich pokračujících modifikací do hromadné výstavby, se však nedospělo k očekávanému výraznému výsledku, a že také řada záměrů vyplývajících z celonárodní diskuze o bydlení zůstala i nadále jen přáním. V plně šíři se projevila skutečnost, že úroveň bydlení nespočívá jen v uspokojivém vyřešení bytu nebo obytného domu, ale že se zvýraznila úzká souvislost kvality bydlení s urbanistickou koncepcí celé obytné skupiny, souboru nebo části města, s komplexností jejich občanského a technického vybavení.⁴³

Dosavadní způsob výstavby, který ve svých počátcích platil za novou moderní technologii a obecně přijímaný pokrok, se stal terčem kritiky pro tytéž vlastnosti, pro které byl vyvinut: „Kritika zaměřená na celkovou kvalitu a komplexnost našich sídlišť vyústila mimo jiné také v negativní hodnocení dosaženého stupně technologie hromadné výstavby, neuspokojivého stavu typizace, zejména jejího jednostranného racionálního pojetí ve prospěch zprůmyslnění stavebnictví a dotkla se i kvality samotného provádění bytových staveb a dokončování jejich okolí.“⁴⁴

Počátek sedmdesátých let tedy přinesl kritické pohledy, názorové proměny a nové přístupy k řešení životního a obytného prostředí. Ty často přinášely architektonické soutěžní návrhy, studie, výstupy z vědecko-výzkumných institucí a ústavů, teoretické a ověřovací studie a projekty nových sídlišť z rukou architektonických ateliérů.⁴⁵ Původní návrhy architektů ovšem často obsahovaly prvky, které se na sídlištích nerealizovaly nebo realizovaly opožděně, což bylo poměrně rozšířeným fenoménem u tehdejších i starších sídlišť, především co se týče občanského vybavení a infrastruktury.

Někdy se architekti ve snaze prosadit atypické nebo nadstandardní architektonické prvky v rámci budov snažili argumentovat následnou levnější údržbou domů, většinou však neúspěšně. Podle zpětného pohledu Radomíry Sedlákové bylo socialistické hospodářství „svým způsobem úchvatné, protože existovaly různé pytle peněz, které byly nesrovnatelné a nezaměnitelné. Stavba stála jedny peníze, údržba stála jiné peníze. Nešlo to zkombinovat. Říkali: 'Nám je jedno, jestli ušetříme na údržbě, protože na ní stejně máme určenou částku, ale výstavba by byla dražší a to my z údržby nemůžeme vzít.' To jsou argumenty, které nám dnes připadají naprosto nepochopitelné, ale ony takto bohužel fungovaly.“⁴⁶

⁴³ SÝKORA, Miroslav, Čtyřicet let socialistické bytové výstavby v ČSR, *Architektura ČSR*, č. 4, 1985, s. 147-148

⁴⁴ SÝKORA, Miroslav, Čtyřicet let socialistické bytové výstavby v ČSR, *Architektura ČSR*, č. 4, 1985, s. 148

⁴⁵ SÝKORA, Miroslav, Čtyřicet let socialistické bytové výstavby v ČSR, *Architektura ČSR*, č. 4, 1985, s. 148

⁴⁶ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 78

Také projekt Jižního Města (I) reagoval na tehdejší problémy a kritiku a snažil se přinést kvalitativní posun v řešení sídlišť. Sídlištní komplex měl obsahovat občanskou vybavenost, pracovní příležitosti i rekreační plochy, architekti zde plánovali využít tradičních prvků města jako obytná ulice nebo náměstí, zároveň chtěli realizovat moderní vize jako kompletní oddělení pěší a automobilové dopravy pomocí terénních rozdílů a systémů lávek. Předimenzovaný projekt byl však rozdělen pro několik kolektivů autorů bez celkové koordinace, původní koncepce se rozpadla a na nově stavěném sídlišti se naopak ještě více zviditelnily dosavadní problémy včetně nedokončenosti infrastruktury a okolí domů, občanské vybavenosti budované se zpožděním či vůbec anebo monotónnost a šed' ve vzhledu budov.

Olga Myslivečková ve sloupku Budeme mít byty, metro, ale co dál, upozorňovala na nedostatek pohybu, hřišť, bazénů a obecně míst pro hraní a sport pražských dětí, vedle toho také na nečistotu životního prostředí na děti působící. Krátký text uzavřela slovy: „A proto, až se bude realizovat napříště nová stavba, nemělo by se zapomenout, že na modelu měla kolem sebe spoustu zelených stromů a až se bude stavět nové sídliště, že v projektu bylo pamatováno na hezká dětská hřiště.“⁴⁷

V sedmdesátých letech bez ohledu na neustálý požadavek zvyšování kvality domů, vstoupily do popředí „otázky rychlosti, pracnosti, neustálého zvyšování produktivity práce na stavbě. To se odrazilo i v projektových pracích, u nichž se nejzřetelněji začalo ukazovat, jak zvyšování produktivity za každou cenu nutně vede ke snižování koncepčního a urbanistického řešení. V této situaci také, pod tlakem požadavků stavební výroby, která potřebovala plnit kvantitativní ukazatele, došlo k utužení typizace. Z bytové výstavby zmizela typizace prvková, nastoupila typizace po sekcích, přičemž ze sortimentu typových podkladů byl pod tlakem snižování počtu prefabrikátů i staveništní pracnosti vybírán pouze omezený počet 10–12 sekcí.“⁴⁸

V první normalizační dekádě tedy i přes zřetelnou snahu o změnu přístupu k tvorbě sídlištního prostředí stále převažoval zájem na rychlé a efektivní výstavbě bytů. Bylo tomu tak proto, že nedostatečný počet bytů byl stále akutnější problém k vyřešení než nedostatečná kvalita vznikajícího obytného prostředí. V takto charakterizovaném období se zrodila myšlenka na další nový sídlištní celek, Jižní Město II.

⁴⁷ MYSLIVEČKOVÁ, Olga, Budeme mít byty, metro, ale co dál, *Československý architekt*, č. 12, 1974

⁴⁸ SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 3-4

Obrázek 3 – Budovaná dálnice u starého Chodova v roce 1971, vpravo prázdný prostor budoucího Jižního Města II, zdroj: HRŮZA, Jiří, Praha město nebo aglomerace, Architektura ČSR, č. 2, 1971, s. 79, foto: S. Tereba a V. Jirsa

3. Počátky Jižního Města II, jeho projektování a vize

Myšlenky vedoucí k výstavbě velkého sídlištního komplexu na jihovýchodním okraji Prahy se zrodily v polovině 60. let 20. století. Pro účely výstavby bytů určil tuto oblast Směrný územní plán hlavního města Prahy z roku 1964. V letech 1965 a 1966 proběhlo první kolo architektonické soutěže na urbanistické řešení Jižního Města, roku 1966 kolo druhé a roku následujícího kolo třetí. V soutěži zvítězil návrh Jana Krásného ve spolupráci s kolektivem Jiřího Lasovského z ateliéru 9 Pražského projektového ústavu (PPÚ). Architekti Krásný a Lasovský spolu s inženýrem Miroslavem Řihoškem roku 1968 vytvořili podrobný územní plán (PÚP) Jižního Města a konkrétní studie souborů staveb rozpracovávaly v následujících letech různé ateliéry. Útvar hlavního architekta hlavního města Prahy (ÚHA) zadal celkový projekt ke zpracování Pražskému projektovému ústavu, pod nějž všechny projektové práce spadaly.

Prostor vymezený pro Jižní Město se v plánech rozdělil na dvě části, přičemž dělicí linií se stala budovaná dálnice D1 a zástavba starého Chodova. Oblast východně od dálnice se označovala buď jen jako Jižní Město, později případně Jižní Město I. Byla určena pro výstavbu bytů a v její západní části mělo vzniknout velké centrum pro celé Jižní Město a širší okolí. Část Jižního Města nacházející se západně od dálnice, byla nejprve označovaná jako Jižní Město Západ, později jako Jižní Město II. Původní celkový PÚP z roku 1968 vyhradil většinu tohoto území pro výstavbu areálu lehkého průmyslu, budov komunálních služeb, střední a vysoké školy, vodojemů či administrativního centra průmyslu.⁴⁹

Východní část Jižního Města tedy měla mít především obytnou funkci, zatímco v části západní se měl nacházet průmysl a služby, v nichž by značná část obyvatel budoucích obytných souborů našla pracovní příležitosti. Zatímco se ve východní části od roku 1971 stavěly v rychlém tempu panelové domy, v části západní probíhaly oproti plánům jenom minimální stavební práce, začaly se budovat hlavní komunikace a inženýrské sítě.

V roce 1975 Útvar hlavního architekta zpracoval studii nového využití území budoucího Jižního Města II, které nově mělo mít bytovou i nebytovou funkci. Následně Generální ředitelství výstavby hlavního města Prahy pověřilo Pražský projektový ústav, aby zpracoval na objednávku od Útvaru hlavního architekta nový podrobný územní plán pro Jižní Město II. ÚHA zadal dne 8. května 1975 PPÚ úkol vypracovat podrobný územní plán a kolektiv architektů z PPÚ konečný návrh dokončil na podzim roku 1976. ÚHA plán projednal a následně předal ke

⁴⁹ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 4

schválení Radě Národního výboru hlavního města Prahy (NVP),⁵⁰ k čemuž došlo v lednu 1977.⁵¹ Autorský kolektiv, který na úkolu začal pracovat, se skládal především z architektů Jana Zeleného, Jaroslava Ježka, architektky Vítězslavy Rothbauerové a hlavní inženýrky Jitky Thomasové. Ti všichni patřili do ateliéru Jiřího Lasovského a také se již dříve do jisté míry zapojili do projektování Jižního Města I, kde pracovali na několika jednotlivých budovách. Dopravní řešení měl na starosti Pavel Rittenauer, odbornou spolupráci Ladislav Honeiser.⁵²

PÚP navazoval na program výstavby Jižního Města Západ schválený Radou NVP v srpnu 1975, Směrný územní plán hlavního města Prahy a PÚP Jižního Města z roku 1968. Ten po vzniku plánu nového v podstatě pro toto území přestal platit. Generálním investorem nového projektu se stala Výstavba hlavního města Prahy, oddělení Výstavba sídlišť, vyšším dodavatelem Montované stavby, n. p., Praha, dodavatelem samostatných inženýrských staveb Inženýrské a průmyslové stavby, n. p., Praha a dodavatelem občanské vybavenosti byla Konstruktiva, n. p., Praha.⁵³ ÚHA v celém procesu figuroval jako zadavatel úkolu.⁵⁴

Podle Průvodní zprávy urbanistického řešení Jižního Města II došlo k přehodnocení původního plánu z roku 1968 z toho důvodu, že dané území disponovalo výjimečnými přírodními podmínkami, bezprostřední blízkostí rekreačních míst jako Kunratický les či rybníky v oblasti Šeberova a Kunratic a dobrou dostupností z centra Prahy. Tyto faktory podle architektů vedly k rozhodnutí postavit na ploše původně míněné pouze pro pracovní příležitosti další obytné soubory. Původní myšlenku však projektanti zcela neopustili; počet pracovních příležitostí na území Jižního Města II měl být stále vysoký.⁵⁵ Za rozhodnutím ze strany investora a zřejmě Ministerstva výstavby a techniky⁵⁶ opustit koncept průmyslového okrsku stál také tlak na upřednostnění výstavby bytů namísto pracovních příležitostí či občanské vybavenosti, za účelem splnění plánů na počty předaných bytů.

Podle architektky Vítězslavy Rothbauerové „bylo rozhodnuto, že plocha pro pracovní příležitosti je příliš velká a že se tam vejdou ještě bytové domy.“⁵⁷ Podle hlavního architekta

⁵⁰ Průvodní zpráva urbanistického řešení, díl B, číslo přílohy 1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 3

⁵¹ BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 154

⁵² Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 1b a také BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 152

⁵³ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratic, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 348

⁵⁴ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 9

⁵⁵ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 4-5

⁵⁶ <https://www.tvarchitect.com/video/osobnosti-soucasne-architektury-vitezslava-rothbauerova/>

⁵⁷ BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007, s. 104

Prahy Blahomíra Borovičky,⁵⁸ hrálo roli i to, že v případě vybudování nebytového okrsku by metro několik let zbytečně vedlo nezastavěnou krajinou, která by navíc později ani neměla bytovou funkci.⁵⁹ Podle názoru urbanisty Jiřího Hrůzy⁶⁰ šlo o kombinaci všech zmíněných důvodů: „Tlak na potřebu obytných území, příznivé přírodní podmínky, možnost využít inženýrské sítě Jižního Města I, dostupnost po dálnici a úspěšně postupující stavba metra vedly k přezkoumání tohoto záměru zvláště v podmínkách, kdy se nedařilo reálně zabezpečit včasnou výstavbu pracovišť a dalších zařízení. Rozhodnutí o převážně obytné funkci západní části Jižního Města bylo jistě pochopitelné, i když se tím oslabil správný celoměstský koncepční záměr, sledující zvětšení podílu pracovišť v silné koncentraci obytných souborů na jižním městském okraji.“⁶¹

Zajímavým aspektem byla také otázka adekvátního utváření vjezdu do Prahy: „V původním návrhu jako by vystrčené Jižní Město se odvíjelo jen na jedné straně dálnice, na straně druhé po Praze ještě nebylo ani památky, panelové hradby ve své mohutnosti a souvislosti sice mezi sebou, ale už ne s okolím působily chmurně.“⁶² Nový plán byl tedy napříč architekty označován víceméně jako efektivnější využití hodnotného území, než jaké navrhoval původní návrh.

Již v 60. letech, kdy se začaly stavět obytné soubory ve větším měřítku, byly časté problémy panelových sídlišť jejich obyvatelům i architektům dobře známy. Také architekti Jižního Města I se snažili vyhnout situaci, že na sídlišti budou pouze byty a jejich obyvatelé budou muset za prací dojíždět do centra Prahy. V době dokončení PÚP Jižního Města II, tedy v roce 1976, se do prvního souboru Jižního Města I, Hájů, nastěhovaly první tisíce obyvatel. Pracovní příležitosti zde nebyly a úsek metra obsluhující Jižní Město byl uveden do provozu až v roce 1980 a obyvatelé tak byli odkázáni na cestování za prací do centra Prahy v přeplněných autobusech.

Ve stejný čas architekti Jižního Města II tvorbou nového podrobného územního plánu, v němž se snažili o to, aby se z Jižního Města II nestala další noclehárna, stvrzovali realitu, že vznikající noclehárna na Jižním Městě I zůstane noclehárnou i dlouho do budoucna. Přehodnocení původní koncepce jasně určilo, že za prací budou muset obyvatelé první části sídlištního komplexu nadále dojíždět jinam. Návrat k původním vizím z konce 60. let hlavní

⁵⁸ V čele Útvaru hlavního architekta byl Blahomír Borovička mezi lety 1971 a 1989.

⁵⁹ BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 152

⁶⁰ Jiří Hrůza pracoval dlouhodobě v Útvaru hlavního architekta, v 60. letech spoluvytvářel územní plán pražsko-středočeské aglomerace a mezi lety 1971 a 1990 byl vedoucím projektantem územního plánu Prahy.

⁶¹ HRŮZA, Jiří, Jižní Město pokračuje, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 346

⁶² VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 4

trojice architektů Jiřího Lasovského, Jana Krásného a Miroslava Řihoška však pro architektky Jižního Města II nebyl reálný. Požadavky na výstavbu bytů ze strany investorů snažícími se splnit plány, spolu s potvrzením těchto záměrů od ÚHA, byly pro architektky v této době nepřekonatelné.

Tým architektů Jižního Města II však dostal příležitost zpracovat zcela nový PÚP a neztrácel na optimismu, že v případě jejich projektu se podaří vyprojektovat a zrealizovat skutečně funkční sídliště se všemi prvky potřebnými pro život. V průvodní zprávě urbanistického řešení architekti uvedli: „Na tomto území je reálná možnost progresivním a komplexním investičním plánem odstranit současné disproporce na našich sídlištích, kde převážná většina lidí za zaměstnáním dojíždí a obytné prostory se stávají noclehárnou a ne tím atraktivním městským prostředím, pro které je nezbytná nutná integrovaná funkční náplň a přirozené spojení bydliště – pracoviště a s ním související otázka volného času – rekreace – regenerace.”⁶³ Ačkoliv mohli architekti Jižního Města II východně od jim svěřeného území se skepsí sledovat, jak se z ambiciózní vize supermoderního sídliště nenápadně stává zhmotnění mnoha problémů sídlištní výstavby, mohli svůj projekt pojmout víceméně samostatně a snažit se využívat nedávných i současných zkušeností.

Pozitivně na počátky projektu vzpomínala Vítězslava Rothbauerová i o několik desítek let později: „Měli jsme velkou radost, protože se nám zdálo, že budujeme město. Protože kromě toho bydlení tam měly být výzkumné ústavy, administrativy, čistý průmysl, školy, spousta celoměstské vybavenosti. A nám se to strašně líbilo, že budeme mít město jako celek, nejenom jako noclehárnu.“⁶⁴ Toto zmínila i v dalším rozhovoru s odstupem let: „Kladem projektu bylo, že by mohla vzniknout čtvrť se skutečnou městskou strukturou – s bydlením s pracovními příležitostmi.“⁶⁵ Znovu se tedy objevila ambice vytvořit soběstačný sídlištní celek, jako tomu bylo u původního plánu Jižního Města, Jihozápadního nebo Severního Města. Znovu se cílem týmu architektů stalo vytvořit ideální městský prostor, sice již ve skromnějším měřítku, ale možná i díky tomu byla víra v možnost realizace takové vize velmi silná.

Už při první prezentaci svého konceptu pro vedení ÚHA 12. prosince 1975 architekti vyslovili zásadu, aby byl nový sídelní útvar smíšený a disponoval bytovými i nebytovými funkcemi. V tomto nalezli účastníci jednání shodu a hlavní architekt připomenul, že konečný výsledek nemá být „ovlivněn snahou povýšit bytovou funkci nad ostatní, ale snahou o udržení

⁶³ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 5

⁶⁴ <https://www.tvarchitect.com/video/osobnosti-soucasne-architektury-vitezslava-rothbauerova/>

⁶⁵ BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007, s. 104

proporcionality všech funkčních složek v území.”⁶⁶ Toho se architekti v průběhu celého předchozího i následujícího plánování drželi.

Projektanti tedy pracovali na PÚP Jižního Města II, v němž řešili území mající rozlohu 826 ha, které se nacházelo v katastrech Záběhlic, Chodova, Kunratic a Šeberova a rozkládalo se v prostoru mezi pražskou magistrálou, respektive dálnicí D1, stávající zástavbou Kunratic a Kunratickým a Michelským lesem.⁶⁷ V tomto prostoru se obytná výstavba v roce 1976 nacházela pouze v minimálním měřítku. Nebylo zde žádné souvislé osídlení a nedošlo tak ke značným asanacím jako v případě Jižního Města I, kdy novým sídlištním celkům stály v cestě někdejší obce Chodov a Háje.

Jediným památkově chráněným objektem na území plánovaného Jižního Města II byl ovčín v Horních Roztylech, u něhož Středisko památkové péče a ochrany přírody požadovalo zachování stavebního charakteru. Památkově chráněná budova měla být přestavěna na hotel a nechráněné objekty měly být zbourány.⁶⁸

Obrázek 4 – Ovčárna na Horních Roztylech před rokem 1989, zdroj: *Architektura ČSR*, č. 3, 1989, s. 42

V oblasti Horních Roztyl se nacházela ještě zahrádkářská kolonie. Architekti spolu s vedením ÚHA dospěli k závěru, že její prostor bude využit pro výstavbu, jelikož podle nich uprostřed městského organismu neměla kolonie své opodstatnění a vzhledem k těsné blízkosti

⁶⁶ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 12

⁶⁷ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 2

⁶⁸ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 44/3

lesa neměla smysl ani jako plocha zeleně. Za největší přírodní hodnotu území označili architekti Kunratický les, k jehož okrajům měla plánovaná výstavba přiléhat, respektovat jeho hranice a propojit jej se sídlišti pěšími trasami. Na jihu území se nacházelo několik rybníků. Mimo les se na volných plochách nacházely ovocné stromy, nejvíce pak ve zmíněné zahrádkářské kolonii.⁶⁹

Ačkoliv architekti plánovali v podstatě nové město na zeleném drnu, museli brát v potaz určité podmínky dané již existující obvodovou komunikací, hlučností pražské magistrály, vedením vysokého napětí, technickou infrastrukturou a probíhající stavbou metra.⁷⁰ Koncepce plánované dopravní sítě v návaznosti na tu již existující pak ovlivňovala projektování sídliště především v ohledu na hygienické podmínky bydlení. Návrh urbanistického řešení byl podložen podrobnými studii oslunění či vlivu hlukových poměrů z dopravy,⁷¹ což mělo přímý vliv na projekční práce architektů. Jejich snaha dodržet dostatečnou vzdálenost od komunikací a ostatních budov pro vyhovující oslunění a požadavky investora na poměrně vysoký počet pater umožňující umístit do budovy velký počet bytů tak tvořily dva nejvýraznější faktory ovlivňující konkrétní podobu městského prostředí.

Fakt, že některé technické stavby byly již rozestavěny nebo dokončeny podle původního PÚP z roku 1968, který počítal s tímto prostorem pro průmysl a služby, znamenal pro architektky problém například v tom, že k rozestavěným stanicím metra bylo problematické umístit obytné soubory do blízké docházkové vzdálenosti. Komplikaci činilo také to, že již vybudovaná obvodová komunikace nevhodně rozdělila území určené pro obytné soubory a v části od něj oddělila les anebo že rekreační využitelnost části území znehodnotila rozvodna elektřiny s příslušným vedením.⁷²

Prostor byl rozčleněn na oblasti s obytnou funkcí, na prostory pro občanskou vybavenost v centrech, pro školy a technické vybavení města, průmyslový okrsek a části pro rekreaci a sport. Obytnou zónu architekti rozdělili na dva soubory staveb, v jejich číslování při tom navazovali na soubory právě vznikajícího Jižního Města I. Severněji nacházející se 7. soubor označovaný jako Horní Kunratice a Horní Roztyly byl určen k nové hromadné bytové výstavbě s integrovanými nebytovými funkcemi. Menší 8. soubor, Šeberov, nacházející se v jihovýchodní části území, měl mít charakter rekonstrukce a dostavby již existující obce, která

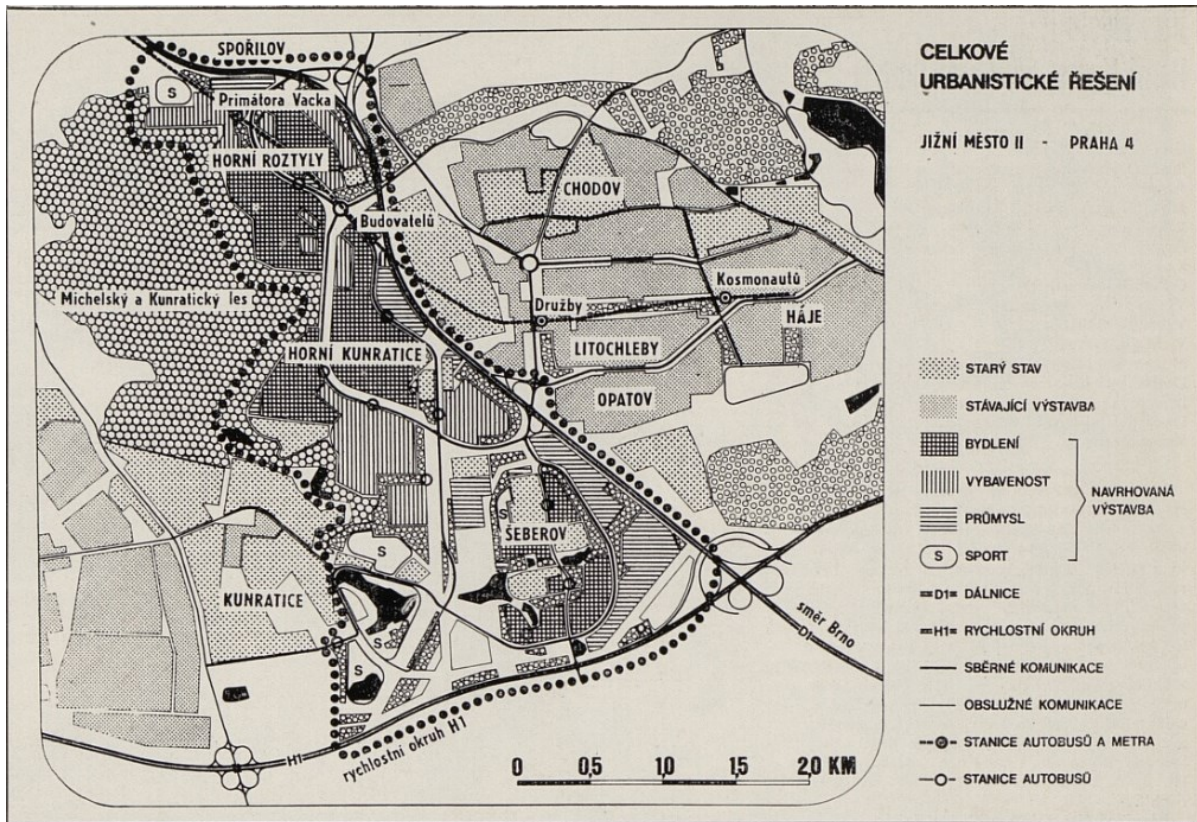
⁶⁹ Průvodní zpráva urbanistického řešení, díl B, číslo přílohy 1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 47-48

⁷⁰ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 31

⁷¹ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 32

⁷² Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 26-27

by nabídla rozmanitější formy bydlení.⁷³ Použitá pojmenování nových čtvrtí využíla již existujících místních názvů.

Obrázek 5 – Celkové urbanistické řešení JM II (prostor ohraničený tečkami), zdroj: *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 346

7. soubor se skládal ze čtyř obytných útvarů (číslovány 2, 3, 5 a 6) s maximálně dosažitelnou hustotou obyvatel, která měla činit 296 obyvatel na hektar. Na okraje souboru navazující na Kunratický les a Roztylské údolí architekti umístili dva doplňující obytné útvary (s čísly 1 a 7) s méně běžným, nižším charakterem zástavby, které by vytvořily přechod mezi hustou zástavbou a přírodními útvary.⁷⁴ Uprostřed každé dvojice útvarů se nacházela škola, školka, jesle a středisko základního vybavení. Cílem architektů bylo vytvořit tímto jasné funkční členění, které by zároveň umožnilo soustředit pěší provoz k hlavnímu obvodovému centru a také vést jej k rekreačním oblastem. Číslem 4 bylo označeno obvodové centrum plánované okolo stanice metra Budovatelů (dnes Chodov). Menší centrum mělo vzniknout i okolo druhé stanice metra na Jižním Městě II, Primátora Vacka (dnes Roztyly).⁷⁵

⁷³ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 33

⁷⁴ V Horních Roztylech obytný soubor navazuje na přírodní amfiteátr a v Horních Kunraticích na les. Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 33

⁷⁵ Těchto sedm souborů Horních Kunratic a Horních Roztyl bylo číslováno od jihovýchodu na severozápad.

V 8. souboru Šeberov se nacházely starší domy vesnického zemědělského charakteru, nové individuální rodinné domky a několik rekreačních chat. Plánované demolice se omezovaly jen na nejnútnejší minimum a měla být zachována většina původních staveb se stávajícím charakterem bydlení. Severozápad a západ Šeberova se měl dostavit řadovými a terasovými rodinnými domky, naopak jih a jihovýchod umožňoval využití zástavby v panelové technologii. Tato část tedy měla dát k dispozici různé formy bydlení, navzájem oddělené pásmy zeleně. Panelové domy měly být od rodinných navíc odděleny pásem rybníků. Byla zde naplánovaná rekonstrukce školy na kulturní zařízení, objekt Národního výboru a počítalo se se vznikem sportovního areálu.⁷⁶

Horní Kunratice a Horní Rožtyly měly být podle pramenů soubory o 6 808 bytech pro 23 217 obyvatel a Šeberov soubor s 2 195 plánovanými byty pro 7 838 obyvatel; celkem tedy architekti naplánovali výstavbu 9 003 bytů pro 31 055 obyvatel, dalších 9 236 osob mělo být přechodně ubytovaných. V prostoru Jižního Města II počítali s vytvořením 23 580 pracovních příležitostí a 7 372 žákovských míst, čímž se měl počet pracovních příležitostí a žákovských míst na 1 000 obyvatel dostat k číslu 997.⁷⁷ To hrálo významnou roli v předpokládaném charakteru a životu sídlištního celku.

Podle Jana Zeleného a Vítězslavy Rothbauerové, autorů koncepce nového sídliště, bylo hlavním znakem urbanistické koncepce „vytvoření městského celku s úzkou vazbou mezi bydlištěm a pracovištěm a z toho vyplývajícím městským organismem, který by žil během celého dne a ne jen večer, jak tomu bývá v tzv. sídlištních noclehárnách.“⁷⁸ Soubory Horní Kunratice a Horní Rožtyly měly kromě většiny bytů v kompaktní zástavbě obsahovat také 300 bytů v zástavbě volnější a v rodinných domcích, v Šeberově mělo takovýchto bytů vzniknout 500, což svým souhlasem posvětil i Národní výbor hlavního města Prahy.⁷⁹

Průvodní zpráva také udávala přesné výpočty ploch jednotlivých částí města jako občanská vybavenost, technická vybavenost, sport, tělovýchova nebo rekreace.⁸⁰ Přesné

⁷⁶ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 37-39 a 44/1-44/2

⁷⁷ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 13 nebo ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Rožtyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 348, viz také BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 155

⁷⁸ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Rožtyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 348

⁷⁹ BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 155, viz také Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 9

⁸⁰ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 14

výpočty zaokrouhlené nanejvýše na jednotky se v plánech expertů vyskytovaly velmi často a podtrhovaly víru autorů v možnost přesně naplánovat a podle tohoto plánu také v krátkém čase přesně vybudovat svébytný moderní městský celek.

Co se týče městské vybavenosti, v souborech Horní Kunratic a Horní Rožtyly byla navržena administrativa s univerzálním provozem pro 2000 zaměstnanců, hotel s 800 lůžky, domy hotelového bydlení pro 596 hostů, umístěné v obvodovém centru, které byly projektovány jako dominantní objekty výrazně tvořící městskou siluetu. Dále byly do plánů umístěny projektové ústavy pro 1100 zaměstnanců, budova Ředitelství dálnic pro 450 zaměstnanců, Lidová škola umění pro 700 žáků, Mototechna, pojišťovna nebo internát pro 450 ubytovaných.⁸¹ Obvodové centrum se neplánovalo příliš velké, aby nebyla narušena atraktivita očekávaného centra celého Jižního Města okolo stanice metra Družby (dnes Opatov), které mělo obsahovat vyšší vybavenost nejen pro obě části Jižního Města, ale i větší okruh jižního sektoru Prahy.⁸²

Obvodové centrum Jižního Města II se mělo stát hlavním místem společenské aktivity obyvatel nového sídliště. V jeho projektu se objekty občanské vybavenosti řadily podél hlavní pěší páteře, čímž měl vzniknout ulicový prostor lemovaný soustavou loubí a krytých cest. Ve středu centra se ulice měla rozšířit v náměstí. Nejbližší stanici metra bylo situováno obchodní středisko se samoobsluhou, specializovanými potravinářskými prodejny, prodejny drobného zboží, domácích potřeb, obuvi, oděvů, textilu, knih, Supraphonu⁸³ a květin. Další objekt, společenský dům, měl obsahovat divadlo, klubovny, sály, knihovnu, kino, restaurace a malé sportovní zařízení. Třetím navazujícím objektem byl dům služeb, kde měly být soustředěny veškeré základní i vyšší služby, pošta, spořitelna nebo pojišťovna.

Tyto tři budovy měly být podle plánu „realizovány jako součást komplexní bytové výstavby tak, aby jejich provoz byl zahájen zároveň s předáním posledních bytů v území Horních Kunratic a Horních Rožtyl do užívání.“⁸⁴ Kromě budov zahrnutých do KBV mělo v centru vzniknout také zdravotnické zařízení, turistický hotel s 1000 lůžky a administrativní budova pro 1500 zaměstnanců.⁸⁵

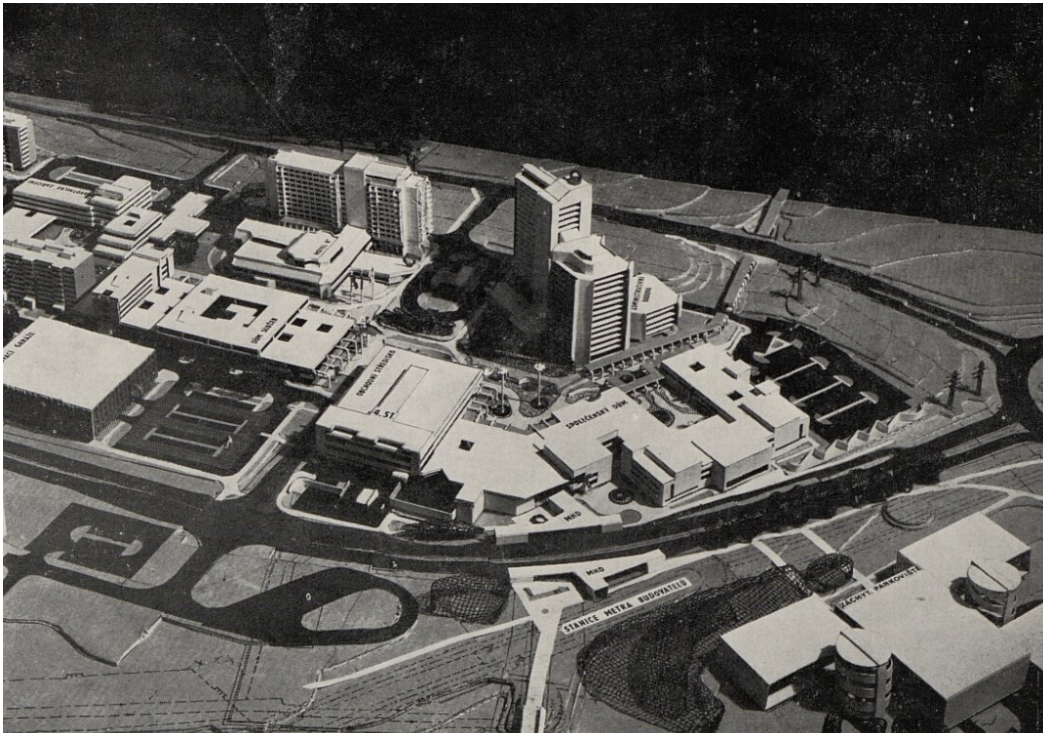
⁸¹ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 44/1

⁸² Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 42

⁸³ Vydavatel a prodejce gramofonových desek fungující od roku 1969 dodnes. V této době vedle Supraphonu existovaly pouze dvě další vydavatelství, a to Panton a Opus.

⁸⁴ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratic, Horní Rožtyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 353, zásadu souběžné realizace zmiňuje také BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 156

⁸⁵ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratic, Horní Rožtyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 353

Obrázek 6 – Obvodové centrum z pohledu od východu. Zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 351

V severní oblasti Horních Roztyl návrh počítal s areálem vysokoškolských kolejí, internátem, ubytovny a sportovním areálem na místě tehdejšího zařízení Interlovu. Počítalo se i s administrativní budovou přímo navazující na tehdy budovanou stanici Primátora Vacka.⁸⁶ U obou stanic metra na řešeném území měla vzniknout záchytná parkoviště.

Budovy okrskových center, nacházejících se uprostřed obytných souborů, jesle, školky a školy byly projektovány a umístěny tak, aby hmotově a funkčně rozdělily dvě části Horních Kunratic a dvě části Horních Roztyl. Jesle a školky byly projektovány ve stejné konstrukční soustavě jako bytové domy, školy v konstrukční soustavě montovaného skeletu. Okrsková centra, která se pojila na pěší trasy, obsahovala základní služby jako mandl, sběrnou prádla a čistírny, holiče a kadeřníka, samoobsluhu, restaurace a kulturní zařízení.⁸⁷

Průmyslové stavby soustředěné ve skupině kolem dálnice se měly rozprostírat na ploše 55 ha.⁸⁸ Tato nebytová výstavba tak měla tvořit akustickou clonu pro bytové domy a tím zlepšovat zdejší kvalitu bydlení. Pruh podél dálnice blíže k obytným souborům využili

⁸⁶ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 44/2

⁸⁷ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 353

⁸⁸ HONEISER, Ladislav, KROUPA, František, Přestavba pražského průmyslu, *Architektura ČSR*, č. 9, 1979, s. 409

architekti k umístění parkovacích ploch a rytmovali ho objekty garáží a blokových kotelen. Dále ho měly tvořit rozpínací stanice, sběrný surovin a provozní objekty pro údržbu bytů, sítí a zelených ploch. Tím měla být bytová zóna očištěna od nežádoucích provozů a vlivů.⁸⁹

Výraznou součástí plánu byla idea vybudování mnoha školských zařízení, jelikož mohlo být zřejmé, že velkému množství tzv. Husákových dětí narozených během silné populační vlny v první polovině 70. let v budoucnu nebudou dosavadní pražské školy stačit. V oblasti Šeberova a Kunratic měl vzniknout areál vysokých škol VŠCHT, výzkumného ústavu VŠCHT, DAMU a FAMU, včetně studentských kolejí, který projektoval kolektiv pod vedením architekta Karla Neumanna.⁹⁰ Jižně od tohoto areálu architekti umístili sportovní zařízení včetně fotbalového a atletického stadionu a haly pro lední hokej.⁹¹ Vysokoškolský areál plánovaný pro VŠCHT se měl stát prvním areálem v Praze, který by obsahoval funkce výuky, praxe, ubytování i sportovní zařízení. V severozápadní části území Jižního Města II byly plánovány druhé vysokoškolské koleje, které měly poskytovat ubytování studentům škol v centru Prahy, a i z tohoto důvodu byly umístěny co nejbližší k metru.⁹²

Nedílnou součástí plánů byly také školy základní a mateřské. Pro sídliště navrhl základní devítileté školy navrhl architekt Pešta ve velikosti 22, 17 a 2 x 18 tříd. Navrženy byly jesle o kapacitě 50 a 70 dětí a školky o kapacitě 60, 90, 120 a 240 dětí. Školní hřiště, tělocvičny a sportovní areály u kolejí měly být k dispozici i obyvatelům souborů. Pro výstavbu školských zařízení se počítalo s finančními prostředky Komplexní bytové výstavby.⁹³

Co se týče dalších staveb, tak přímo v obytných souborech vyhradili architekti místo pro městské vybavení včetně internátu, administrativy, lidové škola umění⁹⁴ nebo Obvodního podniku bytového hospodářství.⁹⁵ Mimo soubory pak architekti umístili výzkumné ústavy,⁹⁶ na území Šeberova byl umístěn výrobně technický okrsek a v okrsku na severu území měly stát dva dominantní výškové domy tvořící přechod mezi bytovými výrobními domy zahrnující i

⁸⁹ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratic, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 352

⁹⁰ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 44/4

⁹¹ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 44/5

⁹² BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 157

⁹³ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 42

⁹⁴ Zkráceně LŠU nebo „líduška“ – dnes Základní umělecká škola (ZUŠ)

⁹⁵ Většinou se používala zkratka OPBH.

⁹⁶ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 32

skladové objekty či dílny Národního divadla a ČSAD nebo závod PSO. V jižní části území měly najít své místo skleníky se zaměřením na pěstování květin a okrasné zeleně.⁹⁷

Architekti se v návrhu snažili pracovat s ochrannými terénními valy, jejichž prvotní funkce byla ochrana obytných souborů před hlukem z dopravy, především z dálnice D1. Kromě toho byly využity k začlenění do urbanistického konceptu a použity pro zakomponování terasových domů, hledišť sportovních stadionů či amfiteátru hudební školy. Valy nicméně nešlo vybudovat všude, proto byly pro funkci protihlukové zábrany vyprojektovány objekty, které měly svým ztvárněním valy nahradit.⁹⁸

Za protihlukovým valem na severovýchodě území u dálnice měl být vybudován areál výzkumných a projektových ústavů. Za dalším valem oddělujícím stavby od hluku z dálnice i obvodové komunikace byl naplánovaný areál středních průmyslových škol a tělovýchovného zařízení. Val v návrhu fungoval zároveň jako architektonický prvek, který měl vytvářet hlediště amfiteátru sportovního zařízení.⁹⁹ Podél dálnice na území Horních Kunratic byl umístěn areál přesného strojírenství s dvěma průmyslovými závody.¹⁰⁰ Nebytové plochy byly obecně většinou umístěny podél dálnice právě z odhlučňujícího důvodu.

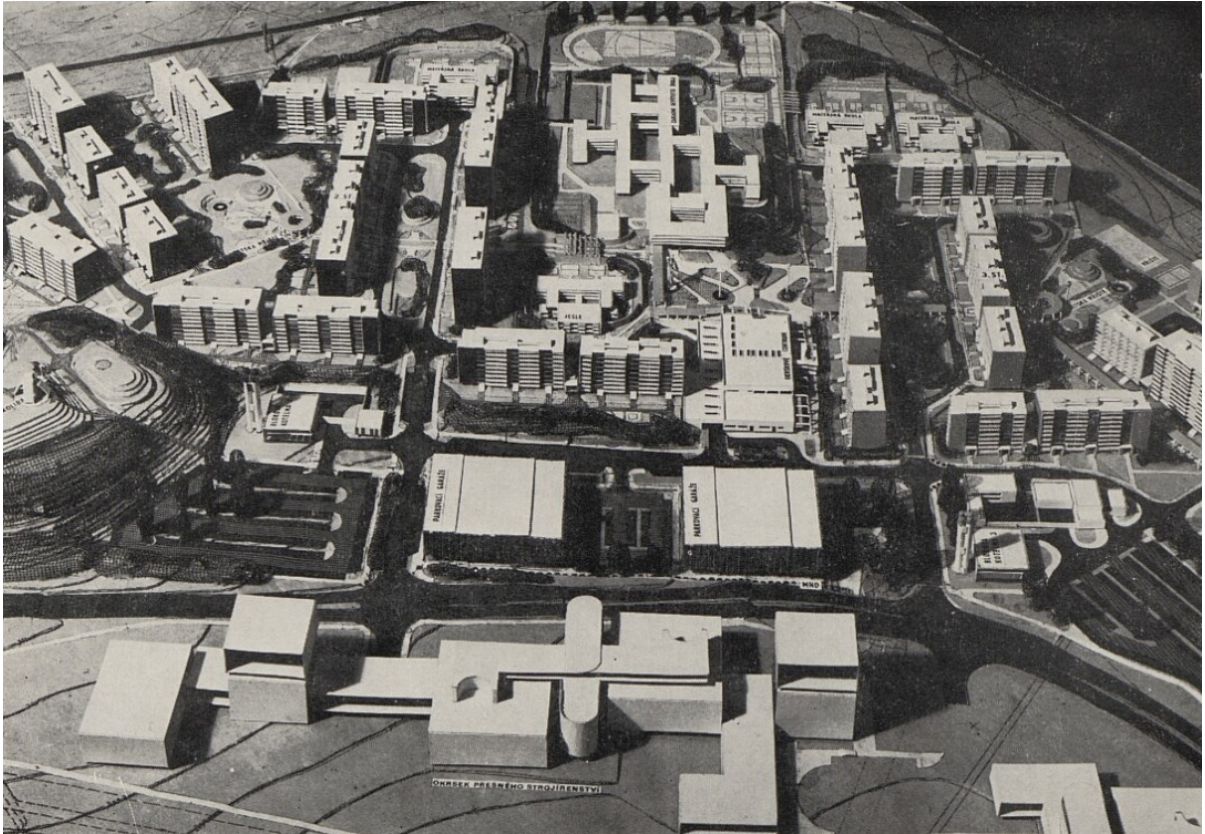
Omezené možnosti městského plánování, v tomto případě ještě v kombinaci s nutností omezit hluk z dopravy, možností využít hlušiny ze stavby a potřebou ji někde umístit, tak někdy mohly v určitém smyslu dovádět projektanty k poměrně zajímavým řešením a netradičním využitím podmínek stavby.

⁹⁷ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 45

⁹⁸ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 49

⁹⁹ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 44/3

¹⁰⁰ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 44/4

Obrázek 7 – Model obytné zóny Horní Kunratice, v popředí v dolní části okrsek přesného strojírenství, zdroj: *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 349

Poměrně netradičním prvkem se stala také plánovaná dopravní síť, jejíž hlavní komunikace zůstaly záměrně mimo obytné útvary, aby uprostřed sídlišť mohly vzniknout klidové zóny.¹⁰¹ Obslužné komunikace v plánech pronikaly do obytných útvarů přes odstavné plochy. Pěší komunikace se důsledně oddělovaly od komunikací automobilových, což bylo dobovým trendem v projektování sídlišť, který se snažili uplatnit i architekti Jižního Města I. Cesty pro pěší se měly vázat na stanice MHD, které zároveň měly plnit funkci míst společenských aktivit. Návrh podle architektů umožňoval počítat s parkováním mimo obytné útvary, kvůli ochraně obytného prostředí.¹⁰² Tuto zásadu vyjádřili architekti i v článku o několik let později: „Každý obytný celek má své oddělené dopravní napojení a k jednotlivým bytovým skupinám vedou převážně jednosměrné obslužné komunikace. Parkování automobilů je vyčleněno mimo bydlení.“¹⁰³ Podle tehdejšího pohledu šlo o snahu „znemožnit nehygienické a nehezké stavění vozu podél komunikace pod okny domů.“¹⁰⁴

¹⁰¹ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 36

¹⁰² Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 35 a 37

¹⁰³ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 352

¹⁰⁴ BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 157

Na sběrné komunikace byly v sedmi místech napojeny funkční zóny a obytné části. „Odstraňuje se tak nežádoucí průjezdnost zón a tím se zvyšuje kvalita obytného prostředí. Toto řešení je žádoucí promítnout i do organizace výstavby a sledovat předání ucelených skupin komplexní bytové výstavby do užívání.“¹⁰⁵ Dobový architektonický názor na ulici mezi obytnými domy se tak znatelně lišil od ulic, tak jak byly stavěny a jak fungovaly a fungují ve starších městských částech. To bylo spojeno i s rodící se automobilizací, jejíž stupeň byl ovšem mnohem menší než ten současný, jehož růst při plánování urbanisté patrně v budoucím měřítku neodhadovali. Zpětným pohledem architektky, který odpovídá dnešní praxi „parkování na vzdálenějších parkovištích sice omezuje hluk a emise v blízkosti domů, ale lidé rádi parkují pod svými okny, protože mají strach o své vozidlo, bojí se, že jim ho někdo vykrade, nebo odcizí.“¹⁰⁶

Koncept dopravy Jižního Města II vycházel především z napojení na magistrálu, dálnici D1 a plánovanou III. severojižní magistrálu, linku metra C a navazující autobusová spojení. V roce 1980 otevřený úsek metra C obsluhující Jižní Město se stal dopravní páteří vznikajícího sídliště.¹⁰⁷ Předpokládala se také rychlá dostupnost hlavního centra Jižního Města plánovaného okolo stanice metra Družby.¹⁰⁸

Důležitou roli v plánech hrála také zeleň. Prvotní soutěžní návrh architekta Jana Krásného, který vyhrál první kolo urbanistické soutěže Jižního Města, obsahoval vizi zahradního města. I když pozdější celkový podrobný územní plán od zahradního města ustoupil, stále označoval zeleň za důležitou hodnotu projektu.

V případě Jižního Města II měla koncepce zeleně vycházet z blízkosti Michelského a Kunratického lesa lemujícího budoucí výstavbu ze západní strany. Ten se měl napojit na novou výsadbu na protihlukových valech a umělých terénních útvarech na východě, čímž by se území ohraničilo lesními porosty ze všech stran. Z okrajů měla zeleň postupovat celým souborem, pěší trasy a náměstí měly být osázeny jehličinami. Každá obytná skupina měla být od ostatních částí komplexu oddělena pomocí pásů vysoké zeleně.¹⁰⁹ Ta měla vytvořit „organickou součást

¹⁰⁵ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 352

¹⁰⁶ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 118, „Dnes nadávají, že zde [na sídlištích] nelze parkovat. V té době se však autem tolik nejezdilo, aut bylo málo. Přesto byla sídliště nadimenzovaná na jedno stání na dva byty, což bylo tenkrát neuvěřitelné,“ uvedla k problematice Radomíra Sedláková. Viz MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 76

¹⁰⁷ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 350

¹⁰⁸ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 28-29

¹⁰⁹ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 34

prostorové kompozice uvnitř obytné zóny i v rámci ploch celoměstského vybavení. Odděluje jednotlivé funkční celky, zdůrazňuje hlavní pěší tahy. Do rámce zeleně byly pojaty i rybníky na jihu území.“¹¹⁰

Použití flóry mělo vytvořit přívětivější prostor k bydlení: „Zeleň v parteru obytné zóny je přiblížena až k objektům a zvyšuje tak rozmanitost a členění společenského parteru při vstupu do bytových domů. Velké travnaté plochy se snadnou údržbou jsou uvolněny pro rekreaci. Výsadba stromů je důsledně kombinována s výsadbou keřovitých porostů, které rychle rostou a mohou tak převzít funkci zeleně v prvních letech po předání do užívání.“¹¹¹ Zeleň měla funkci estetického zkrášlení a povznesení prostředí a byla brána jako prvek, který do města neodmyslitelně patří. Zároveň měla také utvářet lepší a zdravější životní prostředí pro budoucí obyvatele sídliště.

Sadové úpravy nicméně obsahovaly mnohdy i starší projekty jiných sídlišť, na většině z nich se ale nedařilo zakomponovat zeleň do sídliště v době předávání bytů. Sídliště Petřiny zarostlo zelení až po dvaceti letech, začátkem 80. let Prosek stále čekal na park, v Bohnicích nebo na Jižním Městě I bylo přírodní sousedství nevyužitě, na druhém jmenovaném sídlišti byl Milíčovský les oddělný od bytových domů valem zeminy z výstavby. Zeleň se tedy na sídlištech objevovala až mnoho let po nastěhování prvních obyvatel.¹¹²

Architekti Jižního Města II viděli východisko ve správné organizaci a rozdělení sídliště na menší ucelené stavby: „Tvorba životního prostředí prvních obyvatel přímo závisí na organizaci výstavby. Základní jednotkou pro plánování, investorskou činnost, dodavatelské zajištění, přejímání a kolaudaci je 'skupina komplexní bytové výstavby', přičemž celé území obytného souboru Horních Kunratic a Horních Roztyl je členěno do 24 takových skupin. Jsou to komplexní seskupení bytové, občanské a technické vybavenosti. Skupina KBV, předaná do užívání, by měla být komplexně dokončena, včetně čistých terénních úprav, drobné architektury, veřejného osvětlení, orientačního značení, sadových úprav, výtvarných prací. Tato koncepce je zakotvena v urbanistickém konceptu, přičemž od sousední probíhající výstavby bude dokončená skupina KBV oddělena neprůhledným oplocením a bude z ní vyloučena staveništní doprava.“¹¹³ Tím se sídliště mělo vyhnout tomu, aby jeho první obyvatelé žili uprostřed staveniště, jak se často dělo.

¹¹⁰ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 48

¹¹¹ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 354

¹¹² VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 5

¹¹³ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 354

Snaha o komplexní tvorbu obytného prostředí a jeho předání novým obyvatelům ve vší dokončenosti byla reakcí neustále se opakující problémy sídlišť, které měly vliv na spokojenost nově nastěhovaných obyvatel. Ta byla jedním z cílů projektu: „Důsledně organizovaným způsobem výstavby a předáním do užívání větších komplexně dokončených celků bude skutečně naplňována urbanistická i architektonická koncepce a lze také očekávat odraz rozsáhlejších investic ve spokojenosti již prvních obyvatel nově budovaného města.“¹¹⁴

Bytová výstavba obou souborů staveb byla naplánována v technologii VVÚ-ETA, což byla konstrukční soustava, která se od roku 1974 masivně používala pro stavbu sídlišť, především těch pražských. Nepřinášela sice mnoho nových prvků oproti soustavám předchozím, nicméně byla tím nejnovějším, co tehdy panelová technologie nabízela. Architekti byli při projektování budov odkázáni na předem danou nabídku stavebních prvků, které panelárny vyráběly a z nich budovy architekti komponovali. Dosáhnout u dodavatelů výroby jakýchkoliv atypických prvků bylo pro projektanty těžko splnitelné, jelikož vyrábět prvky v malém množství se panelárnám nevyplácelo a zdržovalo je to od plnění plánů.

Plán Jižního Města II nejprve počítal s určitou originalitou použití konstrukční soustavy, do toho ale promluvila stavební firma: „Bylo nám slíbeno, že pro oblast Jižního Města II si můžeme navrhnout své vlastní bytové domy, ale s použitím prvků stavebnice VVÚ-ETA, byli jsme nadšení. Snažili jsme se bytové domy navrhnout jinak, chtěli jsme vytvořit jejich specifický výraz pro tuto lokalitu. Nakonec k tomu nedošlo. Firma Montované stavby argumentovala tím, že její čtyři ovládají montáž jednotlivých typových sekcí tak dokonale, že se nemusí ani dívat do výkresů a že je novou dokumentací nemůžeme zatěžovat. Slovo architektura nic neznamenalo,“¹¹⁵ vzpomínala Vítězslava Rothbauerová. Pro projektování bytových domů tedy architekti dostali přiděleno pět sekcí VVÚ-ETA a měli určený počet lodžii a štítů.¹¹⁶

Při projektování budov tedy nebyly k dispozici žádné jiné prvky než při projektování ostatních pražských sídlišť v této době. Bylo tedy otázkou, do jaké míry bude možné vytvořit něco odlišného od jiných postavených obytných souborů. „Projekt se snaží vyhnout některým nedostatkům hromadné bytové výstavby a vytvořit specifický výraz obytné zóny i při použití stejné konstrukční soustavy a typových sekcí,“¹¹⁷ uváděli architekti. Jiná možnost se

¹¹⁴ Tamtéž

¹¹⁵ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 118

¹¹⁶ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 118

¹¹⁷ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Rožtyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 352

nenaskýtala, byli však rozhodnutí se o autentickou podobu města pokusit. Z dané konstrukční soustavy architekti vytvořili dvanáct sestav objektů.¹¹⁸

V projektu často věnovali pozornost práci s velikostí objektů: „Prostorové, funkční a technické řešení bytových domů i jejich členění sleduje vytvoření vhodného měřítko obytných souborů tak, aby co nejvíce odpovídalo zvyklostem a podmínkám vnímání člověka.“¹¹⁹ Přiblížení obytného souboru člověku se tak stalo motivem autorského kolektivu, motivem, kterého si vytyčili v tehdejších podmínkách dosáhnout následovně: „Měřítka bytových domů lze ovlivnit délkou a výškou – počtem podlaží, počtem sekcí, řešením hlavních vstupů, členěním fasády a barevností.“¹²⁰

To architektky vedlo v první řadě ke snaze o zmenšení rozměrů obytných domů, které se v té době na většině sídlišť stavěly poměrně vysoké a dlouhé. Nakonec bylo výškové zónování Jižního Města II navrženo v hladinách čtyř, osmi a dvanácti podlaží, pouze na několika místech pro dosažení urbanistické kompozice byly umístěny šestipodlažní domy.¹²¹ Zhruba 60 % objektů se plánovalo ve výšce čtyř až osmi podlažích, 30 % ve výšce dvanácti podlažích a zbytek v nižší zástavbě, přičemž v souboru Šeberov se měly stavět podstatně nižší budovy.¹²²

Zónování striktně omezené na dvě až čtyři různé výškové hladiny bylo typické pro většinu tehdy budovaných sídlišť včetně první části Jižního Města, z důvodu zjednodušení výstavby. Ačkoliv kvůli těmto požadavkům museli architekti své vize často měnit, snažili se s výškovou kompozicí hmot výrazně pracovat především díky možnostem projektovat také například hotelové domy, které mohly být vyšší a tvořily by tak dominanty utvářející panorama města. K jejich výstavbě však ve většině případů nedošlo, protože nebyly financovány z prostředků prioritní KBV. Proto právě i jednotné výšky a vzhledy bytových budov přispívaly k uniformitě, která se stávala terčem kritiky.

Během připomínkového řízení doporučilo Generální ředitelství Výstavby hlavního města Prahy (GŘ VHMP), tedy investor výstavby, “zahuštěním zástavby zvýšit počet bytů i obyvatel v obytných zónách, docílit výrazného zvýšení hustot obyvatel a tím i příznivějších výsledků urbanistické ekonomie.”¹²³ Po dohodě s ÚHA architekti tomuto požadavku vyhověli,

¹¹⁸ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 4

¹¹⁹ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 352

¹²⁰ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 353

¹²¹ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 41

¹²² BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 157

¹²³ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 21

ačkoliv to znamenalo nutnost umístit do návrhu další základní školu a nezbytné přepracování plánů. Nakonec se však podle architektů stalo toto řešení pro projekt přínosným.¹²⁴

Ke zvýšení hustoty obyvatel v projektu došlo nejspíše ještě jednou, jelikož zatímco roku 1976 uváděli architekti hustotu ve čtyřech hlavních obytných souborech 296 obyvatel na hektar,¹²⁵ o pět let později uváděli 320 obyvatel na hektar,¹²⁶ roku 1978 obsahoval plán pro tuto oblast 1200 bytů,¹²⁷ v roce 1981 o sto bytů více.¹²⁸ V požadavku na zahušťování můžeme spatřovat častý jev, s nímž se architekti střetávali, a to požadavky investora na ekonomizaci projektu, tedy zvýšení počtu bytů buď ještě v původním plánu, během realizace anebo v podobě upřednostnění stavby bytů před občanskou vybaveností či pracovními příležitostmi v případě nedostatku financí.

Skládání domů ze sekcí vypadalo následovně: „Bytové sekce jsou sestaveny zpravidla po třech do objektu o délce 36 m a 54 m. Většinou dva bytové objekty jsou mezi sebou propojeny přípojným uzlem do tzv. sestavy bytových domů. Toto hmotové uspořádání vytváří individuální architektonický výraz bytové zóny a spolu s navrženým členěním průčelí bytových sestav zmenšuje výsledné měřítko obytného prostředí.“¹²⁹ Ačkoliv šlo pouze o umístování předem daných sekcí, zmenšení rozměrů se v návrhu podařilo.

Zmíněný přípojný uzel vznikl tím, že aby byly odstraněny objekty technického zařízení, na sídlištích často volně rozmístované v obytné zóně, sdružili projektanti napojovací body inženýrských sítí do jednoho uzlu. Tím byl rozšířen systém kolektorových sítí o nový objekt, který byl umístěn vždy mezi dvěma domy, které propojoval, ale zároveň zamezoval vzniku dlouhých domů, jelikož byl přízemní. Vytvořením kolektorové sítě s přípojnými uzly se do budoucna vyloučily výkopové práce při opravách podzemních sítí a toto řešení navíc napomohlo k úspoře energie a financí. Pro bytové domy byly použity dva druhy obvodového pláště, což dávalo objektům podle architektů díky správnému použití jednak obytnou a jednak komunikační funkci. Vstupní prostory měly odpovídat počtu obyvatel domu, rozmanitosti a členitosti parteru měly přispět navržené kryté vstupy jako předsazená závěťtí. Z těch měla vystupovat před líc fasády zábradlí umožňující osazení truhlíky s květinami.¹³⁰

¹²⁴ Tamtéž

¹²⁵ Průvodní zpráva urbanistického řešení, B1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová, s. 33

¹²⁶ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 352

¹²⁷ BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 156

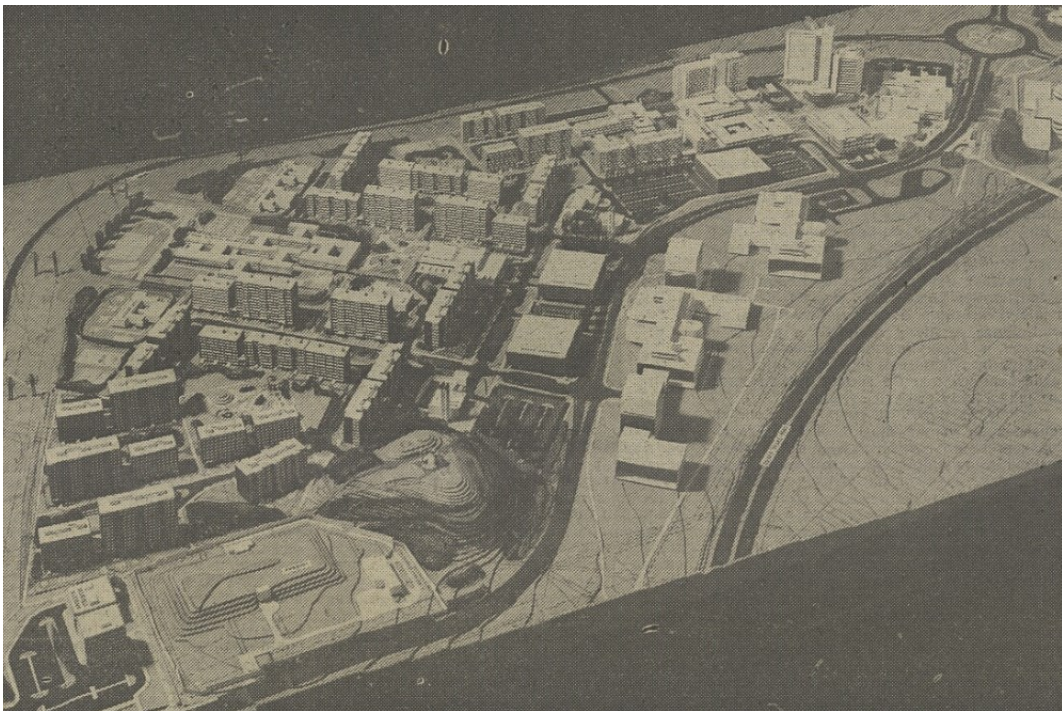
¹²⁸ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 352

¹²⁹ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 353

¹³⁰ Tamtéž

Strojovny výtahů v pravidelných intervalech na střeších dlouhých a vysokých domů na velkých sídlištích při pohledu z dálky často připomínaly hradby. Tomu se snažili architekti vyhnout umístováním kratších sekcí domů a také propojování strojoven typovým parapetním prvkem. Díky tomu efekt hradeb částečně zanikal.

Ve svém urbanistickém pojetí nového sídlištního celku se jeho autoři snažili zmenšit měřítko také zmenšením soustavy bezprostředně sousedících budov: „Kompoziční princip obytných útvarů je založen na zvoleném urbanistickém modulu 350 m, který umožňuje přehlednost, krátké docházkové vzdálenosti s možností vyloučení parkování vozidel. Tím je dána možnost vytvořit obytný prostor s důslednou ochranou životního prostředí.“¹³¹ Oproti prvním dvaceti poválečným letům šlo stále o sice poměrně velké útvary i co se počtu obyvatel týče, nicméně vzhledem k měřítku tehdy stavěných sídlišť šlo přeci jen o uskromnění rozměrů.

Obrázek 8 – Model 2., 3. a 4. stavby Horních Kunratic, zdroj: VALTEROVÁ, Radomira, *Praha staví nové Jižní Město, Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 5

Jednotlivé části, možno říci čtvrti sídliště, se rozkládaly na ploše zhruba 300 x 300 m „jako přehledný samostatný celek s diferenciací parterů na obytný, rekreační, sportovní a společenský.“ Skrz soubory procházela krytá pěší páteř významem graduující k obvodovému centru a na druhé straně směřující do obytných, rekreačních a sportovních částí sídliště. Uprostřed souborů kryté cesty ústily do čtvrtěových náměstí. Zvolené rozměry měly zároveň zajistit přehlednost a krátké docházkové vzdálenosti, maximálně 300 metrů, k parkovištím,

¹³¹ BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 156

garážím i ostatním objektům občanské vybavenosti. Měřítka vedle toho také optimalizovala délku inženýrských sítí a snižovala ztráty energií.¹³²

Pozornost architekti obrátili také k práci s parterem, tedy přízemní částí domu. V návrhu parter dotvářely „prvky drobné architektury s designem orientačních prvků, barevné řešení, výtvarná díla a kompoziční uspořádání i barevnost zeleně.“ Aby na vyšší úrovni vytvořili prostředí, kterým by parter oživil, začali architekti pracovat na stavebnici prvků drobné architektury, z níž by bylo možné tvořit lavice, květinové zidky, dětská hřiště, pískoviště, plakátovací plochy, zábrany proti parkování, závětrné zidky nebo úpravy terénních zlomů.¹³³

Kromě práce s výškou a délkou souborů, parterem a členěním fasády a vstupů si autoři návrhu kladli za cíl práci s barvami. Když v současnosti zavítáme na panelová sídliště, uvidíme většinu domů v nejrůznějších barvách. Tato barevná provedení však vznikala až spolu se zateplováním panelových budov, které probíhalo a stále probíhá dlouhou dobu po jejich vzniku. V době výstavby měla většina sídlišť stejný šedivý odstín, vycházející z přirozené barvy betonu.

Absence ztvárnění vnějšího vzhledu budov vycházela z cílené modernistické myšlenky, kterou lze najít třeba u Le Corbusiera, vedle toho zároveň myšlenka stejného, i stejně vypadajícího bydlení pro všechny konvenovala socialistické ideologii a samozřejmě i potřebě státu a společnosti řešit bytovou krizi rychlou a efektivní výstavbou. Na vize modernistů se poválečná architektonická generace přímo snažila navazovat a inspirovala se jimi, nicméně zhruba od přelomu 60. a 70. let se od nich někteří autoři sídlišť začali výrazně odklánět a pokoušeli se o rehabilitaci některých tradičních prvků starších měst. To bylo dáno možností tyto myšlenky zhodnotit na životě lidí v již postavených sídlištích.

Čím více sídlišť se totiž stavělo, tím frekventovanější se stejně (ne)barevné domy staly a tím více klesala i atraktivita takového vzhledu. Zároveň častá absence zeleně spolu se stavěním všech ostatních městských prvků z téhož betonu a týchž panelů vytvářely jednobarevnost a uniformitu sídlišť. Vedle toho byly domy v rámci jednotlivých sídlišť stavěny ze stejných konstrukčních soustav a stejných sekcí. To vše vedlo ke špatné orientaci nejen návštěvníků, ale i samotných obyvatel stále větších sídlišť.¹³⁴

Pro všechny domy stejná, čistě panelová barva už tedy poměrně dlouho nebyla žádoucí ani ze strany architektů, ani ze strany obyvatel panelových domů. Orientační systém

¹³² ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 352

¹³³ Stavebnice prvků drobné architektury je ukázána v následující kapitole, ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 354

¹³⁴ Toto satiricky líčí například film *Panelstory* režisérky Věry Chytilové z roku 1979.

z tradičních měst na sídlišťích příliš nefungoval, tabulky na domech nešly z chodníku téměř přečíst, na sloupech osvětlení nepůsobily přívětivě a z vozidla byly vnímány jinak než pro pěší.¹³⁵

Autoři projektu Jižního Města II zvolili trojí systém barevnosti pro bytové domy i pro občanskou vybavenost. Šlo o barvu pláště domů, barevnost orientačního systému a barevnost zeleně.¹³⁶ Každá čtvrť dostala jednu barvu určenou pro štíty domů a druhou barvu určenou pro značení na těchto štítech a pro orientační systém v ulicích: „Štíty domů, jejich přízemní části, předsazené kryté vstupy i připojený uzel jsou barevně zvýrazněny, přičemž každý obytný soubor má svou barvu.“¹³⁷ Barevný orientační systém se promítl také na technické objekty jako například kotelny a jejich komíny: „Poloha objektu kotelen při vjezdu do obytných zón je hlavním technickým prvkem inženýrské infrastruktury a spolu s výškou a tvarem komínového tělesa je důležitým orientačním prvkem pro barevné i popisné označení bytových částí.“¹³⁸

Každý ze sedmi útvarů Jižního Města II dostal kromě barev i svůj znak. Orientační systém a znaky vytvořil spolu s architekty typograf a grafický designér Jiří Rathouský, který stál mimo jiné za orientačním značením pražského metra.¹³⁹ „Grafik Jiří Rathouský nám pro jednotlivé skupiny našel středověké znaky a navrhl grafické řešení orientačních prvků,“¹⁴⁰ vzpomínala Vítězslava Rothbauerová.

Šlo o snahu dát sídlišti a jeho částem obdobu tradičních městských znaků, zlepšit jejich pomocí orientaci v obytných souborech a zároveň dát podnět k možnosti vzniku sounáležitosti obyvatel právě se „svým“ souborem. Od těchto znaků získaly části i své názvy. Obytné soubory Horních Kunratic dostaly označení „Slunce“ a „Voda“, obytné soubory Horních Roztyl „Země“ a „Vzduch“, menší doplňkový soubor Horních Kunratic „Flora“ a Horních Roztyl „Fauna“. Obvodové centrum pojící kunratickou a roztylskou polovinu sídliště dostalo název „Člověk“. Od těchto názvů se odvíjely i barvy a znaky, které části dostaly. Také okrsková vybavenost zahrnující školská zařízení a obchodní střediska dostala svou vlastní barvu.

¹³⁵ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 5

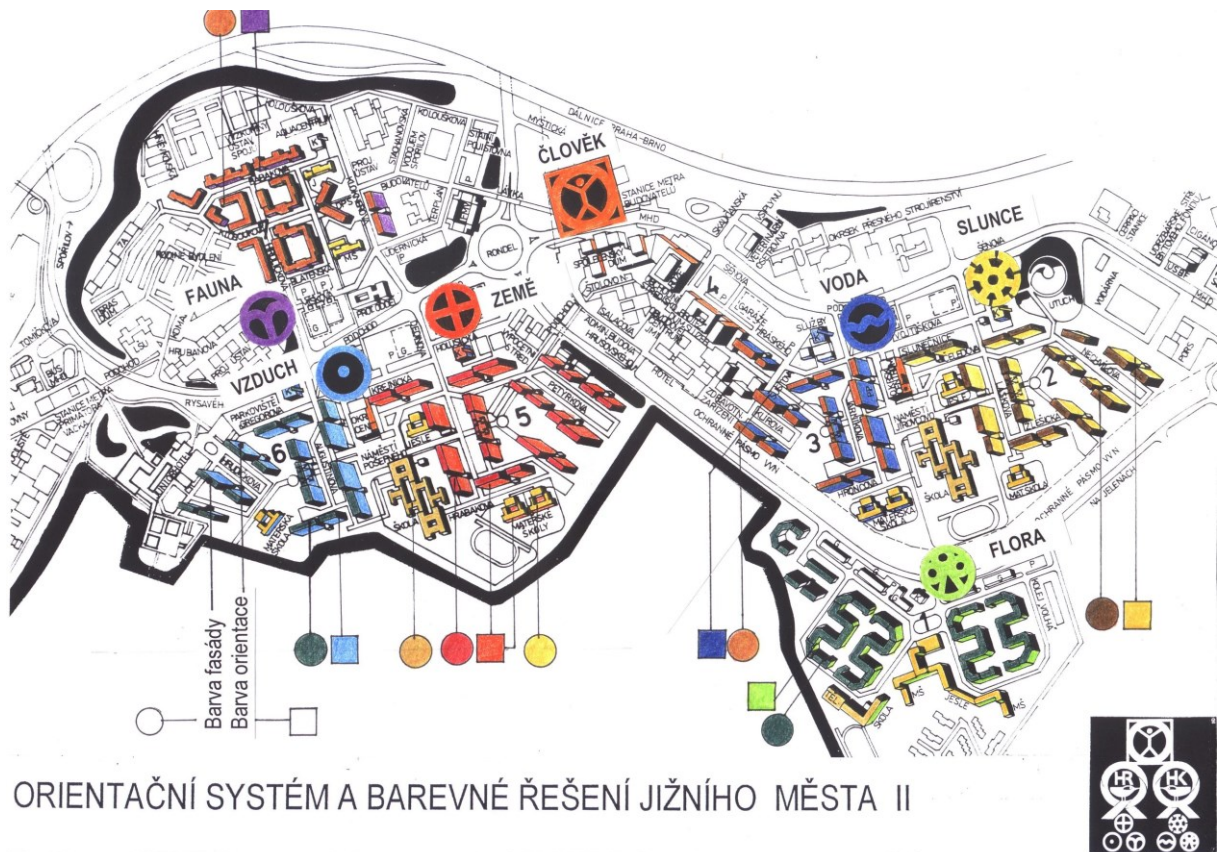
¹³⁶ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 354

¹³⁷ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 353

¹³⁸ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 354

¹³⁹ Pro pražské metro navrhl v první polovině sedmdesátých let písmo Metron, vizuální podobu jednotlivých stanic a grafické řešení informačního systému.

¹⁴⁰ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 119

Obrázek 9 – Orientační systém a barevné řešení Jižního Města II zanesené v původním plánu, v pravém dolním rohu je znak Jižního Města II složený ze znaků jeho částí. Na tomto modelu si můžeme všimnout, že soubory Vzduch a Země jsou rozmístěním budov identické se soubory Voda a Slunce. Zdroj: archiv Vítězslavy Rothbauerové

Zatímco znaky byly ve výrazných barvách, pláště domů dostaly spíše tmavší zemité barvy, škála použitých barev dostala název Monofas. Čtyři hlavní bytové soubory dostaly barvu tmavohnědou, srnčí hněď, vínovou a tmavozelenou, školy okrovou, školky a jesle oranžovou a centra občanské vybavenosti béžovou. Tyto barvy dobře přilínaly na betonový povrch staveb.¹⁴¹

Orientační prvky autoři rozdělili na tři systémy orientace. První orientační systém byl dálkový, určený pro vozidla přijíždějící k sídlištnímu komplexu zvenčí, druhý tvořila orientace na střední vzdálenosti pro vozidlo a člověka, a třetí část byla určena pro orientaci lidí v pěších zónách souborů.¹⁴² Pro dálkové pohledy byly znaky umístěny na štítech domů a komínech kotelen. Pro přijíždějící vozidla a přicházející pěši na objektech garáží. Pro chodce v rámci sídliště vznikly tabule s legendou k názvu ulice vysvětlující, po kom má ulice svůj název.¹⁴³ Ulice byly pojmenovány podle osobností, které působily a proslavily se v oborech, které

¹⁴¹ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 119

¹⁴² ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, *Jižní Město II*, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 354

¹⁴³ VALTEROVÁ, Radomíra, *Praha staví nové Jižní Město*, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 5

souvisely s tematikou daného souboru, tedy například v souboru Voda dostaly ulice jména podle hydrologů.¹⁴⁴

Návrhem barev a znaků byl vytvořen orientační systém, snadno zapamatovatelné symboly a také zapojení barevnosti do budoucího sídliště. V názvech znaků, a tedy i jednotlivých souborů, můžeme spatřovat snahu o zapojení přírodních prvků do života sídliště – patrně právě proto, že tehdejší sídliště od nich byla značně vzdálena.

Když se podíváme na popisované plány očima tehdejších vlivných urbanistů, tak například Jiří Hrůza vnímal projekt Jižního Města II jako pokrok v koncepčním řešení obytných souborů a jeho autoři podle něj prokazovali „kromě vlastního tvůrčího přístupu i schopnost poučit se z poznatků a zkušeností dosavadní výstavby včetně bezprostředně sousedícího Jižního Města I. Důkladně a opravdu komplexně zpracovaná dokumentace vytváří předpoklady k vzniku příznivého životního prostředí pro obyvatele nového městského celku.“¹⁴⁵ Zároveň ale upozorňoval na nutnost alespoň postupně vybudovat plánované celoměstské centrum pro obě části Jižního Města a tím dosáhnout celistvosti koncepce.¹⁴⁶

Podobně vnímal plány i Blahomír Borovička: „Jednou z nejvýraznějších předností tohoto podrobného územního plánu je však dovedení zásad o souladu technické infrastruktury a urbanistické koncepce až do uskutečnitelného detailu (...) Ukázalo se, že komplexní pohled je možný a že přináší výrazné zlepšení toho, co je zatím nejslabší stránkou našich uskutečněných sídlišť – obytného přízemí a urbanistického detailu.“¹⁴⁷

Při čtení textů autorů Jižního Města II můžeme často narazit na pojem životní prostředí a jeho ochrana. Nebyl tehdy příliš brán jakožto ochrana přírodních podmínek krajiny, ale spíše ve smyslu obytného prostředí pro člověka v nově budovaném městě, které obsahuje přírodní útvary i obytné zóny postavené člověkem. Ideu Jižního Města II pohledem jeho tvůrců lze shrnout těmito jejich slovy: „Předpoklady pro ochranu a tvorbu životního prostředí vycházejí z urbanisticko-architektonické koncepce území. Cílem ideové koncepce je zajistit optimální bytové, pracovní, rekreační a společenské prostředí s rovnováhou umělých i přírodních prvků s účinnou technickou infrastrukturou a odděleným pohybem lidí, vozidel a materiálu, s logickou a snadnou orientací návštěvníků i obyvatel po celém sídlištním celku. Kromě

¹⁴⁴ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 119

¹⁴⁵ HRŮZA, Jiří, Jižní Město pokračuje, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 347

¹⁴⁶ Tamtéž

¹⁴⁷ BOROVIČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978, s. 158

prostorového uspořádání a jeho měřítko přispěje výrazně k tomuto cíli i řešení parteru území.“¹⁴⁸

Čím tedy zakončit předcházející odstavce? Na příkladu Jižního Města II lze bezesporu sledovat postupnou ztrátu víry v ambiciózní technokratické, expertní vize odvozené od možnosti vše spočítat a naplánovat, ve prospěch nespočítatelných hodnot a realističtějšího uvažování. Důležitým se stal uskutečnitelný plán, protože „sebedokonalejší oslňující projekt, který lze realizovat jen zčásti, ztrácí svou hodnotu a v lepším případě se stává nedokonalým torzem, které jen vede k úvahám, co by mohlo být, kdyby... Převládajícím rysem v řešení Jižního Města II je strážlivost. Pramenící z touhy vytvořit lidem dobré obytné prostředí, které si člověk bude schopen zapamatovat, osvojit, orientovat se v něm, vytvořit si k němu domovský vztah.“¹⁴⁹

V projektu bychom také marně hledali vize o socialistickém bydlení pro socialistického člověka. Ačkoliv architekti v plánech nijak nepopírali společenskou a politickou realitu, jazyk projektů byl z hlediska svého oboru odborný a expertní, bez ideologických podložení těch či oněch vizí. Ačkoliv ideologie socialismu opodstatňovala hromadnou sídlištní výstavbu a politická rozhodnutí byla pro počátek každého projektu klíčová, mnohem více než ideologie práci architektů ovlivňoval hospodářský systém a vztahy s ekonomickými složkami výstavby.

¹⁴⁸ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 354, Parterem se v architektuře chápe přízemí budov, které mívá veřejné nebytové funkce, v sídlištním projektování včetně tohoto případu parter označoval v podstatě celý prostor sídliště v úrovni chodce.

¹⁴⁹ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 4

4. Realizace a jejich první reflexe

V druhé polovině sedmdesátých let a začátkem let osmdesátých se situace v realizaci obytného prostředí k lepšímu příliš neměnila, spíše naopak. Podle článku z roku 1982 „původně zcela nehodnotící slovo 'sídliště' dostalo v posledních letech téměř hanlivý význam. Je spjato nejen s obytným prostředím, ale vyvolává také nepříjemné asociace: byty – ale zaostávající občanské vybavení; byty – ale nedokončené terénní úpravy; byty – ale teprve postupně se rozvíjející dopravní spojení s ostatními částmi města; byty – ale i přežívající rozpadající se zařízení staveniště... Nešvarů, které provázejí bytovou výstavbu a které nežádoucím způsobem snižují její ideovou, a někdy až ideologickou úroveň, je prostě celá řada. A to i když pomineme takové věci, jako je fádnost, bezvýraznost, nenápaditost, chladnost architektonického výrazu obytných staveb.“¹⁵⁰

XV. sjezd KSČ¹⁵¹ přijal Směrnici pro hospodářský a sociální vývoj ČSSR v letech 1976-1980, která ještě zvýšila počet požadovaných postavených bytů na 680 000 a požadovala zároveň vyšší kvalitu bytů i větší hospodárnost architektonických a urbanistických řešení. Byla proto zvýšena požadovaná hustota obyvatel v nových obytných souborech a z toho důvodu docházelo k zahušťování výstavby v již rozpracovaných projektech.¹⁵²

Ekonomické problémy ve výstavbě nicméně pokračovaly a na jednání ÚV KSČ v roce 1977 byl vysloven požadavek, aby „architektonická tvorba respektovala ekonomická hlediska a možnosti výrobní základny, aby napomáhala dalšímu zprůmyslnění stavebnictví, uplatňovala více typizaci, opakovatelné projekty apod. Tento požadavek měl za následek mimo jiné to, že z posuzování kvality projektových prací již v projektových ústavěch vymizelo architektonické hledisko ve prospěch ryze kvantitativních ukazatelů.“¹⁵³ Totéž jednání ÚV KSČ ovšem požadovalo, „aby architektura a urbanismus více přispívaly k prohloubení socialistického způsobu života.“¹⁵⁴ Naplnění tohoto požadavku zůstalo podle architektů pouze na nich.

Čím více masová výstavba bytů dokázala pozvolna hasit bytovou krizi, tím menší byla ochota se s neutěšeným stavem vznikajících sídlišť smířit. Sídlištěm se začalo říkat obytné soubory, ve snaze vyhnout se negativním asociacím. Rostly obytné celky o velikosti krajských měst, avšak začátkem osmdesátých let již bylo jasné, že další taková, nová sídla na okrajích Prahy vznikat nebudou.¹⁵⁵ Na druhou stranu například v roce 1978 byla v Praze dokonce větší

¹⁵⁰ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 4

¹⁵¹ Konal se v dubnu roku 1976.

¹⁵² SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 4

¹⁵³ Tamtéž

¹⁵⁴ Tamtéž

¹⁵⁵ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 4

potřeba bytů než v roce 1958,¹⁵⁶ takže výstavba sídlišť nepozbyla na důležitosti, a to i z toho důvodu, že v procesu stavby ještě na dlouhou dobu bylo Jihozápadní a Jižní Město.

Na přelomu 70. a 80. let se po zhruba dvaceti letech objevila snaha vyvolat novou celospolečenskou diskuzi o bydlení. Tu předcházela celostátní soutěž na nové typy konstrukčních soustav pro bytovou výstavbu po roce 1990. Soutěž skončila roku 1981, byli v ní oceněni soutěžící, nicméně dále diskuse příliš nepokračovala. V praxi tudíž museli projektanti stále pracovat se soustavou VVÚ-ETA a snažit se jí využívat novými způsoby, pakliže chtěli dosáhnout odlišného, avšak stále omezeného architektonického výrazu. Vedle toho se v teoretické rovině vyvíjela nová soustava, která slibovala větší variabilitu prvků včetně obvodového pláště, ačkoliv by patrně byla stále poměrně dost tradiční.¹⁵⁷

Zmíněná soutěž na novou generaci bytů, kterou vypsali Svaz českých architektů spolu s Ministerstvem výstavby a techniky naznačila, že „reálnost uplatnění nových tendencí v hromadné formě výstavby je přímo závislá na vytvoření odpovídajících příznivých podmínek v investiční sféře a vyžaduje zásadní posun v metodách přípravy a pojetí typizačních nástrojů pro další rozvoj stavebních soustav, jejichž technologická náročnost předpokládá další a výrazný rozvoj materiálně výrobní a technické základny našeho stavebnictví.“¹⁵⁸

Bylo tedy patrné, že úspěšnost změny v tvorbě obytných celků vycházející z podnětů architektů je přímo závislá na souhlasném přístupu investorů a vývoji stavebních prvků vyráběných panelárními. V této době také probíhaly snahy o zlepšování kvalit stavebních soustav nebo o jejich sjednocování. Typizační proces měl být více „zaměřován na zlepšení materiálně technických prostředků stavebnictví ve prospěch zlepšení možností pro tvorbu obytného prostředí.“¹⁵⁹ Teoretická možnost takovéto výhledové změny se sice již do výstavby prvních souborů Jižního Města II nemohla stihnout promítnout, mohla se však týkat později budovaných částí.

Do procesu vzniku Jižního Města II promluvila ještě před výstavbou místní stranická politika. Městská konference KSČ v Praze stanovila požadavek, aby tento obytný celek byl připraven a postaven tak, „aby byl příkladem pro kvalitní a efektivní výstavbu sídlišť Prahy. Hlavní úkolem je realizovat výstavbu v ucelených obytných skupinách včetně úplné technické a občanské vybavenosti a předávat ji uživatelům sídliště komplexně dokončenou bez rušivých vlivů stavební výroby na vytvořené životní prostředí.“¹⁶⁰ Do té doby se toto v Praze příliš

¹⁵⁶ SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 4

¹⁵⁷ Tamtéž

¹⁵⁸ SÝKORA, Miroslav, Čtyřicet let socialistické bytové výstavby v ČSR, *Architektura ČSR*, č. 4, 1985, s. 148

¹⁵⁹ Tamtéž

¹⁶⁰ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 4

nedělo a výstavbě se projevovaly různě zaměřené zájmy účastníků výstavby dané preferováním resortních zájmů před těmi celospolečenskými. Vedle požadavku pražské stranické organizace byl uzavřen sdružený socialistický závazek, jenž podepsalo 15 podniků a organizací zapojených do přípravy a výstavby Jižního Města II.¹⁶¹

Výstavbu sídlištních celků na přelomu 70. a 80. let provázela stále větší typizace, ačkoliv ta se stávala předmětem kritiky a sílily požadavky architektů na rozšíření možností práce s obytnými domy, z níž se stalo v podstatě skládání kvádrových sekcí na vybraná místa. Zároveň to ale pravděpodobně nemuselo nutně vést k neautentickému projektu. „Šedivost, jednotvárnost, neoriginálnost sídlišť se přičítá omezeným možnostem použití typizovaných prvků. Možná trochu neprávem. K řešení problému drobné architektury na Jižním Městě II. se totiž architekti ing. arch. Jan Zelený a ing. arch. Vítězslava Rothbauerová rozhodli použít právě typizovaných prvků.“¹⁶² Nutnost a nevýhodu omezeného počtu prvků podporovaného stavební výrobou tak zkusili architekti obrátit ve svůj prospěch. „Zvykli jsme si, že architekti naříkají, že jim typizace svazuje ruce. A tady si sami autoři ztypizovali, co se jen dalo,“¹⁶³ včetně bytových domů, škol, školek nebo okrskových center.

Úprava okolí domů byla na Jižním Městě II také typizována. Každý dům dostal své předsunuté vstupní závětrí s několika schody, zábradlím a kusem stěny, což vytvářelo jakási polouzavřená, polosoukromá místa pro přechod mezi soukromým vnitřkem domů a veřejnou ulicí. Tento prostor bylo také možné individuálně dotvářet. Šlo o jeden z tradičních městských prvků, které se zde architekti snažili zavádět.¹⁶⁴

Roku 1979 začala na Jižním Městě II výstavba podle schválených plánů. Zvolený postup výstavby nebyl podle projektantů optimální, byl však nejrychlejší. Spočíval v tom, že stavby KBV se budovaly ihned za nejdříve připraveným územím z hlediska dokončení inženýrských sítí. Ty se realizovaly od východu na západ, jelikož navazovaly na Jižní Město I na východě. Pro obyvatele nových částí by naopak bylo ideální, kdyby se stavělo od západu na východ, kde bylo podél dálnice zázemí staveniště. Obyvatele by pak nezatěžoval hluk, prach a stavební doprava, ale s bytovou výstavbou by se muselo čekat na dokončení inženýrských sítí na západě. Byl proto navržen kompromisní postup mezi oběma směry, v němž se měla stavět nejprve stavba 2, poté stavby 1, 3, 5, 7 a 6.¹⁶⁵

¹⁶¹ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 5

¹⁶² SYNOVCOVÁ, Markéta, Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu, *Československý architekt*, č. 12, 1984, s. 1

¹⁶³ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 4

¹⁶⁴ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 5

¹⁶⁵ Studie organizace výstavby, průvodní zpráva, B13, říjen 1976, zpracoval Jiří Němec, s. 11

Stavba I se vázala na realizaci kunratického kanalizačního sběrače, který se však nestihl včas vybudovat, a proto byla přeskočena. Na vybudování tohoto kanalizačního sběrače, který by sloužil i dalším jižním částem Prahy, závisela také realizace souboru Šeberov.¹⁶⁶ Minimálně v roce 1981 byla však tato technická podmiňující stavba ještě pouze v plánech.¹⁶⁷ Jako první se tudíž stavěly druhý a poté třetí soubor staveb Horních Kunratic, tedy Slunce a Voda.

V roce 1982 vypadal pohled na vznikající sídliště očima autorky článku v časopisu *Tvorba* takto: „Vedle dálnice je již zřetelná první skupina Jižního Města II. Domy s příjemnými proporcemi, členěné v sympatickém drobném měřítku, střídání výšek objektů a k tomu střešní pergoly nedovolují, aby vznikl pocit hradbovosti, známý z protější strany. Lze sledovat souvislosti vnitřních, v budoucnu klidných obytných prostorů, svou hravost již naznačuje středisko obchodu a služeb... Na účtování je ještě brzy. První stěhovací vozy sem přijedou až za rok. A teprve pak bude možné posoudit, zda rozhodnutí dané do vínku realizaci Jižního Města II bylo naplněno.“¹⁶⁸ Východní část Jižního Města, které mohlo dříve dávat Jižnímu Městu II předem negativní konotace, se najednou stalo prvkem, vůči kterému se Jižní Město II mohlo vymezit a působit lepším dojmem. Podobně jako v citovaném článku, i v mnoha dalších docházelo ke srovnávání těchto dvou částí, většinou jakožto kontrastujících.

Výstavba byla rozdělena na skupiny staveb, které byly pojaty jako samostatné části, jež se měly novým obyvatelům předávat komplexně hotové, bez stavebních provizorií, strojů, výkopů a chybějících chodníků. To znamenalo, že dodavatel musel hlídat harmonogram v čase i v prostorových návaznostech a investor měl určitou dobu prázdné byty, které musel udržovat a s předáním nájemníkům čekat na dokončení celé skupiny. Z toho ovšem nevyplývala delší doba výstavby, ani vyšší náklady na ní. Musely se sice temperovat neobydlené byty, na druhou stranu odpadla nutnost budovat provizoria. Mizely „zatím těžko vyčíslitelné ztráty plynoucí z nespokojenosti obyvatel, kteří by byli nuceni žít určitou dobu po nastěhování v kulturně méněcenném prostředí. A objevují se stejně těžko vyčíslitelné zisky plynoucí z toho, že už od samého počátku si lidé mohou ke svému obydlí vytvářet spokojený domovský vztah, podporovaný jistotou dokončenosti prostředí. Dosavadní průběh výstavby Jižního Města II ukazuje, že to vše opravdu je možné.“¹⁶⁹

¹⁶⁶ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratic, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 350

¹⁶⁷ HRŮZA, Jiří, Jižní Město pokračuje, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981, s. 347

¹⁶⁸ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 5

¹⁶⁹ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 5

Obrázek 10 – Soubor Slunce krátce po otevření, zdroj: Jižní Město II, západ, realizace 2. stavby, *Architektura ČSR*, č. 9 1984, s. 421

První částí Jižního Města II, kam se nastěhovali noví obyvatelé, se stal podle plánů soubor Slunce. Došlo k tomu zhruba o rok později, než předpokládal harmonogram.¹⁷⁰ Sídliště bylo slavnostně otevřeno 3. května 1984. Z politických činitelů na místo dorazili člen předsednictva ÚV KSČ a vedoucí tajemník městského výboru KSČ Antonín Kapek, místopředseda vlády ČSR František Šrámek nebo pražský primátor František Štafa, který zde symbolicky přestříhl pásku. Přítomni byli také představitelé veřejného života, zástupci investora, generálního projektanta a stavbařů. Účastníci akce si prohlédli sídliště a vyslechli projev ředitele stavebního bytového družstva Pokrok Oty Karena a tajemníka MV KSČ Jaroslava Hlaváče.

Ten pronesl mimo jiné toto: „Budovatelům tohoto obytného souboru se podařilo něco, co je mimořádně významné z hlediska politicko-společenského a co po mnoho roků se zdálo být v nedohlednu nebo zcela vyloučeno. Komplexním dokončením jedné etapy tohoto útvaru se prokázala reálnost námětů a postupů, které se rychle musí stát základnou pro práci projektantů, investorů a dodavatelů v co nejširším měřítku, aby rychle přinesly užitek naší socialistické společnosti. Musí být promítnuty kromě jiných do nově připravovaných sídlišť určených k výstavbě v období 8. pětiletky.“¹⁷¹

¹⁷⁰ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 4

¹⁷¹ S ní se počítalo pro roky 1986 až 1990.

Za úspěšné výsledky označil urbanistický koncept komplexního řešení, v němž technické vybavení sídliště nenarušovalo architekturu a vhodně se začlenilo mezi ostatní objekty a vedení sítí v kolektoru označil za současnou špičku ve výstavbě inženýrských sítí. Za další úspěch pokládal zvýšenou hloubku zástavby obytných domů vedoucí k úsporám tepelné energie, nebo dvougenerační byty, které řešily „mimořádně důležitý politicko-sociální problém, jakým je důstojné bydlení starých, zejména osamocených lidí společně se svými příbuznými bez nucené provozní a sociální závislosti na nich.“¹⁷²

Od dokončenosti životního prostředí se očekával pozitivní vliv na lidské chování: „Komplexní řešení terénních a sadových úprav, zatravněných parkových ploch, včetně malé architektury vytváří novou kvalitu životního prostředí. Předpokládáme, že komplexní dokončenost obytného prostředí bude mít na nové obyvatele žádoucí psychologický tlak a budeme se zde setkávat s obdobným chováním lidí, jako je tomu v metru, Paláci kultury anebo v areálu Národního divadla.“¹⁷³

Výsledky, kterých nové sídliště dosáhlo, byly podle tajemníka v naprostém souladu s cíli socialistické společnosti, v níž měly prostředky, materiály a práce dělníků přinést vysokou architektonickou a kulturní úroveň obytného prostředí a tyto hodnoty měly být spravedlivě děleny mezi pracující. V projevu také popsal, jak se na Jižním Městě II stalo cílem realizovat tzv. vzorné sídliště, což bylo reakcí především na nedaleké Jižní Město I, jehož realizace si vysloužila kritiku. „Největšího úsilí si však vyžádala vlastní realizace výstavby. Předpoklady pro ni byly vytvořeny v období její projekční, investorské a dodavatelské přípravy. Ty vyplynuly ze vzorné spolupráce všech účastníků výstavby, jež zde existovala od samého počátku. (...) Městský výbor KSČ tomuto sídlišti věnoval stálou pozornost, protože šlo o nový přístup komplexního řešení a organizace výstavby. Prvním vstupním dokumentem byl socialistický závazek účastníků výstavby předaný v r. 1978 městské stranické konferenci. Tento závazek si kladl za cíl realizovat v Praze vzorné sídliště ve všech směrech. Další závazky následovaly v průběhu výstavby, a to opět k městské stranické konferenci v roce 1981 a na počest XVI. Sjezdu KSČ.“¹⁷⁴

Jaroslav Hlaváč také v proslovu popsal fungování stavebnictví, přičemž poukázal i na problematickou situaci obyvatel nových sídlišť: „Podniky stavební výroby působící v oblasti komplexní bytové výstavby odvedly za uplynulých 15 roků obrovské dílo. Po celé období byly plněny rozhodující akce a úkoly. Rok co rok vždy na konci byly sestavovány výkazy o plnění

¹⁷² Otevřen 1. soubor Jižního Města II v Praze, *Československý architekt*, č. 13, červenec 1984, s. 1

¹⁷³ Tamtéž

¹⁷⁴ Otevřen 1. soubor Jižního Města II v Praze, *Československý architekt*, č. 13, červenec 1984, s. 2

plánu, avšak jak se říká, doslova o prsa. Zbývalo velké množství vad a nedodělků, které byly odstraňovány v následujícím roce, většinou na úkor jiných úkolů. To vše bylo vystaveno obrovské kritice občanů i sdělovacích prostředků. Obyvatelé nových sídlišť žili vždy několik roků v podmínkách nedůstojných, s mnoha potížemi, což zanechávalo nedobré důsledky v jejich chování; národní výbory stálo velké úsilí stabilizovat život v nových souborech na žádoucí úrovni.¹⁷⁵

To se však již nadále dít nemělo. Přínos projektu vzorného, právě otevřeného sídliště pak shrnul slovy, že „úspěch budovatelů tohoto sídliště spočívá především v tom, že pracovní kolektivy zúčastněných podniků dokázaly především sobě samým, že jsou schopny úkoly plnit v nejvyšší kvalitě, ve stanoveném čase, v žádoucí komplexnosti a detailní dokončenosti.“¹⁷⁶

Obrázek 11 – Slavnostní otevření prvního realizované části – souboru Slunce, zdroj: Otevřen 1. soubor Jižního Města II v Praze, *Československý architekt*, č. 13, červenec 1984, s. 1, foto: Josef Moucha

Kritika nedávné výstavby a jejích nedostatků tak zazněla ve veřejném prostoru i z úst politického představitele, což značilo i politickou vůli situaci měnit a Jižní Město II bylo prezentováno jako zdařilá první vlašťovka této změny k lepšímu, kterou měly následovat všechny budoucí sídlištní celky. Podle jedné pamětnice bylo Jižní Město II „první sídliště po válce, který se otvíralo se všim všudy. S obchodama, komunikacema, takže to byla obrovská sláva. Bylo to v novinách prostě. To byla jedna akce a pak už to bylo jako dřív. Na druhý straně

¹⁷⁵ Otevřen 1. soubor Jižního Města II v Praze, *Československý architekt*, č. 13, červenec 1984, s. 2

¹⁷⁶ Tamtéž

(na JMI) se ještě dostavovalo sídliště a tam lidi ještě dva roky chodili v blátě v galoších do obchodů.“¹⁷⁷

Minimálně stavbu sousední části Jižního Města tedy tato úspěšná realizace v nějakém pozitivním směru neovlivnila, spíše se od ní výrazně lišila. Dosavadní standard předávání bytů byl takový, že „panelové domy se dávaly do užívání jako nedokončený polotovar. Tlak na množství bytů byl velký. Smontovaly se panely, nasadilo se tzv. bytové jádro, tedy kuchyň, koupelna a WC, zprovoznily se sítě a už se jelo – lidé bydleli,“¹⁷⁸ přičemž na Jižním Městě I se předávaly „téměř holobyty.“¹⁷⁹

Jižní Město II bylo naopak po otevření prvních částí často popisováno jako projekt přinášející do tvorby městského životního prostředí nové prvky: „Sídliště Jižní Město II představuje nové pojetí obytného souboru – kromě bytů pro 30 tisíc obyvatel je pro něj určeno přibližně stejně tolik pracovních příležitostí. K vybavení patří i nově vytvořená stavebnice malé architektury parteru.“¹⁸⁰ Horní Kunratice byly označovány jako první pražský soubor, „který se podařilo předat zároveň s komplexní vybaveností, skutečně dohotovený – včetně terénních úprav a malé architektury“ a jeho otevření jako „neobvyklá událost.“¹⁸¹ Vznikly relativně uzavřené obytné celky, „které je člověk schopen souhrnně vnímat, které mají drobnější, člověku-pěšáku odpovídající měřítko a jsou utvářeny do úspěšně znovuzrozených městských útvarů, jakými jsou ulice a náměstí“¹⁸² s občanským vybavením v krátké docházkové vzdálenosti.

Realizace byla produktem plánů, v nichž autoři snahou o autentický způsob tvorby městského prostředí vyjadřovali četné podněty pro rozvoj bydlení vycházející ze širokého spektra urbanistů. Ty směřovaly „jednak k provozně funkčním otázkám struktury a organismu obytného prostředí, jednak k pojetí a vývoji vlastního bytu. Společným znakem nového přístupu byl zřetelný odklon od funkcionalistické urbanistické teorie, která v naší praxi výstavby sídlišť šedesátých a sedmdesátých let přinesla tolik nečekaných nedostatků. V názorech na řešení nových obytných celků sílí pak tendence k členitějším a drobnějším urbanistickým formám obytné zástavby. Zvláště se začíná projevovat snaha o vytváření architektonicky bohatšího a rozmanitějšího prostředí, složeného z uzavřenějších prostorů, často

¹⁷⁷ Citace převzata z: SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s.

¹⁷⁸ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 75

¹⁷⁹ Tamtéž

¹⁸⁰ Jižní Město II, západ, realizace 2. stavby, *Architektura ČSR*, č. 9 1984, s. 421

¹⁸¹ Otevřen 1. soubor Jižního Města II v Praze, *Československý architekt*, č. 13, červenec 1984, s. 1

¹⁸² VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 4

vymezovaných členitými hmotami, sledující záměr dosáhnout intimnější měřítko a přikročit k rozšíření tzv. sféry domova.¹⁸³ Autorský tým tedy nejspíše souzněl s většinou architektonické veřejnosti v názoru na budoucnost tvorby bydlení a vyjadřoval tyto myšlenky v konkrétních realizacích na Jižním Městě II. Přispěli tím také k názoru, že stálé zvětšování projektů se ukázalo jako směr nevedoucí k úspěšným komplexním výsledkům.

Obrázek 12 – Krytý vchod se zábradlím a lavičkami z typizovaných dílců drobné architektury, zdroj: Jižní Město II, západ, realizace 2. stavby, *Architektura ČSR*, č. 9 1984, s. 421

¹⁸³ SÝKORA, Miroslav, Čtyřicet let socialistické bytové výstavby v ČSR, *Architektura ČSR*, č. 4, 1985, s. 148

Obrázek 13 – Altán a lavičky jako součást drobné architektury, zdroj: *Jižní Město II, západ, realizace 2. stavby, Architektura ČSR, č. 9 1984, s. 421*

Od počátku se dařilo realizovat i barevné značení sídliště, ačkoliv na to architekti museli někdy osobně dohlédnout, jak praví následující událost: „Architekti dnes už se smíchem vyprávějí o tom, jak si jeden z nich v neděli cestou z chaty všiml, že pruh na komíně kotelny je natřen jinak, než určoval projekt. A jak tedy hned v pondělí přímo na místě ze sudů míchali barvu správnou a přesvědčovali příslušné pracovníky o nezbytnosti nového nátěru...“¹⁸⁴

¹⁸⁴ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 5

Obrázek 14 – Stavba Voda nedlouho po dokončení, zřejmě rok 1986, zdroj: archiv Vítězslavy Rothbauerové

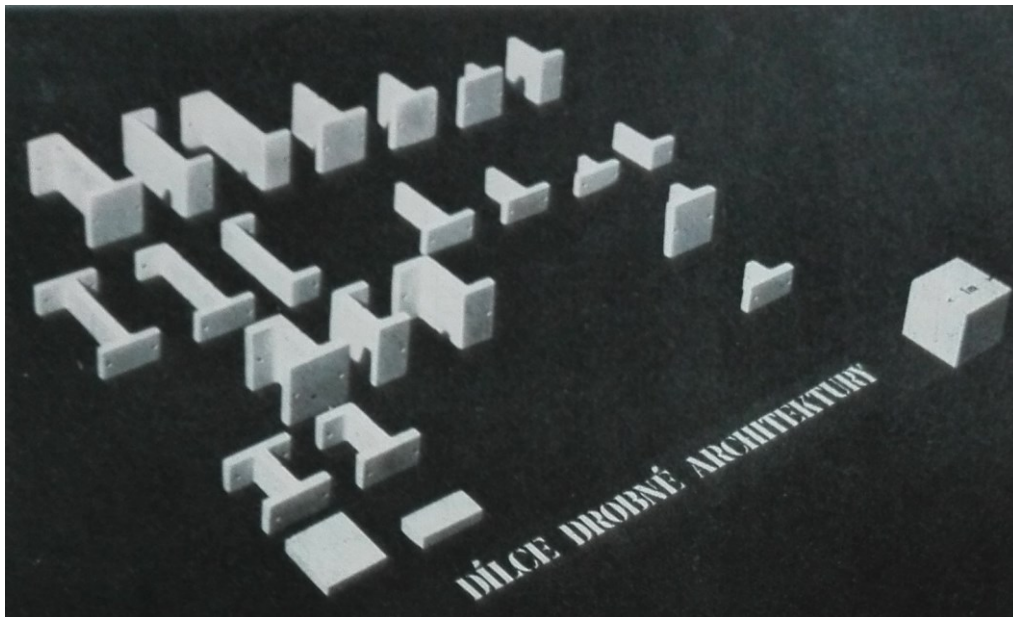
Co přineslo asi největší změnu a posun oproti předešlým realizacím československých sídlišť byla kromě barev a znaků hlavně drobná architektura, kterou sídlištní části obsahovaly již při předávání bytů novým obyvatelům. „Že drobná architektura je Achillovou patou našich sídlišť není žádným tajemstvím. Na dlouhou dobu se jaksi pozapomnělo, že sídliště nemá být jen místem pro přespání, ale že i zde se lidé chtějí setkávat, povídat si, posedět a potěšit se pohledem na hrající si děti. Ze sídliště se vytratilo lidské měřítko. Kontrast bloků vysokých domů a rovné nečleněné plochy země doslova přibíjí člověka k zemi. Podceňování parteru se navíc projevuje i v jeho opožděném dokončování. Lidé se pak stěhují do jakéhosi torza něčeho, co mělo být živým organismem,“¹⁸⁵ pravil názor z roku 1984 na podobu sídlišť. Tomu se tvůrci Jižního Města II chtěli vyhnout.

Autory drobné architektury a čistých terénních úprav byli Jan Zelený, Vítězslava Rothbauerová, J. Klika a J. Jordán, který se zabýval statikou.¹⁸⁶ Jan Zelený a Vítězslava Rothbauerová v typizační studii Organizace obytné zóny z roku 1982 definovali parter, jeho

¹⁸⁵ SYNOVCOVÁ, Markéta, Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu, *Československý architekt*, č. 12, 1984, s. 1

¹⁸⁶ SYNOVCOVÁ, Markéta, Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu, *Československý architekt*, č. 12, 1984, s. 5

funkce a smysl a v typizační studii Parter obytné zóny z téhož roku jej rozdělili na parter společenský, zahradní, relaxační a rekreační a sportovní. Mezi ně rozčlenili prvky městského vybavení jako dětské hřiště, klepadla, plochy pro sušení prádla nebo kontejnerové stání, které rozdělili na jednotlivé předměty typu pískoviště, stěna na kreslení, lavička nebo prolézačky. Každý z těchto předmětů byl složen z typizovaných dílců a doplňků, s nimiž již mohl architekt při projektování libovolně nakládat.

Obrázek 15 – Dílce drobné architektury, zdroj: SYNOVCOVÁ, Markéta, *Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu*, *Československý architekt*, č. 12, 1984, s. 4

Architekti se při navrhování typizovaných dílů snažili, aby jejich měřítko odpovídalo velikosti člověka, aby jejich tvar a povrch vycházel vstříc bezpečnostním, hygienickým i estetickým požadavkům, aby materiál prvků odolával vlivům počasí, aby byl během stavby mokrá proces jen minimální a aby prvky byly dostatečně stabilní a nemusely být zakládány do nezámrzné hloubky a mohly tak být umísťovány prakticky kdekoliv.

Prvky tvořené kombinací betonových a dřevěných částí byly vymyšleny tak, aby šlo dosáhnout co nejvíce variací použitelných dílů. Z typizovaných prvků byly navrhovány a umísťovány plakátovací plochy, opěrné zídky, odpadkové koše, pergoly, květinové záhony, vývěskové tabule, poštovní schránky nebo kladiny. Z možných kombinací prostorových prvků se vybralo 18 pro sériovou výrobu, na jejichž výrobu stačily čtyři formy. Cena jednoho dílce se pohybovala mezi 100 a 850 Kčs. Navrženy byly také zatravnovací dlaždice, aby byla zeleň přítomna i v komunikacích s pouze výjimečným provozem.¹⁸⁷

¹⁸⁷ SYNOVCOVÁ, Markéta, *Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu*, *Československý architekt*, č. 12, 1984, s. 4

Autorům drobné architektury se podařilo najít pro navržené prvky výrobce, a to podnik Prefa Toušeň u Brandýsa. Prefa vyrobila prvky tak, že skutečně odpovídaly návrhům a také jejich montáž na sídlišti odpovídala původním představám. Architekti brali navržené dílce jako první počín ke zlepšení obytného parteru sídliště, jako východisko, které dávali k dispozici a rozvinutí autorům dalších obytných celků.¹⁸⁸

Obrázek 16 – Lavičky z typizovaných prvků, zdroj: SYNOVCOVÁ, Markéta, *Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu*, *Československý architekt*, č. 12, 1984, s. 5

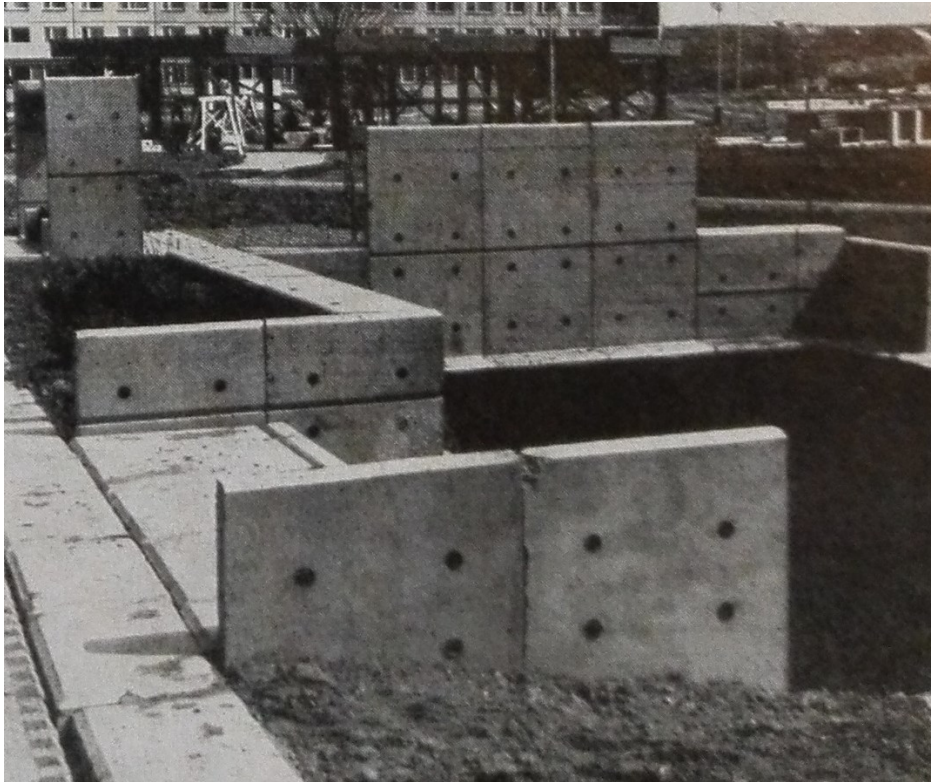
Tato součást nově vznikajícího životního prostředí byla brána jako zajímavé oživení sídlištních prostorů: „Nová technika osazování dílců dokáže respektovat terénní nerovnosti, a tak třeba terasové záhony či amfiteátr kolem ohniště by byly pro obyvatele sídliště určitě příjemným překvapením. Jak už bylo řečeno, fantazii se meze nekladou ... Zajímavý je třeba návrh na zřizování ploch pro zahrádkáře jako nástroje zapojení obyvatel do péče o parter i jako zbraň proti apatii a vandalismu.“¹⁸⁹

Smyslem tvorby těchto prvků tedy nebylo pouze zlepšení vzhledu sídliště po estetické stránce a jeho funkce v ulicích, ale také vliv na společnost – snaha o vytvoření vazeb mezi novými obyvateli: „K rozšíření možnosti komunikace mezi obyvateli poslouží zahradní altány,

¹⁸⁸ SYNOVCOVÁ, Markéta, *Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu*, *Československý architekt*, č. 12, 1984, s. 4

¹⁸⁹ SYNOVCOVÁ, Markéta, *Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu*, *Československý architekt*, č. 12, 1984, s. 1

již zmíněné amfiteátry s ohništěm, ale i krytá pěší spojení, odpočinkové kouty s lavičkami a květinovými záhony, šachové plochy vytvořené střídáním materiálu apod.“¹⁹⁰

Obrázek 17 – Zidky a dřevěný altán v pozadí z typizovaných prvků, zdroj: SYNOVCOVÁ, Markéta, *Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu*, *Československý architekt*, č. 12, 1984, s. 5

Díky tomu, že investor měl stavbu převzít od dodavatele v čistých terénních a sadových úpravách, se většinou dařilo docílit i předání bytů s vysazenou zelení okolo domů. Dodavatelé přezkoumávali své časové plány, aby bylo možné do úprav zahrnout i výsadbu stromů, keřů a květin, jelikož se vedení výstavby přiklánělo k tomu, že i ty by měly patřit ke komplexně předanému souboru. Stavbaři se tomu ale museli přizpůsobit, jelikož na sezónnost ve stavebnictví se již moc hledět nemuselo, zatímco ve výsadbě rostlin ano.¹⁹¹

Při výstavbě Jižního Města I se zavedl termín minimum, který znamenal, že stavební firma musela předat hotový dům s přístupovým chodníkem k němu, třeba jen provizorním, ale při předávání bytů nemuselo být hotového nic dalšího. Většinou se souběžně dokončovaly školy a školky, aby měly děti kam chodit, ale občanská vybavenost se stavěla se zpožděním a úplně se rezignovalo na terénní úpravy okolí domů.¹⁹²

¹⁹⁰ SYNOVCOVÁ, Markéta, *Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu*, *Československý architekt*, č. 12, 1984, s. 4

¹⁹¹ VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 5

¹⁹² MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 78

Tato minima se architektům na Jižním Městě II zabezpečením předávání komplexně upraveného prostředí pomocí navržených prvků drobné architektury podařilo odstranit. Bylo to podle Vítězslavy Rothbauerové výhodné jak pro architekty, tak pro investora i dodavatele. „Dodavatelé většinou dokončovali bytové domy v říjnu a listopadu, aby mohli byty předat do užívání před koncem roku. Vymlouvali se, že drobné stavby (zídky, lavičky apod.) nemohou vzhledem k zimě a mrazům založit do potřebné hloubky. A proto jsme vymysleli stavebnici drobné architektury (spolupráce architektů Josefa Kliky, J. Jordána), jejíž prvky měly větší roznášecí plochy a bylo možno je umístit na násypy bez zakládání. Z těchto prvků jsme navrhli veškerý městský mobiliář.“¹⁹³

Pokud tedy architekti chtěli dosáhnout něčeho nad běžný rámec sídlištní výstavby, museli zvolit takovou strategii, která by přinesla výhodu i stavební firmě. „Pro dodavatele to byla výhodná technologie, byl odstraněn mokrá proces zakládání. Celá bytová skupina byla odevzdávána jako celek, včetně čistých terénních úprav a zeleně. Bylo to naše malé vítězství,“¹⁹⁴ vzpomínala architektka.

Součástí tvorby obytného prostředí sídliště bylo i umísťování uměleckých děl do veřejného prostoru. Plastiky, které lze najít na sídlišti dodnes, byly umísťovány většinou v prostorech okrskových náměstí. „Výtvarná výzdoba sídlišť byla povinná, byla na ni čtyři procenta z celkové částky, ale nikomu na ní moc nezáleželo. Pokud architekti chtěli, mohli ji ovlivnit víc než u jednotlivých budov.“¹⁹⁵ Architekt tak mohl do určité míry promlouvat do výběru konkrétního sochaře.¹⁹⁶ Sochařská díla ztvárňovala tematiku spojenou s názvy obytných souborů.

¹⁹³ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 119

¹⁹⁴ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 120

¹⁹⁵ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 81

¹⁹⁶ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 121

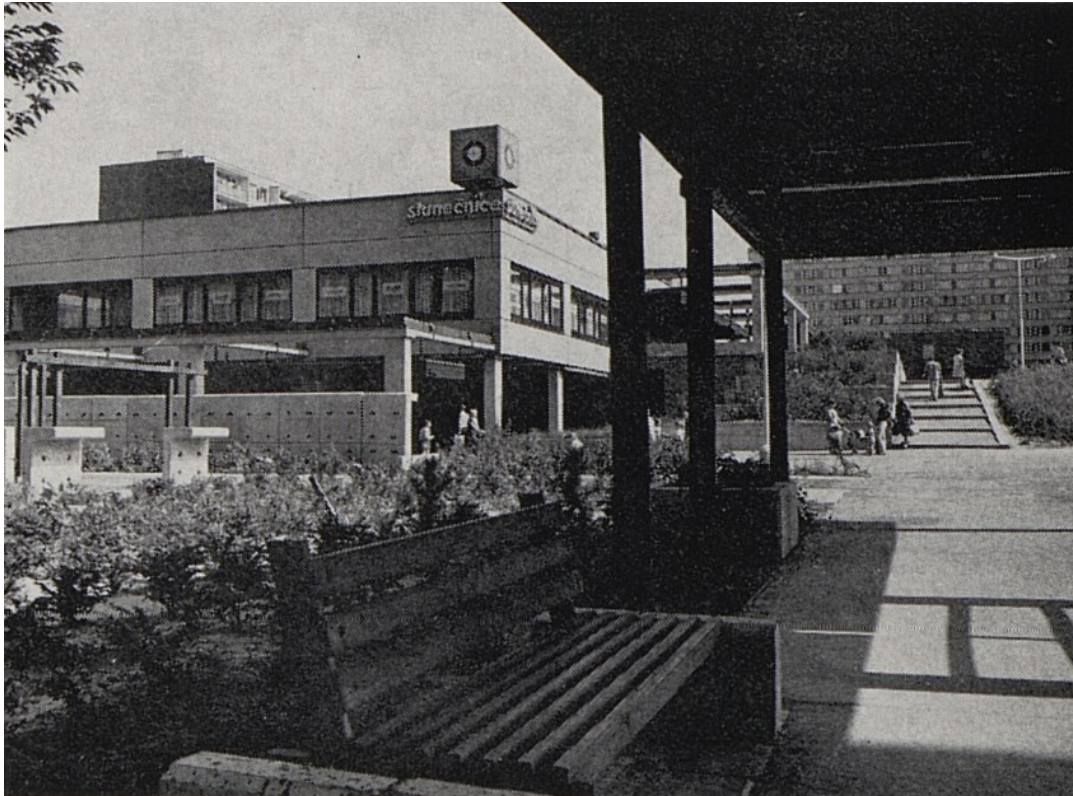

Obrázek 18 – Plastika Kvetoucí země na Jírovcově náměstí, autor: Josef Vajce, 1985, foto: Jan Kunderát, 2023

Obrázek 19 – Plastika Prase na procházce ve vnitrobloku domu v ulici Babákova, v souboru Fauna, autor: Čestmír Suška, 1990 zdroj: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prase_na_proch%C3%A1zce.jpg, foto: Hedvika Šimková, 2021

7. obytný soubor se začal stavět v roce 1979 a v roce 1987 v něm žilo již 10 000 obyvatel. Jednalo se o smíšený sídelní útvar, což se projevilo například v tom, že počty restauračních zařízení, obchodů a služeb se oproti původním ukazatelům zvýšily.¹⁹⁷ Přesto ale velká část občanské vybavenosti zůstávala stále rozestavěná anebo v plánech, především pokud šlo o velké obvodové centrum. To na druhou stranu odpovídalo plánu zahájit její provoz s předáním posledních bytů v Horních Kunraticích a Roztylech, které ještě v tuto dobu dokončené nebyly.

Obrázek 20 – Okrskové centrum Slunečnice, zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 243

Spolu s obytnými skupinami se nicméně dařilo předávat okrsková centra uvnitř souborů. Jedno takové centrum bylo navrženo pro Horní Kunratice a jedno pro Horní Roztyle. Okrsková centra a obvodové centrum se měly pojit hlavními pěšími trasami vedoucími přes okrsková náměstí. Uprostřed Horních Kunratic i Horních Roztyl vznikly nízkopodlažní objekty občanské vybavenosti zahrnující okrskové centrum, jesle, mateřské školy a školu. Mezi těmito objekty vznikla okrsková náměstí.¹⁹⁸ Centrum občanské vybavenosti Slunečnice, bylo naplánováno tak, aby sloužilo třinácti tisícům obyvatel sektorů Slunce, Voda a Flora. Pro paralelní soubory

¹⁹⁷ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 242

¹⁹⁸ Tamtéž

Vzduch, Země a Fauna, vzniklo centrum s názvem Chrpa. Názvy budov občanské vybavenosti tak navazovaly na přírodní tematiku v označování částí sídliště.

Slunečnici v souboru Horních Kunratic navrhl J. Klika, interiér O. Novotný a její stavba byla realizována mezi lety 1980 a 1984. Centrum obsahovalo samoobsluhu potravin, lahůdky, stánek PNS, sběrnou čistírny a prádelny, restauraci, pivnici, polotovary, holiče, kadeřníka, agitační středisko a kulturní zařízení OKD.¹⁹⁹ Chrpa byla postavena dle stejného projektu na stejném umístění uprostřed souboru Horních Roztyl pouze s tím rozdílem, že se spolu s touto částí sídliště stavěla o několik let později.

Obrázek 21 – Slunečnice, obchodní lodžie, zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 244

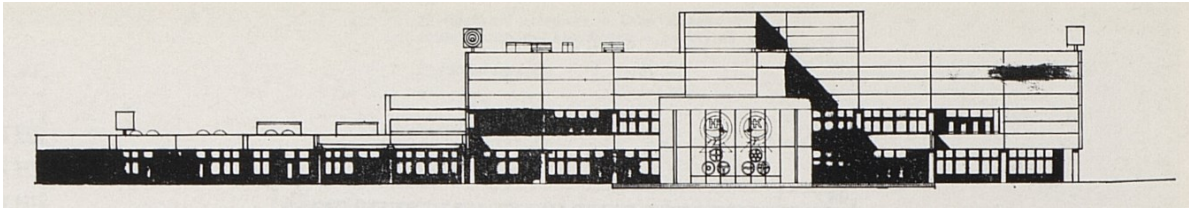
V obvodovém centru neboli okrsku Člověk mělo vzniknout obchodní středisko, dům služeb, společenský dům a zdravotnické středisko – tyto objekty byly součástí KBV. Dále se měly postavit výškové stavby hotel a administrativní budova jakožto objekty celoměstské vybavenosti.²⁰⁰ Jednotlivé budovy centra včetně stanice metra měly být propojeny pasážemi a loubími. „Urbanistický koncept centra je založen na integrovaném pojetí skladby hmot i funkcí. Toto řešení dává předpoklad vzniku živého prostoru, v němž budou seskupeny společensky atraktivní funkce města.“²⁰¹

¹⁹⁹ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 243

²⁰⁰ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 244

²⁰¹ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 245

Obchodní středisko Růže projektovali J. Zelený, V. Rothbauerová a J. Skrla a interiér navrhl M. Mikula. Výstavba budovy byla zahájena roku 1983 a dokončena roku 1991. Celé centrum na jihu navazovalo na bytovou výstavbu, na severu na stanici metra a autobusů. Vzdálenost z obvodového centra do center okrskových činila pro pěší 750 metrů. Růže měla jedno až tři patra s velkoprostorovými prodejny, které zahrnovaly potraviny, drobné zboží, drogerii, Supraphon, knihy, textil, oděv, obuv, domácí potřeby, potravinářské prodejny masa, uzenin, ryb a drůbeže, zeleniny, květin, lahůdek a cukrárny.²⁰²

Obrázek 22 – Obchodní dům Růže, západní pohled, zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 245

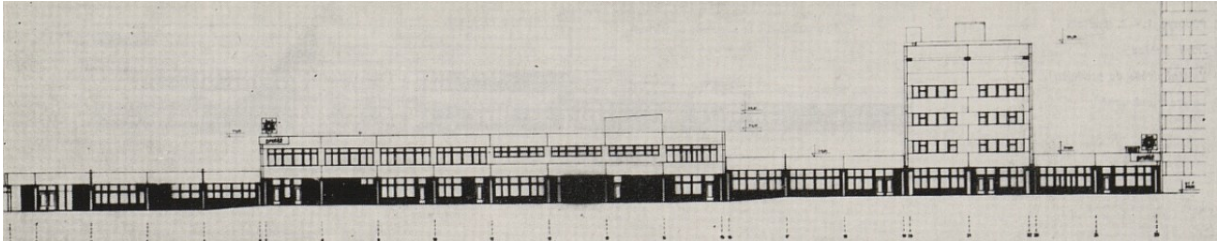
Další stavbou pojmenovanou podle květiny se stal dům služeb Protěž. Většina budovy byla naplánována jako jedno až dvoupodlažní, v jižní části byla situována pětipodlažní budova pojišťovny. Součástí celé budovy je krytá pasáž a podloubí, které jí lemují na západní a východní straně. V objektu sídlily provozovny pošty, Poštovní novinové služby, Obuny, Osvobozené domácnosti, Pražské stavební obnovy, Mechaniky, Kovoslužby, zasklívací služby, Úklidu, Lověny, střediska plynáren, České státní spořitelny, Hygie, oční optiky, fotografie, předmanželské a manželské poradny, klenotů a okrsek VB.²⁰³

Stavba byla započata roku 1985, vyprojektoval jí J. Zelený ve spolupráci s V. Svobodou a interiér navrhl M. Mikula. Při projektování Růže a Protěže se architekti snažili o intimní měřítko pomocí členění okenních a dveřních prostorů, vytváření pasáží a loubí, atrií a světlíků. Snažili se „vytvořit stavebnici interiéru, která by byla specificky výrazovým prvkem pro objekty o obdobné funkční náplni, odlišné pouze v barevnosti (...) Tato stavebnice vnitřního zařízení a technických řešení umožňuje kombinaci jednotlivých prvků sestavit interiér odpovídající požadované funkci, specifikovat prostor podle charakteru a účelu i po estetické stránce od jednoduchých provozů až po náročné specifické prostředí pošty, spořitelny a pojišťovny.“²⁰⁴

²⁰² ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 245

²⁰³ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 246

²⁰⁴ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 246

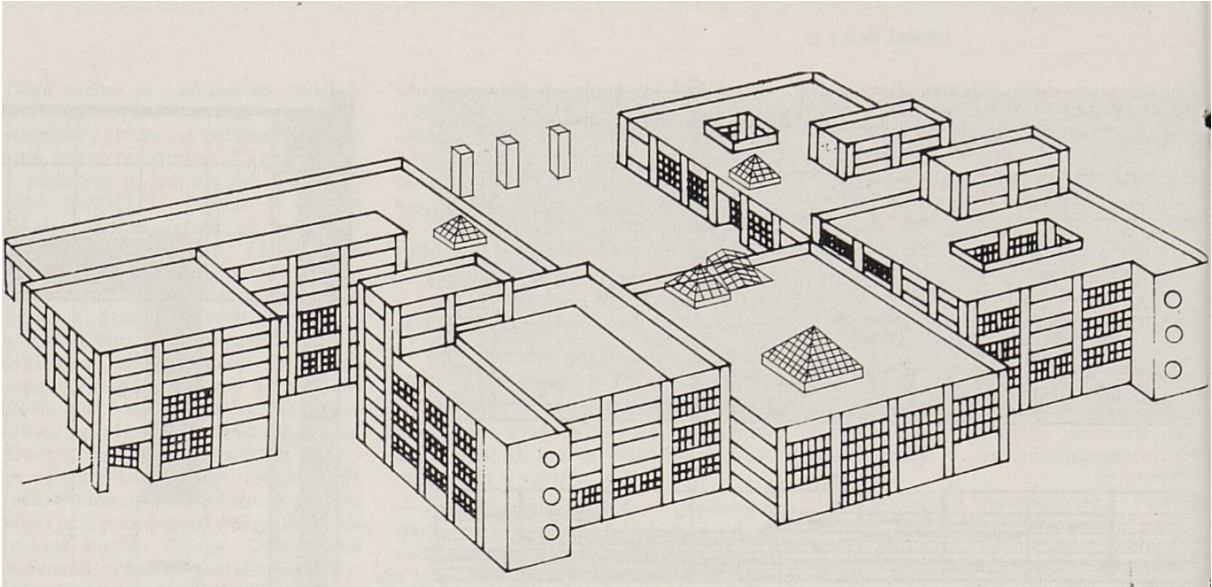
Obrázek 23 – Dům služeb Protěž, západní pohled, zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, *Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech*, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 246

Poslední stavbou obvodového centra spadající do Komplexní bytové výstavby měl být společenský dům Devětsil, který projektovali V. Rothbauerová, P. Brzobohatý a interiér navrhl M. Mikula. Budova měla být složena z několika částí seskupených okolo malého náměstí a měla obsahovat restauraci, víceúčelový sál, přednáškový sál, klubovny kulturního domu, knihovnu, bazén a saunu či kino. Roku 1987 se pracovalo na prováděcím projektu domu, včetně řešení interiéru. Objekt Devětsilu měl být sestaven z montovaného železobetonového skeletu a byl podle vyjádření dodavatele na pokraji možné montovatelnosti. V objektech společenského domu mělo být 33 uživatelů, aby bylo dosaženo úspory prostoru, komunikací a energií a aby byly vytvořeny optimální podmínky pro návštěvníky.²⁰⁵ Devětsil se začal stavět na jaře 1989, následujícího roku byla však stavba zastavena a zrušena.²⁰⁶

Jak je patrné z projektů i realizací občanské vybavenosti, tak tyto objekty byly jedinými stavbami, jimž mohli architekti vtiskovat určitý architektonický výraz, který by nebyl předem daný panelovou soustavou a jejími sekcemi. Ačkoliv nenabízely neomezené možnosti, dávaly architektům prostor k seberealizaci, mohli se v jejich tvorbě projevit lépe než při skládání sekcí bytových domů. To je vidět i na modelech a návrzích jak občanské vybavenosti, tak celého sídliště, kde se obvodové centrum výrazně liší od obytných souborů.

²⁰⁵ ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, *Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech*, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 248

²⁰⁶ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 118-119

Obrázek 24 – Společenský dům Devětsil, zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987, s. 248

Dva hlavní obytné soubory Horních Kunratic, Slunce a Voda, se stavěly v letech 1979 až 1985 a dva hlavní obytné soubory Horních Roztyl, Země a Vzduch, v letech 1984 až 1988. Zhruba od poloviny 80. let se také stavěl soubor s občanskou vybaveností, Člověk. Zatím nezapočatými stavbami byly menší okrajové soubory Fauna a Flora s předpokládaným alternativním charakterem výstavby a bydlení.

5. Konec 80. let a zhodnocení

Druhá polovina 80. let, a především jejich poslední roky přinesly hodnocení nedávno realizovaných či stále probíhajících projektů a výrazné přemítání nad nimi i nad vizemi bydlení a obytného prostředí do budoucna. Roky 1985 a 1988 představovaly výročí, k nimž vznikaly práce ohlížející se za uplynulými čtyřiceti lety výstavby od konce války nebo od komunistického převratu. Bylo již postaveno mnoho sídlišť, dokončovaly se poslední velké projekty jako Jižní a Jihozápadní Město a další jim podobné už vzniknout neměly. Akutní nedostatek bytů a snaha o rychlé řešení bytové krize přestaly být aktuálním tématem a namísto toho se pozornost obrátila ke kvalitě obytného prostředí ve větší míře než kdy dříve. Postupnému otevírání stále kritičtější diskuse napomáhala klima konce 80. let přicházející s přestavbou ze Sovětského svazu a na ní navazující československé pokusy o reformy.

Většina pražských obytných souborů, na které byly před rokem 1989 vypsány urbanistické soutěže, se také realizovaly, výjimky tvořily v podstatě jen tzv. rozvojové útvary Běchovice – Újezd nad Lesy a Uhříněves – Kolovraty. Soutěž na urbanistické řešení prvního tvaru proběhla v roce 1976 a na řešení druhého útvaru roku 1977²⁰⁷ – toto území mělo původně tvořit Východní Město.²⁰⁸ Směrný územní plán z roku 1986 již s výstavbou nových sídlišť na zelené louce nepočítal a bytová politika obracela svůj směr k rekonstrukci bytového fondu ve starších částech města či k výraznějším přestavbám jako v případě Žižkova.

K novému pražskému územnímu plánu a výhledu do budoucna uvedl hlavní architekt Prahy Blahomír Borovička, že „musí skončit období extenzivního rozšiřování města metodou mastné skvrny a je nutno přikročit k zobytnění a přestavbě, obnově vnitřních částí nejen historického jádra, ale i vnitřního města, které vzniklo v 19. a začátkem 20. století. (...) Jde o regeneraci historických objektů, o modernizaci částí z 19. století, ale také o nutnost asanovat a stavět ve starém městském organismu nové. (...) Je to úplný odchod od tzv. sídlištního myšlení, nejenom stavění. A to nejen u architektů, ti jsou tomu nejspíš nakloněni, ale u všech účastníků.“²⁰⁹ Obnova starších částí ovšem vyžadovala participaci obyvatel, kteří v dotčených čtvrtích bydleli. „To je faktor, který jsme nikdy nezažili na sídlištích, protože tam se oplotilo volné pole, zahnali se zajíci a začalo se stavět. Ale tady máme desetitisíce lidí, se kterými musíme jednat o tom, zda se budou stěhovat a za jakých podmínek.“²¹⁰

²⁰⁷ HEXNER, Michal, NOVÁK, Jaroslav, Vybrané aspekty čtyřicetiletého vývoje prostorového utváření obytných souborů českých měst, *Architektura ČSR*, č. 2, 1988, s. 42

²⁰⁸ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 77

²⁰⁹ Z diskuze na III. sjezdu Svazu československých architektů, *Architektura ČSR*, č. 6, 1987, s. 558

²¹⁰ Tamtéž

Sice se takto deklarativně uznávala nutnost omezení extenzivní výstavby a snaha o orientaci na obnovu bytů ve vnitřních městech, „v praxi však setrvačně pokračují dosavadní tendence, podporované celým dosavadním mechanismem investiční výstavby a zejména strukturou dodavatelských kapacit, vytvořených pro potřeby extenzivní nové výstavby.“²¹¹ Dál tudíž rostl podíl obyvatel žijících na nových sídlištích. V roce 1950 žilo ve vnitřních městských částech 80 % obyvatel sídelních regionálních aglomerací, v roce 1980 to bylo okolo 50 %, zatímco na nových sídlištích žilo již 40 % obyvatel těchto aglomerací.

Otázka stavby nových obytných částí tedy navzdory tendencím nepřestala být aktuální, jelikož na Jižním Městě II a Jihozápadním Městě stále ještě výstavba probíhala a bylo patrné, že ještě několik let probíhat bude. Zároveň bylo zřejmé, že nové bytové domy se budou stavět – i když menší míře – i po dokončení velkých sídlišť.

V polovině 80. let se urbanisté snažili překonat funkcionalistickou segregaci jednotlivých složek města, to znamená oddělení bydlení, práce, obchodů a služeb, rekreace a sportu. Hledaly se nové formy a způsoby bydlení. Kompozice obytných celků dospívala k integrovaným a kompaktním formám a docházelo k rehabilitaci prostředí a charakteru tradičního města. Vize byla taková, že „cesta hledání nebude jistě spočívat v prostém návratu k tradičním městským formám zástavby, ale mnohem spíše k rozvíjení širokého rejstříku forem, v nichž najdou uplatnění pozitivní zkušenosti z minulosti starší i nedávné a mezi nimi i klady z dnes realizovaných souborů.“²¹² Budoucí obytné prostředí tedy mělo čerpat z různých přístupů člověka k tvorbě města a vybírat, používat a rozvíjet z nich to nejlepší.

Široká diskuse proběhla na III. sjezdu Svazu československých architektů v roce 1987. Na ní vystoupilo mnoho architektů, mezi nimi i Jan Zelený, jeden z autorů Jižního Města II. Zmínil, že při tehdejší hodnocení architektury se jinak pohlíželo na komplexní bytovou výstavbu a jinak na jiné objekty, přičemž negativní hodnocení mířilo právě na bytovou výstavbu. Důvod viděl v tom, že dožívající stav materiálně technické základny s neúměrným množstvím ekonomicky náročných dílců umožňoval jen nevyhovující sortiment objemové typizace.

Konkrétně v Praze šlo podle něj o „stavební soustavy, které ve svém architektonickém výrazu nespĺňují požadavky socialistické společnosti na výstavbu, přestavbu nebo dostavbu, tj. tvorbu obytného životního prostředí. Typizace, která měla vycházet z celospolečenské objednávky životního prostředí, z demografických rozvah a národohospodářských cílů i

²¹¹ HRŮZA, Jiří, Humanizace sídlišť, *Architektura ČSR*, č. 6, 1988, s. 24

²¹² SÝKORA, Miroslav, Čtyřicet let socialistické bytové výstavby v ČSR, *Architektura ČSR*, č. 4, 1985, s. 148

možností, nedokázala uhájit logiku koncepce nových obytných zón.“²¹³ Typizace se tedy stala jedním z problémů, ačkoliv byla původně žádaná.

Obrázek 25 – Domy v konstrukční soustavě VVÚ-ETA na Jižním Městě II v roce 1989, zdroj: <https://foto-vrbecky.estranky.cz/fotoalbum/autor-na-vystavach/2014---vystava-v-sujb-praha/jizni-mesto-ii-1989.--.html>, dostupné k 31. 7. 2023, foto: František Vrbecký

Podle podobného zpětného hodnocení z konce osmdesátých let byl pružný konstrukční systém, vhodný pro velkosériovou průmyslovou prefabrikaci, poválečným námětem levicových architektů, „který však v následujících obdobích nedošel realizace, pouze zkráceného, zvládnutého zjednodušení.“²¹⁴ Kritika tedy nezpochybňovala ideové kořeny moderních sídlištních projektů a jejich výstavby, ale takřka vždy mířila na jejich deformované provádění.

Další problém viděli architekti v tom, že plánovací jednotkou se stal byt namísto komplexně dokončené obytné zóny, která by byla soběstačná a provozuschopná co se týče bytů, vybavenosti i parteru, přičemž obytné domy, tvořící základ sídlišť, nedostávaly autentickou tvář. Přitom „základní podmínkou každého urbanistického souboru, ať už nového, rekonstruovaného nebo modernizovaného,“ bylo „promlouvat svým vlastním neopakovatelným ztvárněním. Architektonické dílo v obytné zóně se musí stát znovu syntézou dispozice, optimální konstrukce a kultivované formy,“²¹⁵ řekl Jan Zelený.

V Praze pracoval v první polovině osmdesátých let tým architektů na vývoji nové unifikované konstrukční soustavy označované P2-11, avšak práce na ní byly do roku 1986 zcela zastaveny. Inovace paneláren se tedy nekonala a Prefa Praha nadále vyráběla zhruba 1200 prvků pro tři stavební soustavy. Ministerstvo stavebnictví ČSR nicméně rozhodlo o zavedení nové

²¹³ Z diskuze na III. sjezdu Svazu československých architektů, *Architektura ČSR*, č. 6, 1987, s. 550

²¹⁴ SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 1

²¹⁵ Z diskuze na III. sjezdu Svazu československých architektů, *Architektura ČSR*, č. 6, 1987, s. 550

konstrukční stavební soustavy pro komplexní bytovou výstavbu v Praze po roce 1993. Jan Zelený doufal, že tato soustava naváže na zastavený vývoj soustavy, kterou chtěl tým aplikovat na řešení lokalit určených k výstavbě v 9. pětiletce.²¹⁶

Řešení mělo umožnit nové přístupy v projektování, jelikož soustava měla nabízet co nejvíce variabilní použití. Požadovaná nová soustava měla také zabezpečit vyšší funkční a estetické kvality jednotlivých prvků, aby umožnila pestřejší možnosti výstavby. Zároveň měla být zabezpečena úspora hmot, materiálů a energií. „Celospolečenská objednávka na přestavbu nové stavební soustavy“ podle Jana Zeleného požadovala realizaci nových polyfunkčních obytných zón, které by byly kompaktnější, v menším měřítku, s vyšší kvalitou domů i bytů a které by nebyly monotónní.

Změny se měly týkat nejen materiální základy stavby nových obydlí, ale i nedílného procesu, který celou tvorbu městského prostředí provázal: „Jednou ze zásadních podmínek přestavby je stimulace a hodnocení výrobních a dodavatelských podniků zúčastněných orgánů a organizací, jakož i projektových ústavů nejen podle kvantitativních ukazatelů bytové výstavby, ale výhradně podle usnesení vlády ČSR č. 333/82 v celém jeho rozsahu, včetně dosažené úrovně obytného prostředí. Z tohoto zaměření společenské objednávky – politického cíle – se musí odvíjet další vztahy v bytové výstavbě. Postavení partnerů výstavby, technická politika ministerstva stavebnictví, generálních ředitelství, oblast plánování, řízení projektové činnosti, legislativy, ekonomie materiálně technické základny a užívání.“²¹⁷

Zmíněné usnesení vlády číslo 333 z roku 1982 požadovalo zvyšování obytnosti, rozmanitosti, osobitosti, estetické úrovně a společenské přitažlivosti nové komplexní bytové výstavby. Dále obsahovalo body týkající se výrobní základny, které požadovaly vývoj nových progresivních konstrukčních systémů a stavebních technologií.²¹⁸

Počítalo se s tím, že kvalitnější prvky budou esteticky přínosnější, ale zároveň dražší. Samotná estetická stránka prvku však nestačila jako argument pro jeho zhotovení. „Rozhodujícím ukazatelem musí být komplexní ekonomie, vyjadřující ve stanoveném časovém úseku náklady udržovací i náklady provozní, tedy ukazatele, které použití dokonalejších a kvalitnějších výrobků zdůvodňují.“²¹⁹ Typizační proces bylo podle Zeleného nutné konfrontovat s technologiemi progresivního monolitického železobetonu, pomocí kterého by

²¹⁶ 9. pětiletka by proběhla v letech 1991 až 1995, pakliže by v listopadu 1989 nepadl komunistický režim a s ním i centrálně plánovaná ekonomika s pětiletými plány.

Z diskuze na III. sjezdu Svazu československých architektů, *Architektura ČSR*, č. 6, 1987, s. 550

²¹⁷ Tamtéž

²¹⁸ SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 4

²¹⁹ Z diskuze na III. sjezdu Svazu československých architektů, *Architektura ČSR*, č. 6, 1987, s. 550

se v 9. a 10. pětiletce²²⁰ postupně snížilo procento panelové výstavby na „společensky ekonomickou míru.“²²¹

Co se týče konkrétních návrhů, jak zlepšit estetickou stránku budoucích bytových domů, bylo podle Jana Zeleného v Praze nutné „navázat v obytných zónách na jedinečnost a rozmanitost střešních konstrukcí, na měřítko jejich objektů, uplatnit v nich hravost, výraz, funkčnost ale i členitost okenních otvorů, lodžii, balkonů, vstupů, tvarování fasád, dále barevnost a strukturu povrchů atd. Že to jde, o tom nás přesvědčují realizace v NDR a Maďarsku.“²²²

Předmětem kritiky, například z úst Jiřího Hruzy, se i přes zmiňování určitých pozitiv stalo to na první pohled nejviditelnější, tedy vzhled obytného prostředí nových sídlišť: „Skutečným zrcadlem stavu našeho urbanistu je realita hmotného prostředí a osídlení, které je kolem nás. Tímto kritickým a neúplatným zrcadlem je stav našich měst, stav našich vesnic, stav naší krajiny. Jistě i zde bychom mohli vyzvednout mnoho kladného, plánovitost rozvoje, zvládnutí nebývalých kvantitativních úkolů. O stavu našeho urbanismu však vypovídají naše nová obytná sídliště s bezvýrazným prostředím, člověku nepřiměřeným měřítkem a málo přitažlivým parterem. Vypovídají o něm různé deskové a věžové domy, vkládané bez citu do center nebo na okraje našich malých měst a vesnic.“²²³

Zároveň byli za viníky takovéto situaci označováni investoři, dodavatelé a přetrvávající jednostranná orientace na rozhodování se podle finančních nákladů na realizaci staveb: „Víme všichni, že při urbanistickém rozhodování jsou fakticky nejdůležitější mocenské pozice investorů i dodavatelů a vyčíslování okamžitých pořizovacích nákladů, čemuž mnohdy ustupují daleko vážnější aspekty dlouhodobé užitečnosti, životního prostředí, prostorové kompozice, ekologie a kulturní úrovně.“²²⁴

Nejlépe situaci architektů a urbanistů během normalizace shrnuje následující kritický pohled: „Úkoly tvorby urbanistického prostředí nemůžeme omezovat na územní plánování, pojímané mnohdy pouze – mohu-li to tak říci – jako služtička lokalizace, služtička, která má včas dodat investorům pokud možno bezkonfliktní a pro dodavatele výhodná staveniště, docílit, aby na nich mohli snadno dodržet všechny početné ukazatele a neobtěžovat je nějakými pochybnými urbanistickými a architektonickými požadavky. Musíme si přiznat, že takové pojetí urbanismu a územního plánování se chťe nechťe prosazuje do naší práce. Tlačí nás

²²⁰ Tedy v letech 1991 až 1995 a 1996 až 2000.

²²¹ Z diskuze na III. sjezdu Svazu československých architektů, *Architektura ČSR*, č. 6, 1987, s. 550

²²² Tamtéž

²²³ Z diskuze na III. sjezdu Svazu československých architektů, *Architektura ČSR*, č. 6, 1987, s. 558

²²⁴ Tamtéž

k rutině, vede nás k jakémusi bezkonfliktnímu řemeslu, vede nás k pragmatickému rozhodování podle okamžité výhodnosti a nevýhodnosti, podle síly různých tlaků.²²⁵

Zároveň byl urbanismus označen jako významný společenský nástroj péče o zděděné hodnoty a vytváření hodnot nových, jako nástroj zacházení se zdroji, kultivace prostředí či prosazování ekologických hledisek. Jiří Hrůza v diskuzi také zmínil, že situaci urbanismu a architektury nelze oddělit od „celkového mechanismu investičních procesů, protože ať chceme či nechceme projevují se v něm zřetelně mocenské pozice a role všech tak zvaných partnerů – investorů, projektantů, dodavatelů i státních orgánů.“²²⁶ Architekti se proto snažili prostupovat i jiné organizace než jen projektové ústavy, byli například členy komise pro výstavbu NVP, na různých ONV nebo ve stranických komisích pro některé otázky, jako například v komisi pro řešení barevnosti fasád na pražských sídlištích. Zasedali také ve výtvarné radě.²²⁷

Jižní Město I bylo pozdě-normalizační perspektivou urbanistů příkladem a důsledkem neustálých ústupků dodavatelským požadavkům, které vedly k naprostému porušení vzájemných vztahů v trojici investor-dodavatel-architekt. Protože potřeba bytů ve druhé polovině 70. let byla stále vysoká, do výstavby východní části Jižního Města zasahovaly ekonomické problémy, a tak se stavěly jen byty a nejnutnější základní občanská vybavenost. „Zájmu rychlého pořízení bytů ustoupily zájmy urbanistické, architektonické – tedy v zásadě zájmy uživatelské. Jižní Město bylo podrobena nejsilnější kritice laické i odborné, která si vynutila přece jen návrat ke komplexnějšímu, ne pouze kvantitativnímu řešení.“²²⁸

To se projevilo ve výstavbě Jižního Města II, kde se stanovených cílů podle názoru z konce 80. let podařilo dosáhnout a „jeho první etapa byla vyhlášena za vzorovou uceleností výstavby, a to nejen domů, ale i parteru.“²²⁹ Oceněno bylo snížení výškové hladiny na v průměru osm pater, kompaktnější řešení prostoru oproti předcházejícím sídlištím, pozitivně byla hodnocena tvorba parteru sídliště. „Pozornost, která je věnována parteru, je však do určité míry důsledkem nemožnosti ovlivnit architekturu jednotlivých obytných domů, která je téměř úplně předepsána již typovým podkladem. Neboť důraz na úplnou typizaci a v počtu prvků minimalizovanou prefabrikaci přivedl k tomu, že typizována nejsou pouze konstrukční a dispoziční řešení, ale objekt včetně vnějšího výrazu.“²³⁰ To upozorňovalo sice například na

²²⁵ Z diskuze na III. sjezdu Svazu československých architektů, *Architektura ČSR*, č. 6, 1987, s. 558

²²⁶ Tamtéž

²²⁷ Tamtéž

²²⁸ SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 4

²²⁹ Tamtéž

²³⁰ Tamtéž

neotřelé řešení drobné architektury, ale zároveň na praktickou nemožnost ovlivnit architekturu velkých bytových domů.

Na zkušenosti z Jižního Města I částečně navazovala a reagovala také výstavba Jihozápadního Města. Při jeho projektování se museli architekti potýkat s ještě přísnější typizací a museli pracovat již ne s prvky ale celými sekcemi soustavy VVÚ-ETA, v podobné míře jako k tomu docházelo na Jižním Městě II. Snažili se městu dát určitý ráz taktéž pomocí prací s partery a objekty občanské vybavenosti jakožto zapamatovatelných bodů v prostoru sídliště, k nimž směřovali své ambice.

Architekti zde měli k dispozici „jeden panelový dům a vlastně jednu sekci. Vždyť je vlastně groteskní, že na Jihozápadním Městě, kde se architekti Ivo Oberstein, Milan Klíma a Tomáš Brix a další snaží něco udělat, tak se ta snaha projevuje na sběrně odpadků a na nějaké hospůdce nebo poště. Ale ta hlavní hmota Jihozápadního Města je z panelových domů, kde považují za úspěch, když se jim podaří prosadit jiné zábradlí na lodžii nebo něco podobného a za úplný vrchol se považuje tupý úhel rohové sekce.“²³¹ Tento pohled by šel podobným způsobem aplikovat i na Jižní Město II, kde byli architekti odkázáni na umístění jednoho typu domu, a úspěchů, které byly obecně kladně hodnoceny a vyzdihovány, museli dosahovat v jiných oblastech než byla architektura bytových domů, které ale tvořily drtivou hmotovou většinu sídliště.

To, co se z dnešního pohledu může zdát jako samozřejmost, bylo tehdy pro architektky dosažením něčeho výjimečného: „Odstranili jsme z ulic výkopové práce, získali jsme tvarově odlišné sestavy domů a navíc jsme získali na domech o dva štíty navíc, které jsme měli možnost barevně upravit. Tehdy to byl zázrak.“²³²

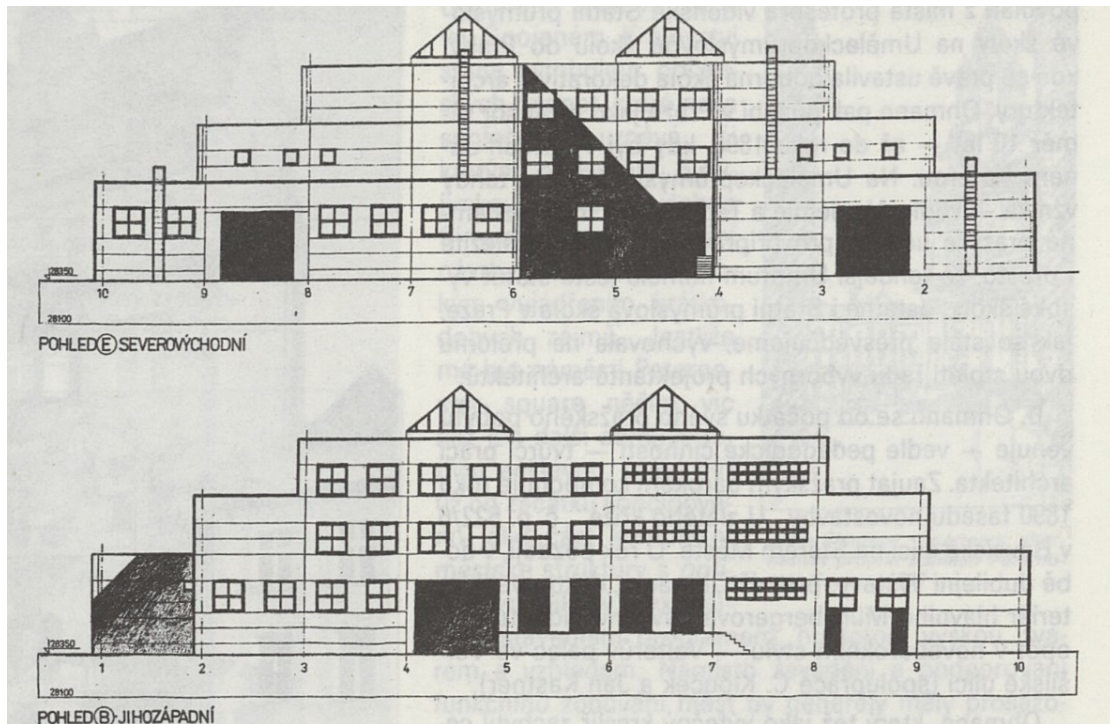
Poslední částí Jižního Města II, která se začala stavět před sametovou revolucí, byl menší soubor Fauna na severu Horních Roztyl. Výstavba Fauny začala v roce 1985 a byla dokončena v roce 1991, přičemž některé budovy na okrajích vznikaly postupně i v následujících letech. V tomto souboru se podařilo realizovat domy s rohovými sekcemi a uzavřenými vnitrobloky, do nichž byly umístěny plastiky Čestmíra Sušky a Jaroslava Róny. Podařilo se zde ještě více zmenšit rozměry výstavby vznikem sevřených čtyřpodlažních bytových domů, díky nimž „prostředí v ulici je obytnější, ale lidé si více vidí do oken.“²³³

²³¹ O Praze postavené, diskuze Jiřího Hřůzy a Jana Novotného, *Tvorba*, č. 39, 27. 9. 1989, s. 1

²³² MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 118

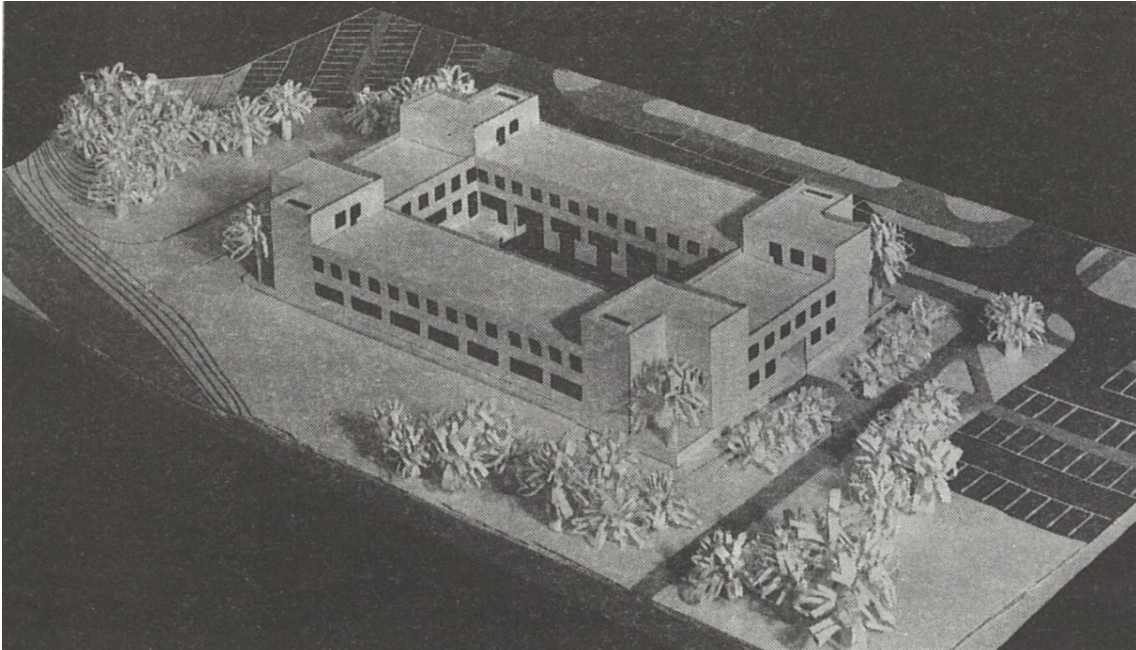
²³³ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 120

V této oblasti za terénním valem oddělujícím soubor od dálnice, vzniklo také několik nebytových budov umožňující pracovní příležitosti. Mezi ně patří například tehdejší provozní budova Federálního ministerstva vnitra stavěná v letech 1981-1986 anebo servisní a výrobní budova Divadelní techniky z let 1983-1991.²³⁴ Oba domy projektovala Vítězslava Rothbauerová a musela pracovat téměř pouze jen s prvky, z nichž se skládaly obytné domy, přesto se jí podařilo vtisknout domům jiný výraz než měly panelové domy v sousedství.

Obrázek 26 – Návrh budovy Divadelní techniky, zdroj: ŠVÁCHA, Rostislav, Dva domy na Jižním Městě II, *Architekt*, r. 38, č. 7, duben 1992, s. 3

²³⁴ ŠVÁCHA, Rostislav, Dva domy na Jižním Městě II, *Architekt*, r. 38, č. 7, duben 1992, s. 3

Obrázek 27 – Model budovy Federálního ministerstva vnitra, zdroj: ŠVÁCHA, Rostislav, *Dva domy na Jižním Městě II*, *Architekt*, r. 38, č. 7, duben 1992, s. 3, foto: Jiří Růžička

Koncem 80. let se na Jižním Městě II přibližoval možné realizaci 8. soubor, Šeberov. Tato obec, která měla koncem osmdesátých let necelých tisíc obyvatel, byla připojena k Praze roku 1974. Šeberov měl být posledním pražským souborem, jehož výstavba byla v roce 1988 ve stádiu předprojektové přípravy a který měl být podle plánů stavěn po roce 1994. Šlo o modelovou situaci bývalé předměstské oblasti. Očekávalo se, že půjde o úspěšnou a obyvatelům přívětivou realizaci obytného souboru doplňujícího starší rekonstruovanou zástavbu obytnými domy i rodinnými domky a protkanou přírodními prvky.²³⁵

Projekt už nebyl brán jako něco nového a přelomového, nejspíše tím, že podobných plánů v uplynulých desetiletí vzniklo mnoho a málokterý svým vizím dostál. „Je to, pravda, poněkud obehnaná písnička. S podobnou legendou se přece spojovala budoucnost bydlení v nových částech Prahy 4 – v prostorech Milíčovského lesa a Hostivařské nádrže, roztroušených hájů na severu Prahy i Prokopského údolí na Jihozápadě. Výsledek je všeobecně známý a bylo by jistě pošetilé se ptát, co že si to investor vlastně objednával a jak byl spokojen s tím, co za ‘své’ peníze od dodavatele dostával? O tom, jak se danému klimatu nutně přizpůsoboval a v jeho rámci vyvíjel i projektant, svědčí výmluvně například historie soutěžních návrhů, studií, projektů, realizací pražských sídlišť, která obklopila vnitřní město v uplynulých letech.“²³⁶

²³⁵ NOVÁK, Jaroslav, O (šeberovský) krok dále, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 6

²³⁶ Tamtéž

Díky kladně hodnocené realizaci předchozích částí Jižního Města II se však u Šeberova očekával tentýž úspěch. Dvě části Jižního Města byly opět uvedeny do protikladu: „Jen zdánlivým paradoxem proto zůstanou například dva tak odlišné výsledky práce jednoho a téhož projektového ústavu, jaké byly dosaženy v určitém časovém odstupu na sousedních lokalitách – Jižních Městech I a II!“²³⁷

V Šeberově mělo na ploše 145 hektarů vzniknout 2500 nových bytů v rámci komplexní bytové výstavby, 225 skupinových rodinných domků, přechodné bydlení, okrsková střediska základní občanské vybavenosti a technických zařízení, tři školy, kulturní a tělovýchovná zařízení i obvodové centrum. Průměrná podlažnost zástavby měla být 5,5 podlaží, hustota 290 obyvatel na hektar a celkem zde mělo v budoucnu bydlet 9815 obyvatel. Od nedaleké dálnice měl výstavbu izolovat pás průmyslu a služeb, tedy místa pracovních příležitostí pro obyvatele souboru.²³⁸ Šlo o podobnou, zmenšenou formu soběstačného sídlištního celku, která se promítala do celkového plánu Jižního Města II i do původní vize celého Jižního Města z konce šedesátých a první poloviny sedmdesátých let.

Soubor měl mít obvodní sběrnou komunikaci a minimum komunikací obslužných, které pokračovaly jako obytné ulice, technická zařízení měla mít zatravněné příjezdy. Inženýrské sítě se měly sdružovat v kolektorech, co nejvíc měly být využity a zvětšeny plochy zeleně. Jednalo se tedy o podobné urbanistické principy jako u souborů Horní Kunratice a Horní Rožtyly. „Shodný přístup, který dokázala racionalizovat strukturu zón, přinesl ovoce již při realizaci prvních obytných souborů Jižního Města II. Tam autoři přišli s hospodárným řešením a tím dosáhli u nás nevídaných ústupků dodavatele: domy mají výrazné vchody s předsunutými zádveřemi, pláště budov jsou rytmizovány odlišnými panely pro bytové a schodišťové sekce, barevné štítové zdi jsou důsledně podřízeny výtvarnému generelu, jehož nedílnou součástí je i profesionálně zpracovaný orientační systém a podobně. Samostatnou kapitolou je drobná architektura, u nás snad první (a vcelku vydařený) pokus o pojetí tvorby parteru města. Předpokládáme, že se při výstavbě Šeberova zhodnotí tyto pozitivní zkušenosti.“²³⁹ Úspěšná realizace předchozích celků se tak stala vzorem i pro další plán.

²³⁷ NOVÁK, Jaroslav, O (šeberovský) krok dále, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 6

²³⁸ Tamtéž

²³⁹ Tamtéž

Obrázek 28 Plán souboru Šeberov, v západní části elektrická rozvodna, ve středu rodinné domy, v jižní části panelová výstavba a na východě podél dálnice a okruhu výrobní okrsek, zdroj: archiv IPRU

Do návrhu byly aplikovány nové vlivy a přístupy například z ekologie. Docházelo ke zmenšování měřítka obytných souborů a uzavírání obytných struktur. „Do popředí zájmu projektantů se opět vrací otázky proporčních vztahů architektury a člověka, jakož i předpoklady, aby mohl městský provoz prostorově vnímat. Proto se pozornost upírá i na urbanistický parter (v minulosti snad nejvíce podceněný). Tento proces, někdy ne zcela přesně označovaný jako ‘humanizace sídlišť’, měl i na Jižním Městě II svůj vývoj.“²⁴⁰

Konkrétně šlo například o to, že se postupně zmenšovaly urbanistické jednotky; v Horních Kunraticích to bylo 300 x 300 metrů, v Horních Roztylech 200 x 250 metrů a v Šeberově to mělo být 100 x 250 metrů. Ačkoliv bytové domy v Šeberově měly být konstruovány z klasické soustavy VVÚ-ETA anebo SO1-P, některé domy měly mít netradičně šikmé střechy a výška domů měla být různá. Nová výstavba byla rozdělena na tři sektory, z nichž každá měla mít svou stavební soustavu. Původní tři šeberovské části měly být doplněny netradiční nízkopodlažní zástavbou – trojdomky se šesti byty a čtyřmi garážemi. Šeberovu dominovala soustava rybníků a vodotečí v prameništi Kunratického potoka se specifickými živočišnými a rostlinnými druhy. Byl navržen drenážní systém, který by povrchovou vodu

²⁴⁰ NOVÁK, Jaroslav, O (šeberovský) krok dále, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 6

odváděl zpět do přírodních zdrojů, byla zde snaha o využití „netradičních energií“ nebo propojit zeleň ve výstavbě až do otevřené krajiny.²⁴¹

Architekt Jan Zelený k projektu Šeberova v roce 1988 uvedl následující věty: „Vyhovění si města a krajiny je cílem naší práce, při níž nejde jen o fungování vazeb a vztahů, nýbrž i o vytvoření předpokladů k dosažení vysokého stupně soběstačnosti nového sídla. Spokojenosti obyvatel se však daří dosáhnout pouze tam, kde byly požadavky promítnuty již do vstupních podmínek – do společenské objednávky.“²⁴² Program zadání pro tento obytný soubor vznikl za účasti všech partnerů investičního procesu. Obsahoval požadavky na bezbariérovost, na zvyšování standardů vybavenosti bytů nebo na bohatost tvarů a barevnost fasád. Součástí vize byla také snaha o zmírnění konfliktu staré a nové architektury a respekt k místním a ekologickým podmínkám.

Hodnoty jako spokojenost obyvatel a kvalita života již zcela převážily argumentaci kvantitativními ukazateli: „Uživatelé již dnes nová sídla kriticky hodnotí podle toho, jak působí na člověka, jak se v nich dá žít. Přejme jim – v našem společném zájmu –, aby po roce 1994 byla Praha alespoň o 'šeberovský krok' dále.“²⁴³ Podle kvality a úrovně prostředí pro život lidí se také měly nyní výsledky architektonické a urbanistické práce hodnotit ve větší míře než doposud.²⁴⁴

Spolu s vkládáním nadějí do budoucna sílila čím dál otevřenější kritika nedávné minulosti a také současnosti, kterou mohl mít každý obyvatel Československa, v tomto případě Prahy, na očích: „Myslím, že žijeme v podmínkách určité historické kuriozity. Doposud nikdy stavební podnik – tedy 'dodavatel', jak se mu dnes říká, neovlivňoval tak podstatně, co a jak se postaví, jako je tomu dnes. Je obtížné někomu vysvětlit, že něco vypadá v Praze tak, jak vypadá, proto, že monopolní 'dodavatel' nechtěl objekt jinak postavit. U nás se zapomíná na to, co bylo vždy přirozené. Že totiž když investor chce určitou budovu postavit a když na ni má, pak dodavatel je od toho, aby splnil objednávku. Investorovým spojencem je především architekt, který podle jeho přání dělá recept na dům, který má být postaven... Dnes v působení 'trhu dodavatele' se investor spojuje s dodavatelem (protože jeho největší starostí je dodavatele sehnat) proti architektovi. Spojuje se též s dodavatelem proti urbanistickému konceptu.²⁴⁵ (...) I proti sobě. A konec konců proti společnosti, což je to nejsmutnější...“²⁴⁶

²⁴¹ NOVÁK, Jaroslav, O (šeberovský) krok dále, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 6

²⁴² Tamtéž

²⁴³ Tamtéž

²⁴⁴ Z diskuze na III. sjezdu Svazu československých architektů, *Architektura ČSR*, č. 6, 1987, s. 558

²⁴⁵ O Praze postavené, diskuze Jiřího Hrůzy a Jana Novotného, *Tvorba*, č. 39, 27. 9. 1989, s. 3, slova Jiřího Hrůzy

²⁴⁶ O Praze postavené, diskuze Jiřího Hrůzy a Jana Novotného, *Tvorba*, č. 39, 27. 9. 1989, s. 3, slova Jana Novotného

Také za úspěšnými realizacemi různých částí Jižního Města II byly skryté zápasy mezi architekty a staviteli o jeho podobu, jak uvádí vzpomínka Radomíry Sedlákové: „Jednou jsem byla na kontrolním dni na Jižním Městě II, vzal mě s sebou pan architekt Jan Zelený. Nestačila jsem se divit, v jaké pozici vůči dodavatelským firmám architekt vystupoval. ‘No jo, ty si tady kreslíš nějaké jako ozdůbky.’ Nic nebrali vážně. Kolektiv architektů, kteří navrhovali JM II, se vyfotografoval, když se stavbou začínali a pak ještě jednou asi po deseti letech. Na tom bylo vidět, jak je to vyčerpávající, kolik mají jejich tváře najednou vrásek. Odpovídalo to nejenom desetiletému odstupu, ale i šílenému vypětí, ve kterém se všichni pohybovali. Ti lidé se tomu sídlišti – obytné skupině kterou navrhovali jako nové město a ne jen kvantum domů – věnovali pořád a neustále se domáhali svého a neustále přemýšleli, jak to udělat lépe.“²⁴⁷

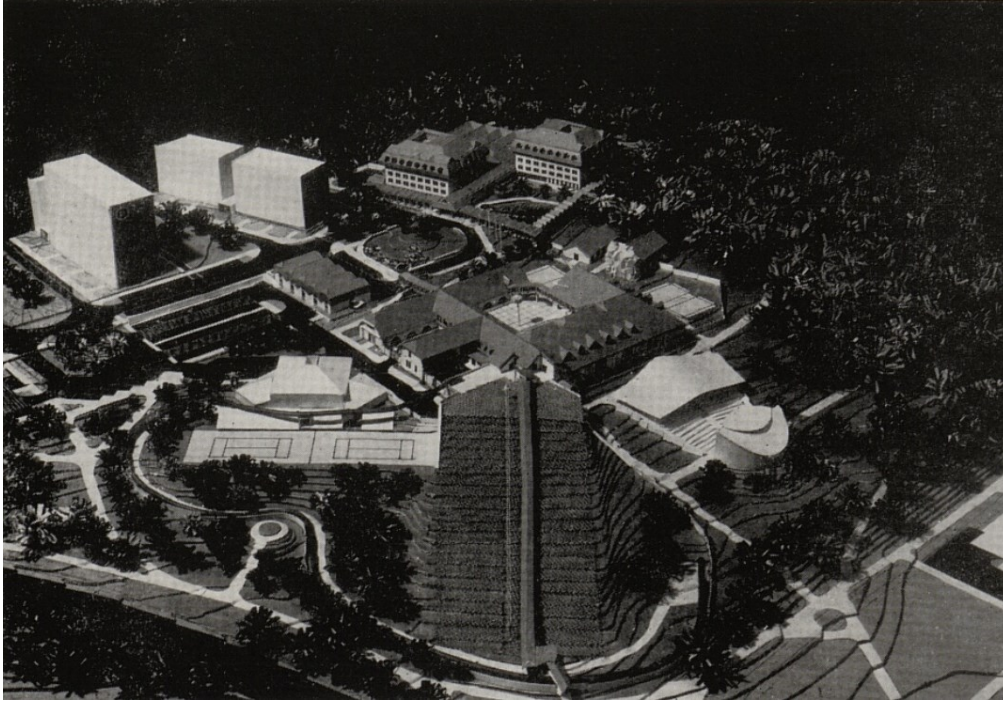
Úspěšná realizace podle představ architektů tak prakticky vždy záležela na tom, jak se architekt snažil svůj koncept protlačit na úkor pohodlnému zjednodušování stavebními firmami. Mezi projekty, kde se koncepci dařilo lépe realizovat, proto patřilo také Jihozápadní Město, jehož plány jejich autor Ivo Oberstein se silnou pozicí prosazoval v podstatě několik desetiletí v kuse, anebo třeba sídliště Ďáblice, jemuž autoru Viktoru Tučkovi pomáhala taktéž osobní průbojnost a také stranická příslušnost, jelikož mnoho věcí se rozhodovalo v politické rovině. Na tu ale architekti většinou nechtěli brát zřetel.²⁴⁸

Na okraji Horních Roztyl zůstaly během celé výstavby staré původní budovy, ovčárna a hospoda, které zde kontrastovaly s nedávno postavenými panelovými domy. Z původního plánu přestavby stavení na hotel sešlo a podle nového projektu architektů J. Zeleného a J. Kliky z konce 80. let se měly oba objekty začlenit do plánovaného společensko-sportovního centra. Měla být přistavena nová křídla charakterově navazující na staré budovy. Ovčárna se měla zrekonstruovat, hospoda pro svůj špatný stav měla být zbourána a nahrazena volnou replikou. Interiér ovčárny měl podle autora návrhu architekta M. Mikuly projít moderní proměnou. Celý komplex střediska volného času mládeže měl citlivě skloubit starou a novou architekturu.²⁴⁹ Plány však po roce 1989 nebyly realizovány a poslední, původně památkově chráněná budova ovčárna tohoto bývalého hospodářského dvora, byla okolo roku 2000 zbourána.

²⁴⁷ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 79

²⁴⁸ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 78

²⁴⁹ KRATOCHVÍL, Petr, Stavba potkává stavbu, *Architektura ČSR*, č. 3, 1989, s. 41

Obrázek 29 Středisko volného času mládeže, Zdroj: KRATOCHVÍL, Petr, *Stavba potkává stavbu, Architektura ČSR, č. 3, 1989, s. 41*

Roku 1989 bylo v Praze přes 500 tisíc bytů pro 1,2 milionů obyvatel, což znamenalo jeden byt na 2,4 obyvatele a stavba dalších stále probíhala. Urbanizované území Prahy v roce 1950 bylo 150 kilometrů čtverečních, v roce 1989 byla tato plocha dvojnásobná. Zároveň se však o již postavené byty málo staralo, čímž se vytvářela nová bytová nouze. Vývoj Prahy tedy směřoval k zastavení dalšího rozrůstání města. Tento směr posilovali i někteří politici, například federální premiér Ladislav Adamec prohlásil, že extenzivní vývoj sídlišť už musí jednou přestat. Extenzivní výstavba však vyhovovala dodavatelům a patrně by bez změněných parametrů i nadále fungovali stejně. Nastavení nového směru přístupu k městu zároveň vyžadovalo změnu uměle vytvořených ekonomických podmínek, které nové výstavbě na zelené louce stranily.²⁵⁰

Lze jen těžko odhadovat, k jakým změnám by v této oblasti v podmínkách pozdního socialismu v Československu došlo. Bylo evidentní, že k proměně tvorby městského prostředí byli nakloněni architekti, veřejnost i někteří političtí představitelé, zatímco investorům, a hlavně dodavatelům nastavené podmínky vyhovovaly. Architekti chtěli širší možnosti seberealizace, společnosti jeden unifikovaný typ bydlení již nestačil a na názory společnosti reagovali politici. Investorům vyhovovala možnost rychlé a efektivní výstavby, kterou umožňovali dodavatelé, kteří zase naopak díky financování investorů mohli rychle vyrábět

²⁵⁰ O Praze postavené, diskuze Jiřího Hruzy a Jana Novotného, *Tvorba*, č. 39, 27. 9. 1989, s. 3

omezený počet jednoduchých stavebních prvků. Kontinuitu tohoto procesu pak zaštiťovalo státem plánované hospodářství, které umožňovalo jen postupnou změnu.

17. listopad 1989 a následný pád komunistického režimu v každém případě znamenal mnohem rychlejší a radikálnější proměnu, než jaká byla před listopadem reálná. Společenské, politické a ekonomické proměny související se změnou režimu bezprostředně ovlivnily i fenomén městského plánování a bytové výstavby.

Obrázek 30 – Soubor Vzduch, orientační znak na bytovém domě, v popředí stanoviště popelnic sestavené z typizovaných dílců drobné architektury, foto z roku 2011, zdroj: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:S%C3%ADdli%C5%A1t%C4%9B_Horn%C3%AD_Roztyly,_Augustinova_1_-

6. 90. léta a změny

Sametová revoluce přinesla změny, které se v přístupu společnosti k sídlitím a jejich tvorbě projeví v první řadě možností otevřeněji říkat a psát své názory. K problematice se vyjádřil Václav Havel ve svém prvním novoročním projevu: „Dovolte mi malý osobní zážitek: když jsem nedávno letěl do Bratislavy, nalezl jsem při různých jednáních čas k tomu, abych pohlédl z okna. Viděl jsem komplex Slovnaftu a hned za ním velkoměsto Petržalku. Ten pohled mi stačil k tomu, abych pochopil, že naši státníci a političtí činitelé se po desíletí nedívali nebo nechtěli dívat ani z oken svých letadel. Žádná četba statistik, které mám k dispozici, by mi neumožnila rychleji a snadněji pochopit stav, do něhož jsme se dostali.“²⁵¹

Podobný dojem jako bratislavská Petržalka, největší československé sídliště, na Václavu Havlovi patrně zanechalo i Jižní Město (I), které začátkem roku 1990 navštívil v rámci návštěv různých míst po republice. Zkušenosti ze svých cest poté zhodnotil v jednom z projevů takto: „Viděl jsem zanikající vesnice, chátrající města, šířící se aglomerace podivných králíkáren...“²⁵² Označení králíkáreny pak zmínil i na shromáždění na pražském Staroměstském náměstí ve výročí komunistického převratu, 25. února 1990, kde vystavoval minulému režimu nelichotivý účet v mnoha oblastech včetně urbanismu: „Zbořili jsme nebo nechali zchátrat krásná města a vesnice, tento skvělý kulturní odkaz desítek generací. Místo nich jsme pokryli naši vlast jakýmiisi králíkárnami, v nichž se nedá žít, ale pouze přespávat nebo se dívat na televizní seriály.“²⁵³

Na sídliště se tak začalo pohlížet jako na relikvii komunismu. Roku 1989 proběhla v Praze výměna na postu hlavního architekta a Blahomíra Borovičku nahradil ve vedení ÚHA Ivo Oberstein, mimo jiné architekt a autor koncepce Jihozápadního Města. Po revoluci vnímala veřejnost také Útvar hlavního architekta jako produkt minulého režimu,²⁵⁴ přičemž negativní nálepce napomáhala právě to, že ÚHA rozhodoval o územním plánování města, včetně výstavby sídlišť.

Odmítavě bylo ostatně pohlíženo i na samotné plánování, jak na jaře 1994 uvedl Ivo Oberstein: „Plánování má ještě ke všemu punc něčeho značně negativního z dřívějšího období... ve standardním systému tržního hospodářství je plánování města něco úplně jiného.

²⁵¹ První novoroční projev Václava Havla z 1. 1. 1990, <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/novorocni-projev-prezidenta-vaclava-havla-z-1-ledna-1990/>, dostupné k 27. 7. 2023

²⁵² Příloha Televizních novin, 13. 2. 1990, <https://ct24.ceskatelevize.cz/3045657-vaclav-havel-pred-triceti-lety-projel-republiku>, dostupné k 27. 7. 2023

²⁵³ HAVEL, Václav, *Projevy z let 1990–1992, Letní přemítání, spisy /6*, uspořádal Jan Zelenka, ediční poznámku napsal Jan Šulc, Praha 1999, s. 76

²⁵⁴ <https://web.archive.org/web/20190524123757/http://www.iprpraha.cz/historie>, dostupné k 27. 7. 2023

Politici přitom nejsou přes tuto problematiku odborníci a já přesto s nimi musím dojít k souladu.²⁵⁵ Politici se tak stali aktéry, kteří procesy svým rozhodováním ovlivňovali.

Politika zasahovala do městského plánování samozřejmě i před rokem 1989, nicméně zásadní rozhodnutí vycházela ze strany anebo rady NVP a místní zastupitelé je již neovlivňovali. Politici podle hlavního architekta začínali ve vedení Prahy chápat význam územního plánu až po několika letech. V předlistopadovém režimu byli lidé zvyklí, že územní plán byl do značné míry pouze formální záležitostí a nebylo nutné jej skutečně dodržovat, „protože stejně vše důležité nakonec rozhodoval aparát strany. Principy územního plánování nebyly špatné, ovšem plán se nedodržoval.“²⁵⁶ Vznikla také potřeba nové legislativy a jejího dodržování. „V době totality bylo jednodušší zákon prostě obcházet, ale ke konci ‘pozdního Jakeše’ už mnoho úředníků dovedlo vzdorovat. (...) Velká jejich část však odešla, nadýchnout se projektantské svobody.“²⁵⁷

Změna politické situace měla přímý vliv na rozhodnutí ovlivňující případná budoucí sídliště. NVP krátce po sametové revoluci rozhodl, že po roce 1993 se již v Praze nebudou stavět panelové domy.²⁵⁸ Změny se týkaly také investorů a dodavatelů zainteresovaných v minulých, probíhajících anebo plánovaných realizacích. Dosavadní organizace a podniky se začaly transformovat nebo rozpadat a začaly vznikat nové. Bylo možné opět soukromě podnikat, do firem tedy začal vstupovat i jiný kapitál než státní, některé podniky byly privatizovány a otevření trhu znamenalo také příliv zahraničního kapitálu.

Nástupkyní investora výstavby pražských sídlišť, Výstavby hlavního města Prahy (VHMP) se stala Inženýrská a realitní organizace Praha (IROP). Ta v devadesátých letech organizovala kromě dostavby Jižního Města II také dostavbu sídlišť Barrandov, Černý Most, Velká Ohrada nebo Nové Butovice. IROP získával peníze z magistrátu anebo jednotlivých smluv se zahraničními partnery.

Z dodavatelské firmy Prefa Ústí nad Labem se stala akciová společnost Eurocast a veškeré její akcie byly zakoupeny americkou společností Am Czech Holding Corporation. Začátkem 90. let Eurocast přešel na novou, americkou stranou navrženou stavební technologii, která umožňovala každý dům stavět originálním způsobem a dodávala na klíč včetně sociálního

²⁵⁵ Rozhovor s Ivem Obersteinem, *Architekt*, květen 1994, r. 40, č. 10, s. 1

²⁵⁶ Tamtéž

²⁵⁷ Tamtéž

²⁵⁸ MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

vybavení bytů podle přání zákazníka.²⁵⁹ Malešická Prefa Praha byla privatizována a v polovině 90. let jí koupila německá společnost HebergerBau.²⁶⁰

Mohlo by se zdát, že v devadesátých letech se díky uspokojení bytové poptávky a zrušení plánovaného hospodářství tvořícího plány sídlišť s upřednostňováním bytové funkce dařilo stavět na sídlištích více pracovních příležitostí. Nicméně po revoluci se Praha stávala městem nikoliv polycentrickým ale centrickým, což bylo vidět například u bank, které se tlačily do středu města, což bylo podle Obersteina zapříčiněno živelností nástupu tržního hospodářství. Následkem bylo i vytlačování bydlení z centra města, což ještě posilovalo i tak převládající umístění bydlení na sídlištích a umístění administrativy, bank a dalších pracovních příležitostí v centru města.

Ivo Oberstein uvedl, že „v minulém období se v Praze nepovolovaly žádné administrativní prostory. Takže se to měnilo pokoutně. Bytové domy za nebytové a nyní je v centru cca 200 tisíc pracovních příležitostí převážně jen v administrativě.“²⁶¹ K situaci bank se vyjádřil následovně: „Chápu, že adresu banky chtějí mít investoři v centru a ne v Butovicích. Říkám, že je možno to řešit tak, že v centru bude například malý objekt ředitelství banky s ‘dobrou adresou’ a na okraji města ta jejich bankovní ‘továrna’ s množstvím pracovních míst. Tohle by chtělo uhlídat – pomohlo by to odstraňovat tlak na zrušení bytů v centru.“²⁶² Jako další možná pražská centra označil tzv. sektorová centra Libeň, Holešovice, Dejvice, plochu na ose k letišti, oblast kolem letiště, Pankrácké náměstí i Jižní Město, kde vkládal naděje do vybudování centra s optimální dostupností hromadnou i individuální dopravou.²⁶³

Ačkoliv dostala sídliště jako celek negativní nálepkou, Jižní Město II bylo i po revoluci hodnoceno mnohem kladněji než jiná sídliště, obzvláště pak než Jižní Město I, s nímž bylo stále srovnáváno jako s kontrastním prvkem. Dobře o tom vypovídá třeba pohled historika a teoretika umění a architektury Rostislava Šváchy z roku 1992: „Projíždíme-li po dálnici Praha–Brno areálem Jižního Města, otvírají se nám po obou stranách cesty dva rozdílné světy. Po levici hledíme na dílo architektů, kteří v boji s bludnými kruhy centrálně plánovaného stavebnictví brzy rezignovali a zanechali po sobě pouze šedou panelákovou pustinu. Po straně pravé, v místech označovaných jako ‘Jižní Město II’, však barevné štíty domů, veliké grafické znaky jednotlivých obytných skupin, terénní úpravy a pečlivé kompoziční přičleňování barevných

²⁵⁹ MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

²⁶⁰ https://www.prefa-praha.cz/o_nas/historie/, dostupné k 27. 7. 2023

²⁶¹ Rozhovor s Ivem Obersteinem, *Architekt*, květen 1994, r. 40, č. 10, s. 4

²⁶² Tamtéž. Banky své centrály nakonec postupně skutečně začaly přesouvat z centra více k okrajům Prahy, jako v případě ČSOB, Komerční banky nebo Raiffeisenbank.

²⁶³ Rozhovor s Ivem Obersteinem, *Architekt*, květen 1994, r. 40, č. 10, s. 4

vodovodních věží, kotelen a elektrostanic k obytným blokům napovídají, že tu projektovali tvůrci, kteří sice nevyčarovali žádné zázraky, ale přesto jim zjevně šlo o to, aby neztratili tvář – svou vlastní, svých domů i lidí, kteří v jejich domech bydlí. Úsilí Jana Zeleného, Vítězslavy Rothbauerové, Petra Brzobohatého nebo grafika Jiřího Rathouského – abychom připomněli aspoň ty nejzasloužilejší – se sice neobešlo bez proher, z nichž například známá historka se studií sedlových střech na panelových domech (1985) a s jejich postupným seškrtáváním nepostrádá prvky černého humoru. I laikům je však zřejmé, že tu v rámci všeobecně špatných podmínek projektovali houževnatější a vynalézavější architekti, než u nás bylo běžné, a že se jim v mnoha směrech dařilo tyto špatné podmínky přelstít.²⁶⁴

Posledními částmi z původních plánů, které zbývalo postavit byla Flora, menší soubor Horních Kunratic, a celý soubor Šeberov. Z realizace šeberovského sídliště však nakonec úplně sešlo. Floru zastihla revoluce ve stádiu posledních příprav k výstavbě a realizována byla v 90. letech, díky čemuž se nabízí možnost sledovat na jejím příkladu pronikání nových vlivů a celkové změny v přístupu společnosti k plánování a výstavbě nových obytných částí. Do jednání o podobě a výstavbě Flory se zapojilo několik architektů, investoři IROP a bytové družstvo Pokrok, pražský magistrát, zastupitelstvo Kunratic, ÚHA, dodavatelé i občanské iniciativy.²⁶⁵

Sídliště Flora projektoval od roku 1985 tým z Pražského projektového ústavu pod vedením Jana Zeleného, stejně jako všechny ostatní části Jižního Města II. Byty měly být podobně jako v sousedních souborech z části státní a z části družstevní. Územní rozhodnutí bylo vydáno roku 1988 a stavební povolení 13. listopadu 1989. Krátce po 17. listopadu proti výstavbě protestovalo místní Občanské fórum a po něm i Místní národní výbor, přičemž prvotní motivací této akce byla ochrana Kunratického lesa, v jehož bezprostřední blízkosti měl nový soubor vzniknout. Už začátkem roku 1990 se zde ovšem začalo se zemními pracemi. 4. října 1990 žádali poslanci Jižního Města přehodnocení projektu, obdobně se za dva týdny vyjádřili i poslanci z Kunratic. Další den na jednání s investorem však neuspěli a Národní výbor hlavního města Prahy se protesty snažil ignorovat. Koncem roku 1990 však uložil NVP řediteli VIS úkol zapracovat do konce června 1991 vznesené připomínky do dokumentace. Na základě toho vznikl návrh, který výstavbu redukoval.

O dění okolo souboru Flora v následujících dvou letech napsal článek Zdeněk Meisner, architekt a tehdejší pražský zastupitel. V článku dokončeném 15. července 1992 kritizoval postupy ÚHA, pražského magistrátu a investorů během výstavby Flory. Mimo to poukazoval

²⁶⁴ ŠVÁCHA, Rostislav, Dva domy na Jižním Městě II, *Architekt*, r. 38, č. 7, duben 1992, s. 3

²⁶⁵ MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

také na nejasnost zadávání urbanistických studií na ÚHA, které správně mělo probíhat konkurzně. Neúspěšně se pokoušel najít seznamy architektů, kteří dostávali od ÚHA zakázky.²⁶⁶

Byl jedním z těch, kdo byli výrazně proti pokračování panelové výstavby na Jižním Městě II. Tento pohled však ne všichni zainteresovaní v budoucnosti poslední jihoměstské části sdíleli. „Začíná hra na schovávanou. Jedni žádají čitelnou, obyvatelnou městskou zástavbu. Druzí jejich nárokům 'plně vyhoví' snížením podlažnosti paneláků. Odbor výstavby NVP stále nabízí jakousi demarkační čáru, kde se ukončí sídliště a kde začne normální výstavba. Z pozemku, ze kterého byla stržena ornice, se zatím stává klasická měsíční krajina socialistické výstavby.“²⁶⁷

Obrázek 31 – Staveniště sídliště Flora, za ním vysokoškolská kolej Volha, zdroj: MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13, foto: Jiří Hůrka, 1992

Zápis z jednání z 22. října 1991 konstatoval, že bude stanovena definitivní koncepce. Zatímco si investor objednal u Pražského projektového ústavu novou urbanistickou studii, kunratické zastupitelstvo požádalo firmu Hartig Plus o odborné posouzení projektu. Posudek architekta Petra Krajčího z této společnosti upozorňoval na „antropogenní zátěž, jež zhoršila biotop Krčského lesa po realizaci nedalekých Horních Roztyl. V projektu PPÚ poukazuje na obligátní převládající 'zemi nikoho', na monofunkčnost výstavby, na separaci funkcí, špatnou

²⁶⁶ Rozhovor s Ivem Obersteinem, *Architekt*, květen 1994, r. 40, č. 10, s. 4

²⁶⁷ MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

orientaci v abstraktní komunikační síti, nedostatek identifikačních momentů a vztahu k okolí. Redukovaná sídlištní výstavba se urbanisticky i ekonomicky rozpadá.²⁶⁸

Posudek obsahoval také dva návrhy řešení s ulicemi, náměstími, poloprivátními i privátními plochami, s možnou vyšší hustotou obyvatel než u redukovaného návrhu panelového sídliště. Takový návrh měl nabízet družstevníkům i státní výstavbě „přátelské prostředí, žádoucí nejen polohou, ale i vlastními potencionálními obytnými kvalitami.“²⁶⁹

Investor i odbor výstavby přijali posudek jako alternativní studii. Emil Kapitán, technicko-obchodní ředitel bývalého Generálního ředitelství Výstavby hlavního města Prahy, tehdy již IROPu, spolu s architektem Janem Zeleným vypracovali posudek, který takřka na všechny argumenty Petra Krajčího reagoval odmítavě. Podle Zdeňka Meisnera „zasloužilý autor Jižáku se u jednoho domu s občankou pozastavuje nad 'překonanou formou prodeje (nákupní středisko, dům služeb)'. Jinde usoudí, že garáže budou nejspíš v suterénu a hned je označí za 'ekologicky nevhodné', protože 'naruší spodní vody'. V suchém rovném terénu atd. Za pomoci anachronických vyhlášek smetá právě to, co sídli dává milieu a hodnotu. Skřípající, v detailu i v celkovém vyznění nepravdivá KBVéčková čeština.“²⁷⁰ Představitelé sídlištního plánování se tak touto optikou pro kritiky pokračování výstavby stávali spolu s panelovou výstavbou nežádoucím ztělesněním minulosti, ačkoliv se před revolucí i po ní snažili uplatňovat nové přístupy.

Od podobných jednání před rokem 1989 se porevoluční jednání ohledně výstavby lišila hlavně v tom, že pražští i místní politici mohli do problematiky reálně zasahovat, protože rozhodování již nezáviselo na stranické hierarchii. Do procesu tak začalo promlouvat více aktérů, vznikaly alternativní návrhy a dřívější mezi sebou zápasící trojúhelník architekt-investor-dodavatel podřízený rozhodnutí strany se rozšířil o další úhly. V tomto případě je zajímavé, že došlo pravděpodobně k určité změně „aliance“; architekt a investor se stali spojenci, stejný cíl zaštiťoval i Útvar hlavního architekta a od dodavatele se očekávalo, že bude skutečně plnit objednávku investora. S městským investorem mělo stejný cíl i bytové družstvo. Proti nim stálo místní zastupitelstvo, aktivní architekti a veřejnost. Někde mezi nimi pak byl pražský magistrát, na němž hlavní rozhodnutí nakonec stálo.

Takto nastavené vztahy vznikly patrně tím, že v ÚHA, investorské organizaci IROPu, bytovém družstvu i Pražském projektovém ústavu byla do určité míry personální kontinuita a cílem těchto složek byla realizace projektu zpracovaného a schváleného těsně před

²⁶⁸ MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

²⁶⁹ Tamtéž

²⁷⁰ Tamtéž

listopadovým převratem. Naopak zastupitelstva se skládala po roce 1989 ze zcela jiných lidí než před ním a tito zastupitelé se stali těmi, kdo usilovali o změnu. Zároveň nová situace dala i architektům původního plánu možnost realizovat své vize v mnohem širších možnostech než před rokem 1989 a i to byl patrně důvod proč se snažili projektu udržet a navázat na svou koncepci celého sídlištního celku.

Na jednání 11. února 1992 s kunratickými zastupiteli se výbor výstavby magistrátu přiklonil k řešení stavby v duchu posudku Hartigu a vyjádřil se, že změnu urbanistické koncepce považuje za přínos. Zastupitelé Kunratic nabídlí, že v případě nevyužití realizované infrastruktury ji městu zaplatí, což magistrát přijal. Téma Flory se přes očekávání nedostalo do březnového ani dubnového jednání zastupitelstva ke schválení. „Bez přítomnosti předsedy výboru výstavby, Jana Kasla,²⁷¹ byla radou předepsána Kunraticím tzv. varianta C – redukované sídliště od PPÚ.“²⁷² Jako varianta A se zřejmě označoval původní předlistopadový projekt, písmenem B alternativní návrhy, které nepocházely z PPÚ a variantou C byl nový přepracovaný projekt od původního kolektivu PPÚ v čele s Janem Zeleným.

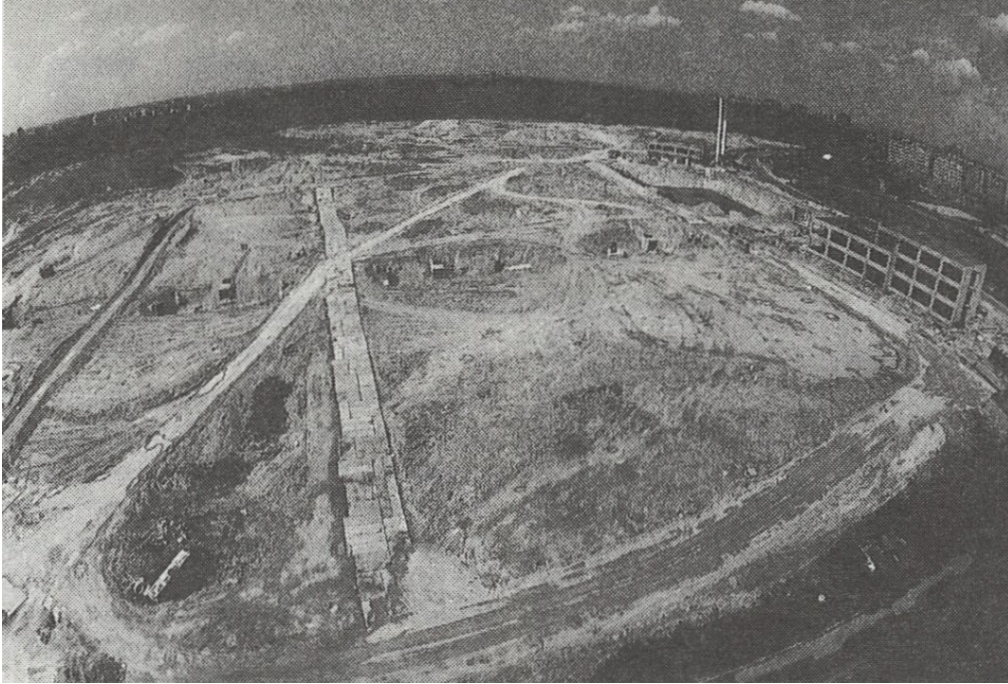
Kunratice zadaly k vypracování alternativní architektonické studie. Ředitel VIS V. Hanzal i náměstek primátora Polák odmítli žádosti na pozastavení stavby, dokud nebude jasno o definitivní podobě výstavby. Tato žádost vzešla na základě toho, že ačkoliv byla finální podoba Flory stále nejasná, na staveništi probíhaly práce, přičemž počátkem roku bylo na projektu proinvestováno již 90 miliónu Kč. „Kdo se do té měsíční krajiny dívá, ptá se, kde jsou zakopány“, podotkl ve svém článku Zdeněk Meisner.²⁷³ Činovník bytového družstva odmítl použití jiné formy výstavby než pomocí panelové soustavy VVÚ-ETA a to nejspíše proto, že stále existoval málo známý státní příspěvek na výstavbu v panelových soustavách. Kromě běžného příspěvku na výstavbu byl od roku 1985 tento příspěvek 150 Kčs na metr čtvereční užité plochy bytu. Tato subvence byla zrušena až později v roce 1992.²⁷⁴

²⁷¹ Jan Kasl působil jako pražský zastupitel v letech 1990-1994 a 1998-2006, přičemž mezi roky 1998 a 2002 byl pražským primátorem.

²⁷² MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

²⁷³ Tamtéž

²⁷⁴ ONDRÁČKOVÁ, Jiřina, Sídliště Flora počtvrté: Nezničitelný stavostroj, *Architekt*, r. 39, č. 8, duben 1993, s.

Obrázek 32 – Staveniště sídliště Flora pohledem z koleje Volha, zdroj: MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13, foto: Zdeněk Meisner

V červnu byly výboru předloženy nové architektonické studie, například včetně návrhu zahradního města od architektů Martina Feistnera, Jiřího Hůrky a Vladimíra Laciny.²⁷⁵ Počátkem devadesátých let působil na ÚHA americký poradce Anthony Caine. Poté co měl v květnu 1992 na Jižním Městě seminář o investičním mechanismu a o získávání prostředků na regeneraci sídliště a doinvestování volných ploch, jej zastupitelé Kunratic jej požádali o radu. Domluvili se s ním, že vystoupí na jednání magistrátu a zapojí se tak do řešení budoucnosti nového sídliště: „Chronicky se vlekoucí kauza Flory (proinvestováno 104 mil.) mělo vyřešit poslední jarní plénem. Den předtím navštěvuje architekta Cainea starosta Kunratic a člen zastupitelstva magistrátu. Dohodnuto, že až se bude nazítří Flora projednávat, podá A. Caine plénu obecnou informaci o vhodném investičním mechanismu, o změnách hodnoty pozemku při různých formách výstavby.“²⁷⁶

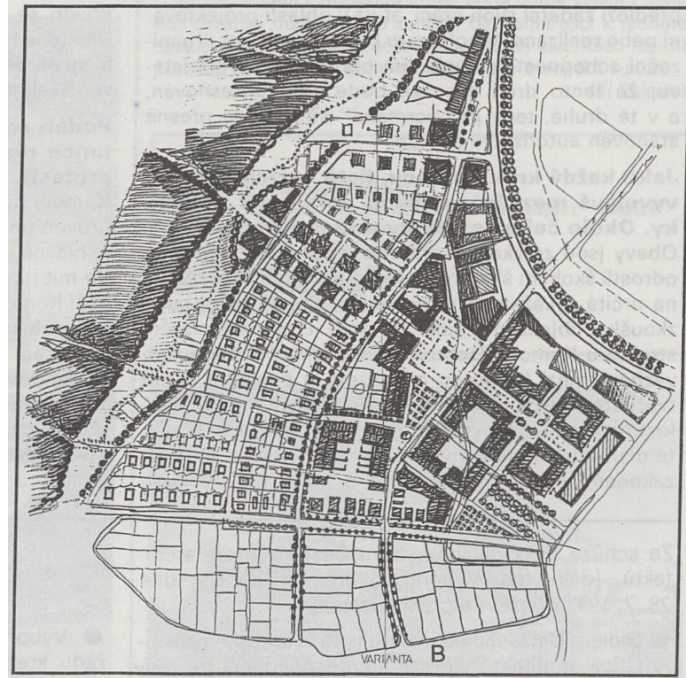
Ve čtvrtek 25. 6. se v programu pléna Flora opět neobjevila, byla však do programu zařazena hlasováním a bylo současně dohodnuto vystoupení Anthonyho Cainea na druhou hodinu odpolední. Plán byl „nearthmentovat již tolik sociálními a ekologickými důvody. Plénem na ně moc neslyší. Ale aspoň finanční efektivitu by si měli poslanci uvědomit. Předsedové všech výborů dostali paré s posudky Hartigu a alternativními studiemi.“²⁷⁷ Kunratictí radní jeli na Hradčanské náměstí na ÚHA, kde s Anthonym Cainem dohodli, že

²⁷⁵ MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

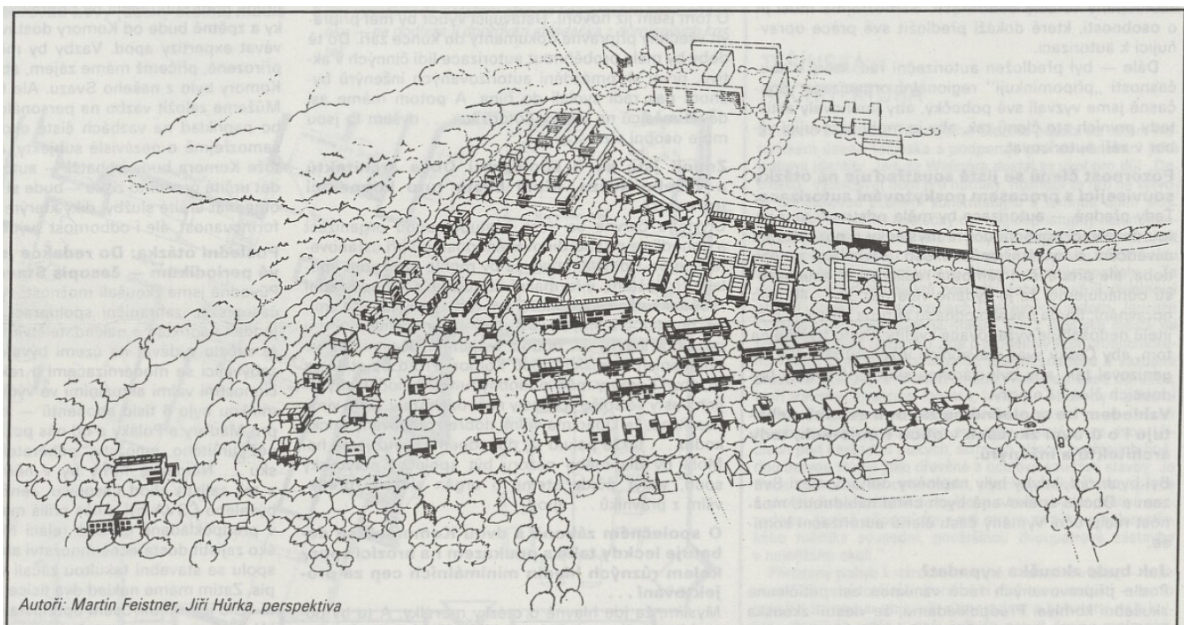
²⁷⁶ Tamtéž

²⁷⁷ Tamtéž

v poledne jej vyzvednou a odvezou na Mariánské náměstí na magistrát. V poledne se v plénu objevil ředitel VIS, činovník SBD a za ÚHA dorazil sektorář pro Prahu 4, kam Kunratice spadaly, architekt Jaromír Myška. Pracovník z PPÚ k vystaveným alternativním studiím zavěsil variantu C.²⁷⁸

Obrázek 33 – Varianta B od architekta Vladimíra Laciny z Asociace architektů Tyršův dům, zdroj: MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

Obrázek 34 – Návrh zahradního města od Martina Feistnera a Jiřího Hůrky, zdroj: MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

²⁷⁸ MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

Náměstek Polák později situaci vysvětloval tak, že Caine přednášel a publikoval o způsobu financování sídlišť, ale konkrétní ekonomický projekt Flory prý neměl, navzdory očekávání zastupitele Meisnera a vedení Kunratic.²⁸⁰ Magistrát hlavního města Prahy tedy schválil výstavbu sídliště Flora podle návrhu Jana Zeleného z PPÚ.

Podle Františka Poláka byla Flora modelovým případem, s nímž se setkávala v té době všechna města. Před listopadem 1989 bylo vydáno územní rozhodnutí a stavební povolení na obvyklou stavbu podle předlistopadových i polistopadových právních norem. Investor trval na brzké výstavbě, jelikož ho poškozovaly zvyšující se ceny stavebních prací. Na projekt si stěžovaly občanské iniciativy, nicméně stavební povolení bylo po přezkoumání potvrzeno. Stavba by v nových podmínkách povolena nebyla, zároveň tyto podmínky nešlo zohledňovat zpětně na již vydaná stavební povolení, protože nebylo možné výstavbu zakázat.²⁸¹

Zbývala tedy dohoda mezi vedením města, které zastupovalo občanské iniciativy, a stavebníkem. Stavební bytové družstvo Pokrok zastavení výstavby odmítalo, protože jinde by pozemek zdarma již nezískalo, odkládání stavby pro něj znamenalo zdražení, nový projekt by zapříčinil další zdržení a přišlo by tím o státní příspěvek na výstavbu panelovou technologií. Tu by již žádná městská část na svém území nebyla ochotna povolit.²⁸²

Podle náměstka primátora ohledně sídliště Flora „zprostředkovalo vedení města, před i po volbách, řadu kompromisů, které byly akceptovány a následně negovány a to ve zcela nepřehledných shlucích jednání umocněných dále změnou ve vedení městské části Kunratice po volbách i změnami dalších aktérů.“²⁸³ Postupně se aktéři dohodli na zmenšení plochy i počtu obyvatel budoucího sídliště. Původně plánovaný sedmnáctihektarový soubor s 1418 byty pro 4521 obyvatel měl podle předpokladů z poloviny roku 1992 zabírat 8,5 hektaru s 830 byty pro 2366 obyvatel.²⁸⁴ Zbylá plocha byla přenechána výstavbě organizované Kunraticemi.

V červenci 1992 byly přeci jen omezeny stavební práce. Podle vedení Kunratic existovaly investorské nabídky na vyplacení SBD²⁸⁵ Pokrok a vypracování nového projektu. Magistrát vyzval Kunratice, aby se pokusily takového stavebníka najít. Nový investor by tedy musel zaplatit nejen nový projekt a jeho výstavbu, ale i náhradu Pokroku za dosavadní investice a ušlý zisk. „Veřejnost v takových případech požaduje na vedení měst radikální zásahy a neuvědomuje si, že i tato mince má dvě strany. (...) Má však Praha právo zatížit takovouto akcí

²⁸⁰ ONDRÁČKOVÁ, Jiřina, Sídliště Flora počtvrté: Nezničitelný stavostroj, *Architekt*, r. 39, č. 8, duben 1993, s. 4

²⁸¹ POLÁK, František, Flora: Paneláky budou! Nebudou? *Architekt*, č. 21, r. 38, říjen 1992, s. 8

²⁸² Tamtéž

²⁸³ Tamtéž

²⁸⁴ Tamtéž

²⁸⁵ Stavební bytové družstvo.

svůj rozpočet, když nemá na řadu dalších nejméně stejně důležitých akcí? Proto asi jednání pléna dopadlo tak, jak dopadlo.²⁸⁶ Jednáním pléna myslel hlasování o finální podobě Flory, v němž zvítězila varianta C.

Na tuto náměstkovu otázku odpověděli architekti Feistner a Hůrka v reagujícím článku otázkou „Má Praha právo zatížit svůj rozpočet dalším neúčelným vynakládáním prostředků na výstavbu paneláků a občanské vybavenosti ve stylu KBV, nemá-li k dispozici žádné aktuální ekonomické zhodnocení, které by doložilo účelnost vynaložení nemalých prostředků ze státního měšce, a které by tuto investici variantně posoudilo?“²⁸⁷

Podle nich plénum pražského zastupitelstva prošla varianta C díky nízkému počtu přítomných poslanců, kterých byla v sále zhruba polovina. „Drtivá většina poslanců přítomných hlasovala ve prospěch kritiků varianty 'C' (36 hlasů), ale jejich počet bohužel nedosáhl absolutního počtu 39, nutného dle jednacího řádu k přijetí návrhu. Lze si snadno představit, jak by dopadlo hlasování v případě větší účasti v plénu, což je přinejmenším dobrý důvod k tomu, aby se plénum mohlo znovu k této otázce vyjádřit.“²⁸⁸

19. října 1992 proběhlo další jednání, jehož se účastnil náměstek primátora František Polák, Emil Kapitán a V. Hanzal z IROPu, starosta Kunratic Pavel Urban a architekti Jiří Hůrka a Martin Feistner. Zastupitelé Kunratic požádali zastupitele Prahy, aby investora našli oni, jelikož sami neměli podle svých slov možnost a kompetence takovou činnost vyvíjet. Bylo dohodnuto, že 8,5 hektaru sídliště Flora bude řešit IROP ve smyslu varianty C architekta Jana Zeleného, 8,8 hektarů měly řešit Kunratice pro výstavbu rodinných domků a 3,6 hektarů mělo zůstat jako volné ochranné pásmo Kunratického lesa.²⁸⁹

Rada kunratického zastupitelstva se stavěla proti variantě C, která určovala „demarkační linii“ mezi sídlištěm a rodinnými domky, protože podle ní nesplňovala její „notoricky opakované výhrady po stránce urbanisticko-architektonické, provozně-technické a dále tvrdíme i ekonomické.“²⁹⁰ S potencionálními investory jednali kunratictí zastupitelé pouze informativně, protože k dotčenému území neměli žádný právní vztah. Požadovali, aby bylo zřejmé, kde se na Floře jedná o investici SBD Pokrok a kde o investici IROPu, tedy investici městskou a veřejnou. Kunratice žádaly magistrát o přehodnocení funkce IROPu, kvůli podle

²⁸⁶ POLÁK, František, Flora: Paneláky budou! Nebudou? *Architekt*, č. 21, r. 38, říjen 1992, s. 8

²⁸⁷ Jak dál, panelákov Flora? *Architekt*, r. 38, č. 24, listopad 1992, s. 8

²⁸⁸ Tamtéž

²⁸⁹ Tamtéž

²⁹⁰ Tamtéž

nich nedostatečné zodpovědnosti při nezohledňování připomínek a požadavků této městské části.²⁹¹

Na straně Kunratic stáli autoři alternativního architektonického řešení Flory, Martin Feistner a Jiří Hůrka. Podle nich byly dvě pětiny z 8,5 hektaru území určeny pro panelovou výstavbu družstvem Pokrok a zbytek investoval IROP podřízený městu. Navrhovali, ať tedy alespoň město v těchto třech pětinach stavbu zastaví.²⁹²

Začátkem roku 1993 se Kunratice stále snažily protestovat. „Hlavní argument magistrátu zní, že do pozemku je už vloženo mnoho peněz, pokud Kunratice seženou investora, který je bude ochoten uhradit, nechť si tam – s výjimkou čtyř družstevních domů – spánembohem stavějí co chtějí.“²⁹³ Nicméně to v této chvíli byla Praha, a nikoliv Kunratice, kdo se měl zabývat rozvojem území, které měl ve správě. Do prosince 1992 patřil pozemek sídliště Flora státu, poté přešel do vlastnictví hlavního města, které čekalo na to, až ho o něj městská část požádá. Po většinu času řešení situace okolo Flory, tak skutečně nebylo v kompetencích Kunratic domlouvat nové investory.

Podle ředitele IROPu Emila Kapitána měly na Floře vzniknout čtyři družstevní panelové domy v inovované soustavě VVÚ-ETA, osmi nebo šestipodlažní bezbariérový dům pro tělesně postižené s novým řešením obvodového pláště a dům s integrovanými funkcemi, v jehož první dvě podlaží měla obsahovat obchody, služby nebo garáže. Dále pak základní škola, mateřská škola, dům s pečovatelskou službou a nejspíše dva bytové, maximálně čtyřpodlažní objekty.²⁹⁴

Podle plánu investora z roku 1993 zde mělo vzniknout 757 bytů pro 2157 obyvatel.²⁹⁵ Z panelů se měly stavět pouze družstevní domy, které však známé paneláky neměly vůbec připomínat. Vyššími dodavateli byly Montované stavby Praha, a. s. a Inženýrské, průmyslové stavby Praha, a. s., dodavatelem panelů Am Czech, dřívější Prefa Ústí nad Labem.²⁹⁶

Začátkem roku 1993 už měly čtyři družstevní domy hotové základy, což magistrát i investoři používali jako jeden z argumentů, proč již nechtěli o alternativách dále diskutovat. Náměstek primátora František Polák odhadoval cenu budoucích družstevních bytů na nejméně 350 tisíc, kdyby se však stavba kvůli sporům nevěkla, mohlo to být podle něj okolo 150 tisíc.²⁹⁷

²⁹¹ Jak dál, panelákov Flora? *Architekt*, r. 38, č. 24, listopad 1992, s. 8

²⁹² Tamtéž

²⁹³ ONDRÁČKOVÁ, Jiřina, Sídliště Flora počtvrté: Nezničitelný stavostroj, *Architekt*, r. 39, č. 8, duben 1993, s. 1

²⁹⁴ Tamtéž

²⁹⁵ Jiná verze údajně uváděla 1126 bytů pro 3417 obyvatel, podle Městského úřadu Kunratice se počet bytů pohyboval mezi 674 a 932.

²⁹⁶ ONDRÁČKOVÁ, Jiřina, Sídliště Flora počtvrté: Nezničitelný stavostroj, *Architekt*, r. 39, č. 8, duben 1993, s. 1

²⁹⁷ Tamtéž

Celé dění okolo budoucnosti Flory provázela ze strany družstevníků, IROPu, stavařů i pracovníků paneláren snaha výstavbu co nejrychleji realizovat. Financování výstavby probíhalo podobně jako dříve, třetinu platil stát, třetinu bytové družstvo a třetina se měla zaplatit z nájemného. V roce 1993 chyběly peníze na bezbariérové byty a občanskou vybavenost. František Polák uvedl, že již nebylo možné počítat se státním dotováním komplexní bytové výstavby. „Potřebovali bychom aspoň na to, co je tam rozestavěné, 2,5 miliardy. Vláda říká, že na dokončení KBV má pro celou republiku jen asi miliardu a půl.“²⁹⁸ Příliv financí byl očekáván z městské kasy, která se naplňovala prodejem pozemků a rozestavěné občanské vybavenosti.²⁹⁹

Na poslední kunratické odvolání proti variantě C magistrát již neodpověděl. Sídliště Flora se stalo příkladem, jak bylo i po revoluci těžké změnit několik desítek let fungující kolos masové sídlištní výstavby, který mnoha jeho účastníkům vyhovoval. Pražští zastupitelé byli zvoleni až koncem roku 1990, kdy bylo o výstavbě rozhodnuto, družstevníci se snažili využít poslední šanci získat poměrně levný byt. Magistrát nakonec nebyl ochoten dále měnit koncepci sídliště.³⁰⁰ Přesto však díky protestům a snahám o změnu došlo k vzniku projektu, jenž se od původní předlistopadové varianty značně lišil.

Finální návrh, který dospěl k realizaci byl tedy projekt Jana Zeleného, který tak stál u prvního i posledního návrhu obytného souboru Jižního Města II v jeho původních obrysech. Zároveň v realizaci tohoto posledního souboru mohl uskutečnit své vize v širším měřítku, než tomu bylo u souborů realizovaných před rokem 1989. Sídliště, které naplánoval, doopravdy značně odpovídalo vizím, které prezentoval například na sjezdu Svazu československých architektů v roce 1987.

Podle slov ředitele IROPu Emila Kapitána z roku 1992 měly klasické paneláky skutečně patřit minulosti, nové stavby mohly být částečně montované, konkrétně například jejich stěny či stropy, půdorys již neměl být vázán sekcemi a bylo možné je stejně jako velikosti bytů přizpůsobovat individuálním požadavkům uživatelů. „Podlažnost domů bude podstatně snížena, nově budou řešeny i obvodový plášť a bytová jádra, s kterými se navrátí vyzdívání. Zhodnocen bude parter budov, který bude na principu integrovaných domů využit pro občanskou vybavenost.“³⁰¹ Podle tohoto plánu proběhla i realizace Flory.

²⁹⁸ ONDRÁČKOVÁ, Jiřina, Sídliště Flora počtvrté: Nezničitelný stavostroj, *Architekt*, r. 39, č. 8, duben 1993, s. 4

²⁹⁹ Tamtéž

³⁰⁰ Tamtéž

³⁰¹ MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

Návrh, který Zdeněk Meisner označil za „očepicované paneláky“³⁰² se tak již klasickou panelovou technologií nestavěl a nedošlo tak na to, co se kritici nejvíce snažili odvrátit. „Čepice,“ tedy klasické šikmé střechy domy v souboru Flora skutečně dostaly, fasáda každého domu byla ztvárněna několika barvami, domy byly postaveny ve výšce čtyři až sedm pater, tudíž ve všech aspektech se značně lišily od starších částí Jižního Města II. Bylo tak splněno rozhodnutí Magistrátu hlavního města Prahy, že se do roku 1993 v Praze přestanou stavět paneláky. Soubor Flora byl z největší části realizován v druhé polovině 90. let.

Obrázek 36 – Sídliště Flora, jehož vznik provázelo několik let sporů. Domy, jejichž stavbu investovalo SBD Pokrok, zdroj: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prague_Kunratice_Flora.jpg, foto z roku 2007

³⁰² MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13

Obrázek 37 – Navzdory obavám získalo sídliště Flora, jehož stavba byla dozvukem Komplexní bytové výstavby, zcela jiný charakter než jeho předchůdci, zdroj: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:K_V%C3%A1clavce_str,_Prague_Kunratice.jpg, foto z roku 2008

Kromě stavby posledního naplánovaného celku se stala aktuální také dostavba prázdných míst uprostřed různých částí sídliště, především pak tam, kde nebyla realizovaná plánovaná občanská vybavenost nebo pracovní příležitosti.

V nové společensko-ekonomické situaci listopadu 1989 řešil ÚHA se zástupci Jižního Města jeho další urbanistický vývoj. Úřad ani ÚHA neměly dostatek financí na zadání větších projektových prací nebo vypsání soutěží, do té doby fungující projektové ústavy se rozpadaly a nové teprve začaly vznikat.³⁰³ Zastupitelstvo navrhovalo vytvořit zcela nové urbanistické řešení městské části, zatímco ÚHA zastával názor o nutnosti připravit novou regulaci volných ploch center pro investory a podnikatele a vedle toho navrhl připravit obnovu již zastavěných ploch. „Tento názor byl rovněž vyvolán tlakem investorů a motivován snahou, aby bylo učiněno s relativním minimem nákladů alespoň to základní pro obyvatele v okolí jejich bytu,“³⁰⁴ což se týkalo hlavně Jižního Města I.

Práce na výhledu do budoucna se na Jižním Městě daly do výraznějšího pohybu roku 1992: „Potřeba rozvoje Jižního Města podle platné územně plánovací dokumentace,

³⁰³ Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 7

³⁰⁴ Tamtéž

odpovídající změnám společenským a hospodářským podmínkám, vedla městskou část Jižní Město v březnu 1992 k vypsání výběrového řízení na zpracovatele urbanistické studie Jižního Města. Rozhodnutím výběrové komise byly vyzvány ke spolupráci nejlépe hodnocený tým UAD STUDIO, spol. s r. o. (Novotný, Šváb, Žižkovský) a druhý tým – Sdružení Město (Plicka, Sedlák, Blažek).“³⁰⁵

Na Jižním Městě I byla prázdná plocha především okolo stanice metra Opatov, v místě plánovaného velkého centra pro celé Jižní Město, dále se pak prázdné prostory nacházely přímo v centrech jednotlivých souborů na místech, kde se nerealizovaly obchody a služby. Na Jižním Městě II se okrsková vybavenost realizovala, prázdné plochy se zde týkaly hlavně plánovaného obvodového centra okolo stanice Chodov, které bylo postavené jen z menší části a zcela volného pásu mezi soubory Horních Kunratic a dálnicí, kde měl původně vzniknout okrsek čistého průmyslu a středoškolský areál.

Výběrová komise a rada Jižního Města navrhovala, aby oba kolektivy vytvořily jeden společný tým, což se ovšem nepovedlo. Bylo tedy rozhodnuto, že se bude zároveň zpracovávat jednak strategická rozvaha rozvoje Jižní Město a jednak regulační podmínky volných ploch komerčně industriální zóny Jižní Město II s vazbou na centrum Opatov pro celé Jižní Město. Týmy se společně s radou Jižního Města dohodly na tom, že strategickou studii rozvoje jakožto přímou zakázku městské části zpracuje Sdružení Město a urbanistickou studii komerčně industriální zóny zpracuje pro Útvar hlavního architekta UAD Studio.³⁰⁶

V návrhu UAD Studia se komerčně industriální zóna skládala z dostavby centra Jižního Města II, z technologického areálu s nezávadnou produkcí, regionálního obchodního a výstavního centra, dále pak návrh obsahoval funkčně smíšenou výstavbu zahrnující občanské vybavení, bydlení a drobnou výrobu a pruh podél starého Chodova s protihlukovými valy a objekty umělecké řemeslné hutě nebo společenského klubu Jižního Města. Na Opatov architekti v návrhu umístili nejvýznamnější zařízení občanské vybavenosti jako administrativu, obchod, služby, kulturní a společenská zařízení, sportovní a rekreační objekty, radnici nebo tržnici. V klidnějších místech mělo vzniknout také nové bydlení.³⁰⁷

„Zástavba obou prostorů je formována kompaktními hmotami, vytvářejícími skutečné město – bloky, polobloky, srostlými solitéry, ulicemi, náměstími apod. Zástavba svým charakterem tvoří záměrně kontrast s rozvolněnou stávající sídlištní zástavbou.“³⁰⁸ Měla

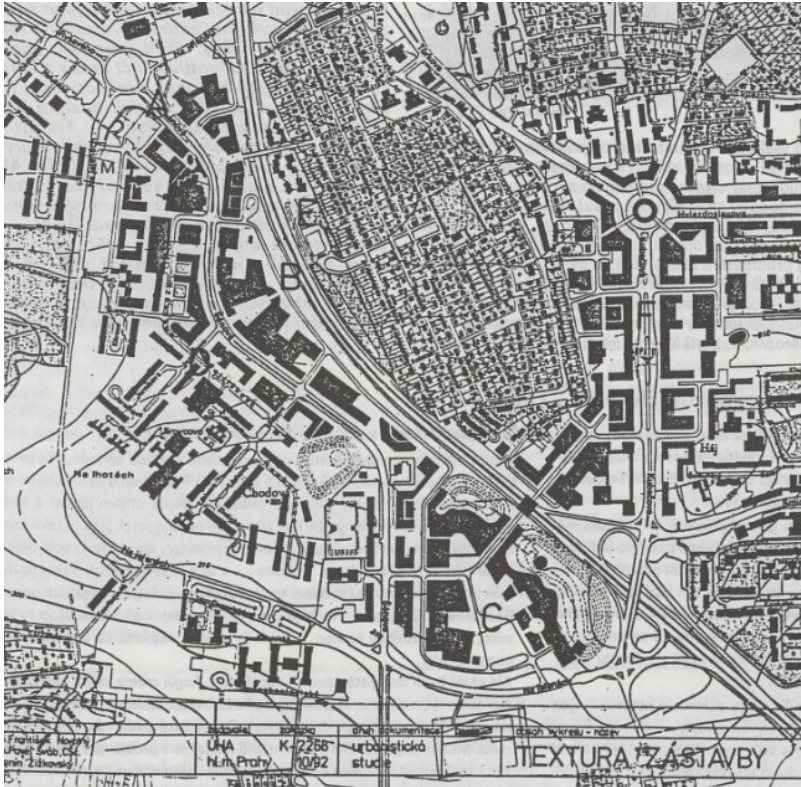
³⁰⁵ Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 7

³⁰⁶ Tamtéž

³⁰⁷ Tamtéž

³⁰⁸ Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 7

vzniknout nová náměstí, výška budov byla plánovaná na šest podlaží, vyjma několika vyšších dominant. Dále mělo vzniknout několik parků, dopravní řešení mělo využívat již existující komunikace s doplněním soustavou obslužných komunikací.

Nová výstavba měla v komerčně industriální zóně Jižního Města II nabídnout devět tisíc pracovních příležitostí a až 250 větších bytů. Na Opatově by vzniklo sedm tisíc pracovních příležitostí v terciárním sektoru a přes 550 komfortních bytů. Celý prostor řešený kolektivem z UAD byl plně zainvestován inženýrskými sítěmi, což dávalo prostor k okamžité výstavbě budov.³⁰⁹

Obrázek 38 – Urbanistická studie komerčně industriální zóny, autor P. Šváb, zdroj: Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 7

Podle Sdružení Město bylo nutné vytvořit atraktivitu v těsné vazbě na stávající zástavbu. Obdélník na Jižním Městě I, tvořený hlavními automobilovými komunikacemi se měl podle jejich návrhu stát živou ulicí typu bulváru. Kolem komunikací se měly dostavět domy obsahující obchody, restaurace i prostor pro setkávání lidí v podnikatelské úrovni. Ateliér navrhoval také stavbu nových bytů, včetně rodinných domků. Centrální park se měl přeměnit na park městského typu, okolní lesní útvary na jihovýchodě měly nabídnout restaurace v přírodě nebo sportovní aktivity, které střed Prahy, ani tehdejší Jižní Město neměly.³¹⁰

Sdružení Město chápalo Jižní Město jako zárodek skutečného klasického města, naproti tomu UAD se klonili spíše k dokončování sídliště blíže smyslu sídlištního plánování. Nová situace tak otvírala mnoho nových otázek: „Investice umístěvané do komerčně industriální zóny (v prezentované podobě), kladou pražskému útvaru hlavního architekta rovněž otázku – zda rozšířením ‘hranice regulace’ zóny nelokalizuje na JM vznik nového pražského

³⁰⁹ Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 7

³¹⁰ Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 6

supercentra... (v rozporu s výsledky strategie týmu Město). Organizace zadávání zpracování dokumentace je tedy dalším námětem – pražský ÚHA touto cestou jistě hájí určitou strategii – jinými slovy v pravý okamžik, pravým lidem, pravé úkoly... Politika vedení JM je dalším klíčovým námětem. Zejména v sociální oblasti sídliště by jistě uvítalo velký kapitál, jenže jeho známé minus leží mj. v nedostatku brzd zabraňujících, aby bez potíží (na rozdíl od integrovaných a decentralizovaných aktivit), ale s obrovskými dopady velké investice v určitém okamžiku neodtekly neznámo kam,³¹¹ uváděl článek z roku 1993, který pojednával o možnostech vývoje Jižního Města.

Článek se takto také dotýkal fungování ÚHA, které patrně úplně neodpovídalo tomu, jak si je jeho pozorovatelé představovali. Redakce Architekta upozorňovala na konci článku na zvláštnost, že ÚHA rozšířil týmu UAD oblast zpracování studie i na centrum Opatov, které ovšem nebylo zahrnuto do programu radnice Jižního Města a zároveň ho řešil i tým Město. Dále poukázali na pravděpodobný vliv investorů, který se projevil tím, že ateliér UAD dostal spolu s mnoha podklady pro vypracování studie také námětovou studii zpracovanou firmou Interinvest, Zublinchranz, Sperling, z roku 1992 s názvem Chodov, přebudování Jižního Města na evropskou úroveň.³¹²

Zástupce starosty místní části Jižní Město Jan Šimůnek v článku vzpomínal, že v roce 1991 nové zastupitelstvo schválilo Hlavní záměry rozvoje Jižního Města s cílem vyhledání vhodných investorů pro dostavbu volných nezastavěných ploch. Investoři na jednáních požadovali jasné informace o záměrech a strategii obce. Rada Jižního Města proto vypsala výběrové řízení na zpracovatele této strategie. Iničiátoři tohoto procesu z řad členů zastupitelstva i úřadu chtěli sestavit komisi pro výběrové řízení z odborníků a členové zastupitelstva měli podle ze zákona vyplývající úlohy schvalovat koncepci.

Ve skutečnosti ovšem většina členů zastupitelstva, kteří o úloze koncepce v urbanismu mnoho nevěděli, zasedli v komisi. „Další postup byl pak poznamenán převahou diskuzí o způsobu výběru a osobními spory, místo aby se diskutovalo o způsobu přístupu týmů k zpracování, formě výstupů, ceně a termínech.“³¹³

Zástupce starosty také podotkl, že posouzení návrhu architektů z ÚAD proběhlo na ÚHA i na Jižním Městě za velice nízké účasti členů zastupitelstva a věcná diskuse probíhala hlavně mezi týmy Sdružení Město a ÚAD. „Právě malou účast členů zastupitelstva považují v daném případě za podstatnou. Znají tito politici vůbec své povinnosti, dané zákonem o

³¹¹ Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 6

³¹² Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 7

³¹³ Tamtéž

obcích? Kde je jejich odpovědnost? Vždyť otázky rozvoje a zvláště stanovení jasných podmínek ve formě funkční a objemové regulace mohou být rozhodující. Pokud se nejedná o obecní pozemky, pak jde o poslední možnost ovlivnit investiční činnosti.“³¹⁴

Jan Šimůnek označil proces za politickou záležitost, která je závislá na tom, zda se místní zastupitelé budou zabývat koncepcí nebo politikařením. On konkrétně se vyjádřil ve smyslu návrhu Sdružení Město a za účelem zachování sociálního smíru byl pro zapojení potenciálu obchodníků, živnostníků a dalších podnikatelů do současné zástavby na úkor rychlých a velkých investic na malých volných plochách.³¹⁵

V této době se ÚHA stal terčem stále sílící kritiky za svoje fungování a kritice čelil i jeho ředitel Ivo Oberstein, který byl nakonec v roce 1994 Magistrátem hlavního města Prahy odvolán. V souvislosti se změnami ve veřejné správě byl ÚHA 1. července téhož roku transformován do Útvaru rozvoje hlavního města Prahy a Odboru územního rozhodování Magistrátu hlavního města Prahy. Útvar rozvoje se pak v roce 2013 transformoval v dnešní Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy.³¹⁶

Prvním následovníkem předlistopadových směrných územních plánů se v roce 1994 stal přechodný Plán stabilizovaných území, který již neschvalovala vláda jako plány předchozí, ale nově Zastupitelstvo hlavního města Prahy. Celkový Územní plán Sídlního útvaru hlavního města Prahy byl schválen roku 1999. „Neujasněnost koncepce i pojetí územního plánu, stejně jako projednávání v nových podmínkách s občany i se zastupiteli městských částí vyústilo v dlouhé a bouřlivé projednávání před schválením územního plánu a následně i v nekončící řadu jeho změn.“³¹⁷

Na přelomu tisíciletí se opět oživila diskuse o projektu bulváru na Jižním Městě I, do které se aktivně zapojil i Jiří Lasovský, spoluautor původního konceptu Jižního Města.³¹⁸ Bulvár se nakonec nerealizoval a většina prázdných míst zůstala až na pár výjimek nezastavěná až do dnešních dnů, ačkoliv prakticky v každém desetiletí existence Jižního Města vznikl nějaký projekt na výstavbu jeho hlavního centra. Budoucnost volných ploch ovlivnily také restituční, po nichž se tato místa ocitla v rukou mnoha soukromých vlastníků.

Na Jižním Městě II se naopak stavělo i nadále. V druhé polovině devadesátých let i po roce 2000 probíhala stavba bytových domů a rodinných domků v souboru Flora a jeho okolí. Celé území určené pro výstavbu se skutečně postupně začalo zaplňovat. V prostoru původně

³¹⁴ Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 7

³¹⁵ Tamtéž

³¹⁶ <https://web.archive.org/web/20190524123757/http://www.iprpraha.cz/historie>, dostupné k 27. 7. 2023

³¹⁷ Tamtéž

³¹⁸ Viz Cestou k netradičnímu Jižnímu Městě, *Architekt*, r. 45, 02, 1999, č. 2, s. 59-60

určeném pro okrsek nezávadného průmyslu byl mezi lety 2003 a 2008 vybudován komplex dvanácti kancelářských budov The Park podle návrhu architektonického ateliéru Jakuba Ciglera. Vznikly zde tedy původně plánované pracovní příležitosti, ovšem s tím rozdílem, že pracovní síly se během sledovaných desetiletí přesunuly ze sekundárního do terciárního sektoru, čemuž odpovídá i funkce realizovaného okrsku.

Z plánovaného obvodového centra Jižního Města II byla kromě zmíněného obchodního domu Růže a domu služeb Protěž postavena v podobné době jako bytové domy budova polikliniky, přímo navazující na obytný soubor. Zbytek centra už však podle původních plánů postaven nebyl. Realizace se tak nedočkal kulturní dům Devětsil, z něžž byly postaveny pouze základy, a stavby, na které se nepočítalo s prostředky KBV, tedy výškové, architektonicky zajímavé budovy hotelu a administrativy. Podle jiného nerealizovaného plánu měl stát v centru Jižního Města II také kostel.³¹⁹ Na velké části plochy obvodového centra ovšem vzniklo Obchodní centrum Chodov, v současnosti s názvem Westfield Chodov. Jeho první část se stavěla v letech 2004 až 2005, druhá pak v letech 2014 až 2017. Při druhé etapě byl zbourán obchodní dům Růže, na jehož místě část nového obchodního centra dnes stojí. Většinu původně plánovaných funkcí centra včetně obchodů, služeb nebo záchytného parkoviště tak obsahuje současné centrum.

Oproti plánům zůstaly do dnešních dnů přeci jen některé plochy prázdné. Jde o soubor Šeberov, dále o lokalitu mezi ulicemi Na Jelenách, Roztylská a protihlukovým terénním valem vedle dálnice, kde měl vzniknout středoškolský areál a sportovní zařízení anebo areál vysokoškolských kolejí a občanské vybavenosti okolo stanice Roztyly. Zde však postupně vzniklo několik budov obchodů, služeb a kanceláří a developerská skupina Passerinvest zde plánuje v blízké budoucnosti stavět kanceláře, bytové domy a obchody.³²⁰ Jen zčásti se realizoval plánovaný komplexní vysokoškolský areál³²¹ východně od souboru Flora, který měl být prvním svého druhu v Praze. Ačkoliv zhruba polovina prostoru dnes tvoří louka, počátkem 90. let zde vznikla budova VŠE a pět panelových budov vysokoškolských kolejí se realizovalo překvapivě brzy, spolu se sousedícími, prvními obytnými částmi Jižního Města II, tedy okolo poloviny 80. let.

³¹⁹ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 119

³²⁰ <https://www.krcakzije.cz/nove-roztyly#clanky> nebo <https://www.e15.cz/byznys/reality-a-stavebnictvi/passerinvest-zacne-stavet-nove-roztyly-za-miliardy-vybuduje-kancelare-byty-i-obchody-1380593>, dostupné ke dni 28. 7. 2023

³²¹ Označovaný jako Koleje Jižní Město.

Množství budov postupně prošlo také určitou proměnou. Po zateplení obytných domů přestalo být možné používat jejich původní zemité barvy, jelikož tmavé barvy více přitahují sluneční paprsky, které ničí tepelnou izolaci.³²² Proto dnes soubory mají světlé cukrářské barvy, a nikoliv své původní, byť se snaží původní barevný koncept do určité míry dodržovat a každý soubor tak má stále svou barvu ve světlejším odstínu, přičemž znaky na štítech jsou renovovány v barvách původních.

Obrázek 39 – Nové grafické ztvárnění štítu domu v souboru Země po zateplení, foto: Jan Kunderát, 2021

Ačkoliv Jižní Město II mělo podle původních vizí celé vyrůst zhruba během patnácti let, na jeho podobě se nakonec otisklo několik desetiletí a na prázdných plochách zřejmě vzniknou další projekty i v budoucnu. V roce 2007 zhodnotila Vítězslava Rothbauerová vývoj sídliště, jež projektovala, takto: „Původní idea se po roce 1989 začala konečně naplňovat. Kromě bydlení a městského centra se v Jižním Městě II staví administrativy, obchody a výzkumné ústavy. (...) Bytové domy se postupně upravují, jejich architektura je rovněž prostá, ale plošný standard bytů větší, než ve většině nově stavěných bytů v jiných lokalitách. Mezi domy jsou dostatečné prostory s mohutnou clonou zeleně, kde se stává prostředí pro obyvatele stále více příjemnějším.“³²³

Po listopadu 1989 sídlištní plánování a výstavba prošly výraznou proměnou. Došlo odklonu od dosavadní výstavby a používání panelové technologie, přičemž u rozestavěných nebo před listopadem schválených projektů se bojovalo o jejich finální podobu. Došlo ke změnám vztahů mezi jednotlivými aktéry, a tak například na Jižním Městě II našli architekti shodu s městským investorem a bytovým družstvem, zatímco místní zastupitelé a jiní architekti usilovali o radikální změnu koncepce sídliště. Jako klíčové se v procesu ukázalo pražské zastupitelstvo.

³²² MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 119

³²³ BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007, s. 105

Architektům se otevřely širší možnosti realizace své práce. V procesu plánování a výstavby se někteří jiní aktéři značně proměnili, v jádru se ovšem fenomén tvorby obytného prostředí možná až tolik nezměnil, i nadále ho totiž determinují vzájemné vztahy mezi zapojenými složkami. Vítěslava Rothbauerová proměnu a situaci popsala takto: „Po roce 1989 jsme všichni zavrhlí panelovou technologií bytových domů a těšili jsme se, že už všechno půjde jinak a lépe, že budeme konečně moci navrhovat a tvořit domy dle svých představ, že každý dodavatel postaví všechno, co si vymyslíme, že k dispozici je spousta materiálů, které jsme dosud neměli. Zapomněli jsme, že projekční a stavební procesy ovládne soukromý investor, který vlastní pozemek, zároveň stavbu financuje, a tím pádem rovněž architektonické řešení často ovlivňuje. Aby vzniklo dobré dílo, je pro architekty důležité najít s investorem i dodavatelem společnou řeč a vzájemnou důvěru,“³²⁴ což platí pro každé období.

³²⁴ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 120

7. Společnost na sídlištích

Sociální stát podmiňoval možnost vzniku sídlišť, ovšem nemusel to být nutně státní socialismus, v němž se dospělo k této výstavbě, jelikož v poválečné Evropě musely bytovou krizi řešit takřka všechny státy nehledě na politické zřízení.³²⁵ Východiska ve všech zemích byla podobná – postavit co nejrychleji co největší počet co nejlevnějších bytů. Na Západě se začalo stavět hned po válce, stavba vyvrcholila v 60. letech a v 70. letech po ostré kritice se od tohoto druhu stavby ustoupilo,³²⁶ především z důvodu technických závad domů, vysokých nákladů na dopravu prefabrikátů či uniformního vzhledu budov. Na Západě také mohli odborníci svobodněji vyjadřovat svůj názor a skrze média působit na veřejnost, což dalo prostor ke kritice a korigování chyb.³²⁷

Výstavba nových bytů se v Československu zaměřovala na volné plochy na okrajích měst a obcí, což se dělo i v mnoha dalších zemích světa, kde se po druhé světové válce stavěly byty ve velkém množství.³²⁸ V Československu se sídliště začala ve větší míře stavět až koncem 50. let a přes vrcholná 70. léta výstavba pokračovala až do konce 80. let.³²⁹ Ve východním bloku si bytovou politiku režimy držely až do svého pádu a v době, kdy se od ní Západě ustupovalo, jí realizovaly skrze výstavbu těch největších celků.³³⁰

V polovině 80. let si architekti v Československu začali uvědomovat možné sociální problémy spojené se sídlišti: „V současné době – i při uznání nesporných přínosů pro řešení bytového problému a historické nezbytnosti tohoto postupu – vystupují do popředí negativní důsledky jednostranné orientace (sociální i stavební degenerace a vylidňování center, zábor zemědělské půdy a přírodních komponent krajiny, stoupající provozní a údržbové náklady rostoucích urbanizovaných území, zhoršování vazeb bydlišť, pracovišť, vybavení atd.)“³³¹

Začalo se ukazovat, že bude nutné nejen obnovovat starší centra měst, ale věnovat se i údržbě a obnově sídlišť, obzvláště těm nejdříve postaveným, v nichž se projevovaly „obdobné

³²⁵ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 14

³²⁶ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 48

³²⁷ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 18

³²⁸ HRŮZA, Jiří, *Humanizace sídlišť, Architektura ČSR*, č. 6, 1988, s. 24

³²⁹ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 48

³³⁰ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 11

³³¹ HRŮZA, Jiří, *Humanizace sídlišť, Architektura ČSR*, č. 6, 1988, s. 24

sociální a stavebně technické zjevy jako ve vnitřních pásmech, které jsou vyvolány kvalitou, velikostní strukturou a dispozičním řešením bytového fondu, chronickými 'dětskými' nemocemi panelové výstavby, nedostačující úrovní a opožďováním výstavby občanského vybavení, zhoršenou dostupností pracovišť a ve většině případů celkovou nízkou kulturní úrovní prostředí.³³²

Snahu řešit tyto problémy architekti označovali za humanizaci sídlišť. Tou se zabýval i světový kongres Mezinárodní federace pro bydlení a plánování v roce 1985 v Budapešti. V některých zemích se problémy řešily snižováním počtu podlaží, přístavbami objektů s byty vyšších kategorií, úpravami dispozic bytů a střech domů, dostavbou občanské vybavenosti či pracovních příležitostí a kultivací obytného prostředí. „Jako extrémní případy jsou již ojediněle zaznamenány demolice objektů, které však nejsou vyvolány technickým stavem konstrukcí, ale především společenskou degenerací, projevující se opouštěním bytů, převahou sociálně nestabilizovaných obyvatel a růstem kriminality.“³³³

Koncem 80. let se v Československu o problémech sídlišť diskutovalo pouze na akademické půdě anebo neoficiálně. ÚHA ve spolupráci s obvodními národními výbory připravil projekt na analýzu stavu sídlišť a zjištění možností jeho zlepšení, podobné práce inicioval také Svaz českých architektů. „Dosti obecně převládá do značné míry oprávněný názor, že v naší zemi není situace sídlišť tak kritickou jako v některých jiných zemích. Je to do značné míry důsledek neustále trvající potřeby bytů a zároveň příznivý vliv sociální struktury naší společnosti, která nevytváří větší skupiny deklasovaných a vykořeněných obyvatel, kteří by se soustřeďovali v nekvalitním obytném prostředí městských center a některých sídlišť.“³³⁴

I tak bylo ale podle Jiřího Hrůzy potřebné se zabývat dalším vývojem sídlišť. Již koncem 80. let docházelo k žádoucímu doplňování občanské vybavenosti, zlepšování dopravní dostupnosti, doplňování pracovních míst, stavebním úpravám domů včetně tepelné izolace či opravám střech. Bylo ovšem potřeba místo těchto jednotlivých prací vytvořit cílevědomý postup pro prodloužení „technické i morální životnosti sídlišť.“³³⁵

Na Západě nové sídlištní byty fungovaly především jako startovací bydlení pro mladé rodiny a sociální bydlení s regulovaným nájemným. Když si to střední vrstvy postupem času mohly dovolit, odstěhovaly se do novějších a atraktivnějších bytů nebo do vilových čtvrtí. Uvolněné levnější byty na sídlištních se staly domovem sociálně slabších skupin obyvatel a lidí

³³² HRŮZA, Jiří, Humanizace sídlišť, *Architektura ČSR*, č. 6, 1988, s. 24

³³³ Tamtéž

³³⁴ Tamtéž

³³⁵ Tamtéž

neevropského původu, čímž se ze sídlišť stávala ghetta.³³⁶ Příkladem se stala Velká Británie, Francie, západní Německo anebo Švédsko, v němž i přes vysokou úroveň urbanismu a architektury sídlišť a podporu ze strany vlády i úřadů, začala střední třída ještě poměrně nová sídliště v polovině 70. let opouštět, jelikož nechtěli být stigmatizováni pro bydlení ve čtvrti, kde většina obyvatel byla z nižších společenských vrstev.³³⁷

Středoevropská sídliště východního bloku včetně těch československých naproti tomu nebyla určena pro konkrétní sociální skupinu obyvatel.³³⁸ „Stát reguloval jejich užívání i výstavbu, aby zamezil vzniku nerovností v úrovni bydlení jednotlivých sociálních vrstev nebo demografických kategorií i jednotlivých geografických oblastí.“³³⁹ Sociální vrstvy byly záměrně promíchávány, aby na každém sídlišti vzniklo bydlení zahrnující všechny složky společnosti. „Díky uplatňování této politiky nedošlo na našich sídlištích k segregaci jako na Západě, jejich obyvatelstvo představovalo sociální mix, v němž nešlo vydělit určitý typický profil.“³⁴⁰ V jednom domě tak mohl bydlet dělník, profesor i úředník. Vznikla na druhou stranu segregace věková, jelikož prioritou bylo přidělovat byty mladým manželům a začínajícím rodinám. Na nových sídlištích se tak z velké části usazovala z věkového hlediska homogenní, mladá generace.³⁴¹

To potvrzuje i dobová studie kolektivu okolo sociologa Jiřího Musila, ve které v rámci širšího výzkumu společnosti na nových sídlištích porovnával věkovou strukturu obyvatelstva nových obytných souborů a obyvatelstva ČSSR. Podle dat z roku 1976 byla na nově postavených sídlištích znatelně nadprůměrně zastoupena věková skupina 20-34 (hlavně 25-29) let a 0-9 (hlavně 0-4) let, tedy mladí rodiče a jejich malé děti.³⁴²

Sídliště byla po roce 1989 pozorovateli zvenčí považována za nechtěné dědictví po minulém režimu a jejich kritika ve veřejném prostoru atraktivitu bydlení na sídlištích značně snižovala. Objevovaly se vize a obavy, že se ze sídlišť stanou vyloučené lokality a potká je

³³⁶ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 18 a také SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 13

³³⁷ MUSIL, Jiří a kolektiv, *Lidé a sídliště*, Praha 1985, s. 61

³³⁸ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 100

³³⁹ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 20

³⁴⁰ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 102

³⁴¹ Tamtéž

³⁴² MUSIL, Jiří a kolektiv, *Lidé a sídliště*, Praha 1985, s. 63

podobný osud jako mnohá sídliště na západ od bývalé železné opony. Takové představy se nevyhnuly ani Jižnímu Městu.

Počátkem 90. let se proto architekti ze Sdružení Město do návrhu proměny Jižního Města snažili zapojit přímo jeho obyvatele. Provedli sociálně ekologickou sondu, která ukázala, že se obyvatelé Jižního Města mimořádně shodli ve svých pozitivní identifikacích, kterých ovšem bylo velice málo. Málo diferencované a neosobní bylo také jejich vidění negativ sídliště. Nejlepší postřehy výzkumníci zachytili při dotazování se na problémy sídliště.³⁴³

Autoři studie varovali před vznikem slumů, připodobňovali nežádoucí vývoj Jižního Města k Bronxu a obávali se možných nežádoucích vlivů nových investorů. „Investorům – převážně zahraničním – se nabídne z celého území nejvýhodnější místo, to bude v našem případě vymezeno polohou na komunikaci mezinárodního významu a posíleno relativně nízkými cenami pozemků. Zde vznikne koncentrace velkoplošných obchodů a administrativy se spádovým územím Prahy i s okolím – tedy žádné řešení problémů obrovského pole šedých domů a problémů tamních obyvatel. Místní drobní a střední podnikatelé se budou obracet jinam a posléze se jinam i odstěhují. Do chátrajících čtvrtí se začnou stahovat asociálové, možná i běženci. Paneláky se rychle změň v moderní slums. Tento scénář je znám z mnoha západních měst a o jeho reálnosti nelze dnes již pochybovat.“³⁴⁴

Aby ze sídliště neodešla střední vrstva a obyvatelstvo zůstalo stabilní, měly se stavět nové bytové domy včetně vilových čtvrtí, tak aby oblast nabízela širší možnosti bydlení než jen stejné byty v panelových domech. Těmito návrhy se měla vyvolat podnikatelská aktivita a v budoucnu už by se město již obrozovalo samo. Architekti ze Sdružení Město nebyli „proti příchodu velkých investorů a proti jejich investicím na volných plochách. Je však nutné preferovat plochy uvnitř města ekonomickými stimuly. Urbanismus často předchází rozvinutý tržní systém – to je skutečnost, na kterou je opravdu nebezpečné zapomínat. Urbanismus potom lze chápat jako počátek přirozených procesů, jakými vzniká a udržuje se město.“³⁴⁵

Podobné obavy ze zmíněných problémů vyjádřil i tehdejší zástupce starosty Jižního Města Jan Šimůnek. Podle jeho názoru z roku 1993 Jižní Město „dnes ještě představuje území, v němž panuje sociální smír (jsou zde zastoupeny všechny sociální a příjmové kategorie obyvatelstva). Problém je, jak dlouho se ještě podaří tento smír udržet. Už dnes je nálada v některých lokalitách značně napjatá. Stačí 'jen' uvolnit trh s byty a celý mechanismus se dá do pohybu. Trh bude působit. Bude možné jej částečně regulovat, zastavit už ne! Možným

³⁴³ Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 6

³⁴⁴ Tamtéž

³⁴⁵ Tamtéž

řešením je vytvořit takové podmínky, aby byl smír zachován.“³⁴⁶ Obával se, že většina zastupitelstva však neuvažovala podobně jako zmínění architekti, a že se přikloní spíše k opačným řešením: „Raději přece dáme na rady investorů (nejlépe zahraničních) nebo v lepším případě zvládneme urbanismus bez odborníků (český člověk umí vše, a urbanismus – co to je? Plánování je věc přežitá).“³⁴⁷

V dekadách po sametové revoluci skutečně došlo k vyliďňování sídlišť, nicméně ne v takové míře, jaká se předpokládala. Autoři publikace *Paneláci* porovnávali obyvatelstvo velkých sídlišť stavěných během normalizace v letech 1991 a 2011 a došli k tomu, že v roce 2011 žilo na Jižním Městě 85 % původního počtu obyvatel. Patnáctiprocentní úbytek se může zdát velký, nicméně byl o něco nižší než na jiných sídlištích ze stejné doby, výraznější úbytek pak zaznamenala hlavně sídliště ze starších období. V roce 1991 mělo Jižní Město 81 670 obyvatel, v roce 2011 pak 69 239,³⁴⁸ v současnosti má zhruba 65 000 obyvatel. Jižní Město v těchto statistikách zahrnuje Jižní Město I, i Jižní Město II. Zároveň i procento lidí žijící na sídlištích bylo stále poměrně vysoké, v Praze začátkem třetího tisíciletí žilo v panelových domech 44 % obyvatel Prahy, celkově v České republice to bylo 31 % obyvatel.³⁴⁹

Na Jižním Městě i jemu podobných sídlištích byly v roce 1991 výrazně zastoupeny dvě věkové skupiny, a to mladí lidé ve věku 35-44 a děti a mládež ve věku 5-19 let, tedy rodiče a jejich děti. Na sídlišti žilo naopak velmi málo seniorů. To odpovídá skutečnosti, že se na Jižní Město, podobně jako na jiná sídliště, do nových bytů stěhovaly hlavně mladé rodiny s malými dětmi. Byty se zde předávaly od roku 1976 v souboru Háje na Jižním Městě I do roku 1991 v souboru Fauna na Jižním Městě II (pokud pomineme o deset let později dostavěnou Floru). Tyto dvě generace byly silně zastoupeny i o dvacet let později a tato tendence pokračuje do současnosti, ačkoliv nelze určit, do jaké míry se obzvláště v případě mladší generace jedná o tytéž osoby.³⁵⁰

Trend v životě sídlišť je takový, že v době jeho vzniku se na ně stěhují dvě propojené generace, které zde stárnou, až postupně dochází ke generační výměně, kdy se již výrazně zastoupené věkové skupiny více promísí a rozmělní. Od určité doby po nastěhování prvních obyvatel dochází na sídlištích postupně ke zmenšování domácností.³⁵¹ To je patrně také jeden

³⁴⁶ Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 7

³⁴⁷ Tamtéž

³⁴⁸ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 371

³⁴⁹ Data českého statistického úřadu, https://www.czso.cz/csu/czso/13-1131-05-casova_rada-4_2_bydleni

³⁵⁰ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 372-373

³⁵¹ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 374-375

z faktorů, kterým lze vysvětlit stálý odliv obyvatel ze sídlišť a zároveň nepřibývání volných bytů na těchto sídlištích.

Oproti počátku devadesátých let nedošlo k odlivu vzdělanějších vrstev společnosti ze sídlišť, a naopak se na nich podíl lidí s vyšším nebo středním vzděláním s maturitou zvýšil.³⁵² To zmínil v rozhovoru pro publikaci *Legenda o sídlišti* z roku 2014 třeba filosof Erazim Kohák žijící na sídlišti Fauna v části Horních Roztyl: „Když jsme se sem hned po Listopadu nastěhovali, bylo osídlení domu různorodější, tvořilo skutečný průřez českou společností. Jenže nájemné stoupá a dochází k majetkovému rozvrstvování. Dnes zde bydlí spíš lidé s vyšším vzděláním a vyššími příjmy.“³⁵³

Zároveň sídliště v obou sledovaných obdobích vykazovala nižší procenta nezaměstnanosti, než byl průměr v republice nebo v městech, jejichž součástí zkoumaná sídliště jsou. U Jižního Města je pak toto procento ještě nižší než na jemu podobných sídlištích. Přes dvě třetiny obyvatel Jižního Města pracovaly v době výzkumu v terciárním sektoru, necelá třetina v sekundárním a pod dvě procenta obyvatel v primárním sektoru.³⁵⁴

Co se týče pohledů a názorů na sídliště, můžeme sledovat velký rozdíl mezi obyvateli sídlišť a lidmi, kteří na nich nebydlí. Z výpovědí pamětníků plyne, že většina nově přistěhovaných obyvatel si oproti svému předchozímu bydlení polepšila, brala byt na sídlišti jako výhru, jelikož se na něj čekalo obvykle mnoho let, a byla za tuto možnost ráda.³⁵⁵ To potvrdil i výzkum týmu vedeným sociologem Jiřím Musilem, který v roce 1985 ukázal, že obyvatelé nových sídlišť byli se svým bydlením spokojenější než obyvatelé starších městských částí a jen o trochu méně spokojeni než lidé žijící v rodinných domcích.³⁵⁶ Zároveň se ukázalo, že spokojenost stoupá úměrně době, jakou na sídlišti člověk žije.

Faktor času ukázal, že i přes kritizovanou anonymitu nebo uniformitu prostředí sídlišť, se i v těchto místech vytvořily mezilidské vztahy a sídliště se stala prostředím, s nimž se jejich

³⁵² SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 376-377

³⁵³ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 62

³⁵⁴ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 378

³⁵⁵ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017

³⁵⁶ MUSIL, Jirí a kolektiv, *Lidé a sídliště*, Praha 1985, s. 265-287

obyvatelé šli stejně jako obyvatelé starších městských částí, vesnic, vilových čtvrtí nebo rodinných domků se svým obytným prostředím.³⁵⁷

³⁵⁷ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 226

8. Závěr

Myšlenka sídliště Jižního Města II se zrodila v polovině sedmdesátých let, tedy v době, kdy hromadná bytová výstavba dosahovala enormních rozměrů. Byty se stavěly stále rychleji, ve stále větším množství. Umožnilo to zprůmyslněné stavebnictví s unifikovanými panelovými prvky a jejich jednoduchou a rychlou montáží. Umožnily to také ambiciózní projekty z druhé poloviny 60. let, které si kladly za cíl naplánovat a postavit prakticky celá nová města se všemi městskými funkcemi. Jedním takovým bylo i Jižní Město. Od roku 1976 se na něj stěhovali noví obyvatelé. Ruku v ruce s rychlou a objemnou výstavbou šly ale nedostatky jako chybějící infrastruktura, občanská vybavenost, uniformní vzhled všech staveb a předávání bytů bez dokončeného okolního obytného prostředí. To bylo problémem i dříve, ale na stále větších stavbách jako Jižní Město I se tyto problémy ještě zhoršily a staly se terčem kritiky ze strany společnosti i architektů.

Taktéž v roce 1976 začal architektonický tým v čele s Janem Zeleným, Jaroslavem Ježkem, Vítězslavou Rothbauerovou a Jitkou Thomasovou pracovat na projektu území, které bylo původně určeno k výstavbě průmyslového okrsku, kde měli obyvatelé Jižního Města I najít pracovní příležitosti. Přehodnocením této původní ideje a rozhodnutím o výstavbě dalšího sídlištního komplexu vzniklo Jižní Město II. Mělo také obsahovat všechny městské funkce potřebné pro svébytnost, tedy bydlení, pracovní příležitosti, občanskou vybavenost i rekreační a sportovní areály.

Při projektování se architekti snažili reagovat na aktuální problémy sídlišť a pokoušeli se jim vyhnout. Rozběhnutá mašinérie výroby domů a bytů jim dávala pouze minimální možnosti navrhovat atypická řešení, která by kvalitativně ovlivnila budoucí prostředí, přesto se jim to podařilo v mnohem větší míře než jiným architektům na většině jiných sídlišť. K tomu napomohl také cíl podporovaný Národním výborem hlavního města Prahy i Útvarem hlavního architekta vybudovat zde vzorové sídliště, které by dokázalo dosavadní kritizované aspekty pražských sídlišť překonat.

Architektům svazovala ruce především pokročilá typizace a omezený počet sekcí panelové konstrukční soustavy VVÚ-ETA, z níž museli bytové domy skládat. Z tehdy běžně používané soustavy se jim však podařilo vytvořit obytné soubory v menším, člověku bližším měřítku, více je rozčlenit a zmenšit vzdálenosti mezi nimi, to vše oproti tehdejším sídlištním trendům. Podařilo se jim navrhnout stavebnici prvků drobné architektury, pro níž našli výrobce a ze které seskládali veškerý městský mobiliář. Aktéři zapojení do výstavby se dohodli, že

jednotlivé obytné soubory budou předávány komplexně dokončené, tedy nejen včetně hotových bytů, chodníků a silnic, ale také objektů občanské vybavenosti a terénních i sadových úprav.

To se také dařilo a sídliště bylo velkolepě označováno za vzor a úspěch nového přístupu k tvorbě obytného prostředí. Pro Jižní Město II architekti spolu s grafickým designérem Jiřím Rathouským vymysleli orientační systém založený na znacích a barvách, každý soubor tedy dostal svou barvu, znak a název s přírodní tematikou a orientačními prvky bylo protkáno celé sídliště, což bylo reakcí na dosavadní anonymitu velkých šedých sídlišť, v nichž bylo těžké se orientovat.

Jižní Město II však bylo poměrně ojedinělým případem, a tak byla koncem osmdesátých let mezi architekty patrná snaha o změnu a sílila kritika neměnného systému výstavby. Ten byl nastaven tak, že architekti ve většině případů neměli možnost, jak prosadit své vize na úkor investora a dodavatele. Investorovi šlo především o to, aby předal naplánovaný počet bytů ročně, primární tedy pro něj byla rychlost výstavby, která vycházela z pětiletých plánů požadujících vysoké tempo předávání nových bytů. Cílem dodavatele byla co nejjednodušší výroba co nejmenšího počtu prvků, což zmenšovalo objem prací i peněz k výrobě potřebných. Vyhovoval mu tudíž trend pokračující typizace, standardizace a výroby omezeného množství prefabrikátů. Tyto fenomény, které byly úmyslně zavedeny proto, aby umožnily rychlé řešení bytové krize na základě společenské poptávky i souhlasného přijetí mnoha architektů, se postupem času ukázaly jako nejvíce problematické.

Změnu znamenala až sametová revoluce. Po ní došlo k otevřené celospolečenské kritice sídlišť, která se začala považovat za dědictví po komunismu. Přišly snahy o ukončení panelové výstavby, nicméně některé předlistopadové projekty byly ještě rozestavěné. Několik dní před 17. listopadem 1989 byla schválena výstavba posledního obytného souboru Jižního Města II, sídliště Flora. Na jeho případě se ukázalo jako velmi těžké zastavit procesy, které fungovaly předchozích třicet let v kuse prakticky stejně. Proti plánu dostavby panelového sídliště se postavily občanské iniciativy, zastupitelstvo městské části Kunratic, i někteří architekti. Naopak městský investor a bytové družstvo Pokrok se snažily o co nejrychlejší výstavbu, aby nepřišly o desítky zainvestovaných milionů. Mezi těmito dvěma tábory se ocitl rozhodující pražský magistrát. Vznikalo množství alternativních architektonických návrhů z různých stran, až nakonec zvítězil určitý kompromis. Realizoval se návrh Jana Zeleného, který redukoval původní plán, zachovával část dřívější koncepce, zároveň se v něm promítly připomínky dalších stran a vzniklo tak menší barevné sídliště s šikmými střechami, které se zřetelně odlišilo od předchozích částí.

Po roce 1989 se objevovaly obavy, že česká sídliště potká podobný osud jako některá sídliště na západě Evropy, tedy že z nich vyšší a střední vrstvy odejdou a stanou se z nich vyloučené lokality. Ačkoliv v určité míře k odlivu obyvatel až do současnosti skutečně docházelo, ghettoizace sídlišť nenastala hlavně díky tomu, že se na nich stát úspěšně snažil vytvořit sociální mix, aby zde nevznikaly nerovnosti. Československá sídliště včetně Jižního Města II tedy byla určena pro všechny vrstvy společnosti a nefungovala jako startovací nebo sociální bydlení jako na Západě. Zároveň v době revoluce byli už lidé na sídlištích zakořenění a existovaly zde sociální vazby, což napomohlo k udržení stability těchto městských částí.

Tato diplomová práce předkládá první větší zpracování historie Jižního Města II a dějů, které jeho plánování a výstavbu provázely. To vše hlavně očima jeho myšlenkových tvůrců, architektů. Otvírá také další možné směry výzkumu, ať už jde o přístup politiků a vliv politických rozhodnutí na vznik a výstavbu sídlišť, názory veřejnosti na sídliště v určitých obdobích, obraz sídlišť v médiích, přístupy a fungování investorů ke vzniku sídlišť anebo zapojení a úloha dodavatelů v procesu výstavby. Tématika sídlišť může nabídnout netradiční pohled na společnost, na konkrétní aktéry, hospodářství, politiku, myšlenky a ideály, může nabídnout netradiční pohled na minulost, který lze navíc vždy ilustrovat na vizuálním ztvárnění.

Architekti byli specifickou expertní složkou společnosti, jejichž práce v sobě musela skloubit několik faktorů. Jednak to byly jejich vlastní vize, kterými se snažili svůj obor rozvíjet, dále to byly názor a poptávka společnosti, na něž reagovali a v neposlední řadě ekonomické možnosti a požadavky investorů a dodavatelů. Mezi investorem, který platil, dodavatelem, který stavěl a obyvatelem, který bydlel, se architekt ocital na specifické pozici. V počátcích hromadné sídlištní výstavby velká část architektů nové možnosti projektování vítala. V 60. letech jim rodící se technokratický způsob vlády díky důvěře v expertní řízení všech oblastí dal možnost plánovat projekty dosud nepoznaných rozměrů. Po setkávání se s realitou zhmotňování jejich vizí a s malou možností projektování i realizace ovlivňovat se přestali cítit v zavedeném systému spokojeni.

Odkláněli se od modernistických tendencí a od východisek socialistické výstavby. Stejně bydlení ve stejných domech pro všechny pro ně přestalo být ideálem bydlení, a naopak se snažili o to, aby rozmanitosti lidských potřeb odpovídala i rozmanitost bydlení. Idea stroje na bydlení se pro ně stala slepou uličkou. Na této expertní skupině se během normalizace ukázal návrat nespočítatelných hodnot do přístupu k tvorbě lidských domovů i přístupu ke společnosti. Kvalita života lidí na sídlištích se tak během zkušeností s masovou výstavbou stala celospolečensky důležitější, než počet předaných bytů ročně. Na druhou stranu nelze

opominout, že to bylo právě velké množství rychle postavených sídlišť, které umožnilo společnosti diskutovat o nedostatku kvalitního prostředí namísto nedostatku bytů.

Po sametové revoluci se toto všechno projevilo na novém přístupu k tvorbě bydlení, do kterého mohli nově promlouvat zastupitelé, občané skrze petice a iniciativy a architekti přestali být svazováni stavebními konstrukčními soustavami. Trend vedl jednoznačně k nepokračování v dosavadním způsobu výstavby, který by v tržním hospodářství a liberální demokracii zřejmě ani nebyl možný. Dnešní rostoucí ceny bytů, jejich nedostatek a nízký objem nově budované, cenově dostupné bytové výstavby ovšem opět vedou k dalším otázkám bydlení. V jejich kontextu pak sídliště získávají zase jinou reputaci a bude zajímavé sledovat jejich budoucí vývoj.

Na práci na plánování Jižního Města II vzpomínala jeho architektka Vítězslava Rothbauerová po mnoha letech takto: „Na projektech Jižního Města jsem pracovala asi dvacet let. Z dnešního pohledu se může jevit celá tato snaha o jiný zastavovací systém, specifickou barevnost a orientaci města z panelů v 70. letech minulého století, jako dost nedokonalá a úsměvná. Někteří kolegové se na nás dívali skrz prsty za urbanismus z panelových domů. Ale jiné domy financované státem nebyly k dispozici. Je pravda, že jsme vložili do úkolu více síly a naděje, než se nám vrátilo. Těší mě však, že se naplnil náš záměr – vybudovat v Horních Kunraticích a Roztylech město, které není jen noclehárnou. Je zde metro, rekreační zázemí lesa, stojí zde školy, školky, obchody, služby, klubovny, knihovny, poliklinika a důležité správní budovy, výzkumné ústavy, kancelářské budovy různých společností a další objekty, v nichž je možno ucházet se o zaměstnání.“³⁵⁸

To dobře charakterizuje celý projekt, jehož plány a realizace očima dneška neobsahují pravděpodobně mnoho zvláštního, očima tehdejší doby však vzniklo sídliště, které při porovnání s jinými vykazovalo mnoho netradičních prvků, ačkoliv se na něm projevilo zároveň i mnoho prvků sídlištně tradičních – šlo tedy o jistou neobyčejnou obyčejnost. Případ Jižního Města II tak posloužil jako ukázka jevů pro zkoumaný fenomén typických i netypických. Prostřednictvím něj se tato práce snažila vykreslit období, v nichž popisované sídliště vznikalo a ukázat v těchto obdobích fungování a projevy konkrétní skupiny expertů – architektů – tedy těch, jimž je vzhled města nejčastěji připisován. V jistém ohledu však vlastně nepřesně.

³⁵⁸ MRÁČKOVÁ, Markéta, ŠIMONOVÁ, Barbora, VEJVODA, Viktor (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 120

Seznam zkratek

IPR HMP či jen IPR – Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy

IROP – Inženýrská a realitní organizace Praha

JM – Jižní Město

JMI – Jižní Město I

JMII – Jižní Město II

JZM – Jihozápadní Město

KBV – Komplexní bytová výstavba

MNV – místní národní výbor

NPV – Národní výbor hlavního města Prahy

ONV – okresní nebo obvodní národní výbor

PPÚ – Pražský projektový ústav

PÚP – podrobný územní plán

SS – soubor staveb

SSS – studie souboru staveb

SBD – stavební bytové družstvo

ÚHA HMP nebo jen ÚHA – Útvar hlavního architekta hlavního města Prahy

VHMP – Výstavba hlavního města Prahy

VHMP VS – Výstavba hlavního města Prahy, výstavba sídlišť

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní materiály

- Podrobný územní plán, Praha Jižní Město Západ, Kompletní textová část, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová
- Podrobný územní plán, Praha Jižní Město Západ, Průvodní zpráva urbanistického řešení, díl B, číslo přílohy 1A, říjen 1976, zpracovali Jan Zelený, Jaroslav Ježek, Vítězslava Rothbauerová, Jitka Thomasová
- Podrobný územní plán, Praha Jižní Město Západ, Studie organizace výstavby, průvodní zpráva, B13, říjen 1976, zpracoval Jiří Němec
- Studie souborů staveb, Praha Jižní Město II – Západ, Horní Kunratice, Horní Roztyly

Dobová periodika

Architektura ČSR

- BOROVÍČKA, Blahomír, Jižní Město II. západ, Podrobný územní plán, *Architektura ČSR*, č. 4, 1978
- HEXNER, Michal, NOVÁK, Jaroslav, Vybrané aspekty čtyřicetiletého vývoje prostorového utváření obytných souborů českých měst, *Architektura ČSR*, č. 2, 1988
- HONEISER, Ladislav, KROUPA, František, Přestavba pražského průmyslu, *Architektura ČSR*, č. 9, 1979
- HRŮZA, Jiří, Humanizace sídlišť, *Architektura ČSR*, č. 6, 1988
- HRŮZA, Jiří, Jižní Město pokračuje, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981
- HRŮZA, Jiří, Praha město nebo aglomerace, *Architektura ČSR*, č. 2, 1971
- KRATOCHVÍL, Petr, Stavba potkává stavbu, *Architektura ČSR*, č. 3, 1989
- SÝKORA, Miroslav, Čtyřicet let socialistické bytové výstavby v ČSR, *Architektura ČSR*, č. 4, 1985
- ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, *Architektura ČSR*, č. 3, 1987
- ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, *Architektura ČSR*, č. 8, 1981
- Jižní Město II, západ, realizace 2. stavby, *Architektura ČSR*, č. 9, 1984
- Z diskuze na III. sjezdu Svazu československých architektů, *Architektura ČSR*, č. 6, 1987

Československý architekt

MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou!, *Architekt*, srpen-září 1992, č. 17-18

MYSLIVEČKOVÁ, Olga, Budeme mít byty, metro, ale co dál, *Československý architekt*, č. 12, 1974

ONDRÁČKOVÁ, Jiřina, Sídliště Flora počtvrté: Nezničitelný stavostroj, *Architekt*, r. 39, č. 8, duben 1993

POLÁK, František, Flora: Paneláky budou! Nebudou? *Architekt*, č. 21, r. 38, říjen 1992

SYNOVCOVÁ, Markéta, Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu, *Československý architekt*, č. 12, 1984

ŠVÁCHA, Rostislav, Dva domy na Jižním Městě II, *Architekt*, r. 38, č. 7, duben 1992

Jak dál, panelákov Flora? *Architekt*, r. 38, č. 24, listopad 1992

Jižní Město na křižovatce, *Architekt*, r. 39, 06 1993, č. 12

Rozhovor s Ivem Obersteinem, *Architekt*, květen 1994, r. 40, č. 10

Tvorba

NOVÁK, Jaroslav, O (šeberovský) krok dále, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 6

SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Čtyřicet let výstavby pro bydlení, *Tvorba*, 11. 5. 1988, č. 19, s. 1-4

VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, *Tvorba*, 8. 9. 1982, č. 36, s. 4-5

O Praze postavené, diskuze Jiřího Hruzy a Jana Novotného, *Tvorba*, č. 39, 27. 9. 1989

Investiční výstavba

TOMAN, František, Desetileté výročí Výstavby hlavního města Prahy, *Investiční výstavba*, 1978, č. 1

Literatura

BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007

HAVEL, Václav, *Projevy z let 1990–1992, Letní přemítání, spisy /6*, uspořádal Jan Zelenka, ediční poznámku napsal Jan Šulc, Praha 1999

HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018

KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019

MRÁČKOVÁ, Markéta, VEJVODA, Viktor a ŠIMONOVÁ, Barbora (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014

MUSIL, Jiří a kolektiv, *Lidé a sídliště*, Praha 1985

ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Příklad plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017

SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016

SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017

SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019

ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu v letech 1953-1989*, Praha 2013

ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015

Audio-vizuální záznamy

Pořad *Osobnosti současné architektury* na TV Architect – rozhovor Zdeňka Lukeše s Vítězslavou Rothbauerovou, <https://www.tvarchitect.com/video/osobnosti-soucasne-architektury-vitezslava-rothbauerova/>, dostupné k 27. 7. 2023

Příloha Televizních novin, 13. 2. 1990, <https://ct24.ceskatelevize.cz/3045657-vaclav-havel-pred-triceti-lety-projel-republiku>, dostupné k 27. 7. 2023

Internetové zdroje

Data Českého statistického úřadu, https://www.czso.cz/csu/czso/13-1131-05-casova_rada-4_2_bydleni, dostupné k 27. 7. 2023

První novoroční projev Václava Havla z 1. 1. 1990, <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/novorocni-projev-prezidenta-vaclava-havla-z-1-ledna-1990/>, dostupné k 27. 7. 2023

https://www.prefa-praha.cz/o_nas/historie/, dostupné k 27. 7. 2023

<https://web.archive.org/web/20190524123757/http://www.iprpraha.cz/historie>, dostupné k 27. 7. 2023

<https://www.e15.cz/byznys/realita-a-stavebnictvi/passerinvest-zacne-stavet-nove-roztyly-za-miliardy-vybuduje-kancelare-byty-i-obchody-1380593>, dostupné k 27. 7. 2023

<https://www.krcakzije.cz/nove-roztyly#clanky>, dostupné k 27. 7. 2023

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Počty dokončených bytů mezi lety 1946 a 1980, zdroj: SÝKORA, Miroslav, Čtyřicet let socialistické bytové výstavby v ČSR, Architektura ČSR, č. 4, 1985, s. 145	17
Obrázek 2 – Schéma typů sekcí VVÚ-ETA, z nichž architekti skládali bytové domy, zdroj: https://panelovedomy.ekowatt.cz/vvu-eta.html	18
Obrázek 3 – Budovaná dálnice u starého Chodova v roce 1971, vpravo prázdný prostor budoucího Jižního Města II, zdroj: HRŮZA, Jiří, Praha město nebo aglomerace, Architektura ČSR, č. 2, 1971, s. 79, foto: S. Tereba a V. Jirsa	21
Obrázek 4 – Ovčárna na Horních Roztylech před rokem 1989, zdroj: Architektura ČSR, č. 3, 1989, s. 42	26
Obrázek 5 – Celkové urbanistické řešení JM II (prostor ohraničený tečkami), zdroj: Architektura ČSR, č. 8, 1981, s. 346	28
Obrázek 6 – Obvodové centrum z pohledu od východu. Zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Jižní Město II, Horní Kunratice, Horní Roztyly, Architektura ČSR, č. 8, 1981, s. 351	31
Obrázek 7 – Model obytné zóny Horní Kunratice, v popředí v dolní části okrsek přesného strojírenství, zdroj: Architektura ČSR, č. 8, 1981, s. 349	34
Obrázek 8 – Model 2., 3. a 4. stavby Horních Kunratic, zdroj: VALTEROVÁ, Radomíra, Praha staví nové Jižní Město, Tvorb. 8. 9. 1982, č. 36, s. 5	40
Obrázek 9 – Orientační systém a barevné řešení Jižního Města II zanesené v původním plánu, v pravém dolním rohu je znak Jižního Města II složený ze znaků jeho částí. Na tomto modelu si můžeme všimnout, že soubory Vzduch a Země jsou rozmístěním budov identické se soubory Voda a Slunce. Zdroj: archiv Vítězslavy Rothbauerové	43
Obrázek 10 – Soubor Slunce krátce po otevření, zdroj: Jižní Město II, západ, realizace 2. stavby, Architektura ČSR, č. 9 1984, s. 421	50
Obrázek 11 – Slavnostní otevření prvního realizované části – souboru Slunce, zdroj: Otevřen 1. soubor Jižního Města II v Praze, Československý architekt, č. 13, červenec 1984, s. 1, foto: Josef Moucha	52
Obrázek 12 – Krytý vchod se zábradlím a lavičkami z typizovaných dílců drobné architektury, zdroj: Jižní Město II, západ, realizace 2. stavby, Architektura ČSR, č. 9 1984, s. 421	54
Obrázek 13 – Altán a lavičky jako součást drobné architektury, zdroj: Jižní Město II, západ, realizace 2. stavby, Architektura ČSR, č. 9 1984, s. 421	55
Obrázek 14 – Stavba Voda nedlouho po dokončení, zřejmě rok 1986, zdroj: archiv Vítězslavy Rothbauerové	56
Obrázek 15 – Dílce drobné architektury, zdroj: SYNOVCOVÁ, Markéta, Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu, Československý architekt, č. 12, 1984, s. 4	57
Obrázek 16 – Lavičky z typizovaných prvků, zdroj: SYNOVCOVÁ, Markéta, Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu, Československý architekt, č. 12, 1984, s. 5 ..	58
Obrázek 17 – Zidky a dřevěný altán v pozadí z typizovaných prvků, zdroj: SYNOVCOVÁ, Markéta, Typizace trochu jinak aneb jak na drobnou architekturu, Československý architekt, č. 12, 1984, s. 5	59
Obrázek 18 – Plastika Kvetoucí země na Jírovcově náměstí, autor: Josef Vajce, 1985, foto: Jan Kunderát, 2023	61
Obrázek 19 – Plastika Prase na procházce ve vnitrobloku domu v ulici Babákova, v souboru Fauna, autor: Čestmír Suška, 1990 zdroj: Wikimedia Commons,	

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prase_na_proch%C3%A1zce.jpg , foto: Hedvika Šimková, 2021.....	61
Obrázek 20 – Okrskové centrum Slunečnice, zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, Architektura ČSR, č. 3, 1987, s. 243.....	62
Obrázek 21 – Slunečnice, obchodní lodžie, zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, Architektura ČSR, č. 3, 1987, s. 244.....	63
Obrázek 22 – Obchodní dům Růže, západní pohled, zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, Architektura ČSR, č. 3, 1987, s. 245.....	64
Obrázek 23 – Dům služeb Protěž, západní pohled, zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, Architektura ČSR, č. 3, 1987, s. 246.....	65
Obrázek 24 – Společenský dům Devětsil, zdroj: ZELENÝ, Jan, ROTHBAUEROVÁ, Vítězslava, Centra občanské vybavenosti v Horních Kunraticích a Horních Roztylech, Architektura ČSR, č. 3, 1987, s. 248.....	66
Obrázek 25 – Domy v konstrukční soustavě VVÚ-ETA na Jižním Městě II v roce 1989, zdroj: https://foto-vrbecky.estranky.cz/fotoalbum/autor-na-vystavach/2014---vystava-v-sujb-praha/jizni-mesto-ii-1989.--.html , dostupné k 31. 7. 2023, foto: František Vrbecký.....	69
Obrázek 26 – Návrh budovy Divadelní techniky, zdroj: ŠVÁCHA, Rostislav, Dva domy na Jižním Městě II, Architekt, r. 38, č. 7, duben 1992, s. 3.....	74
Obrázek 27 – Model budovy Federálního ministerstva vnitra, zdroj: ŠVÁCHA, Rostislav, Dva domy na Jižním Městě II, Architekt, r. 38, č. 7, duben 1992, s. 3, foto: Jiří Růžička.....	75
Obrázek 28 Plán souboru Šeberov, v západní části elektrická rozvodna, ve středu rodinné domy, v jižní části panelová výstavba a na východě podél dálnice a okruhu výrobní okrsek, zdroj: archiv IPRU.....	77
Obrázek 29 Středisko volného času mládeže, Zdroj: KRATOCHVÍL, Petr, Stavba potkává stavbu, Architektura ČSR, č. 3, 1989, s. 41.....	80
Obrázek 30 – Soubor Vzduch, orientační znak na bytovém domě, v popředí stanoviště popelnic sestavené z typizovaných dílců drobné architektury, foto z roku 2011, zdroj: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:S%C3%ADdli%C5%A1t%C4%9B_Horn%C3%AD_Roztyly,_Augustinova_1_-	81
Obrázek 31 – Staveniště sídliště Flora, za ním vysokoškolská kolej Volha, zdroj: MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, Architekt, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13, foto: Jiří Hůrka, 1992.....	86
Obrázek 32 – Staveniště sídliště Flora pohledem z koleje Volha, zdroj: MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, Architekt, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13, foto: Zdeněk Meisner.....	89
Obrázek 33 – Varianta B od architekta Vladimíra Laciny z Asociace architektů Tyršův dům, zdroj: MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, Architekt, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13.....	90
Obrázek 34 – Návrh zahradního města od Martina Feistnera a Jiřího Hůrky, zdroj: MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, Architekt, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13.....	90
Obrázek 35 – Kompromisní varianta C od Jana Zeleného a kolektivu z PPÚ, zdroj: MEISNER, Zdeněk, Flora, Paneláky budou, Architekt, srpen-září 1992, č. 17-18, s. 13.....	91

- Obrázek 36 – Sídliště Flora, jehož vznik provázelo několik let sporů. Domy, jejichž stavbu investovalo SBD Pokrok, zdroj: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prague_Kunratice_Flora.jpg, foto z roku 2007 96
- Obrázek 37 – Navzdory obavám získalo sídliště Flora, jehož stavba byla dozvukem Komplexní bytové výstavby, zcela jiný charakter než jeho předchůdci, zdroj: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:K_V%C3%A1clavce_str,_Prague_Kunratice.jpg, foto z roku 2008 97
- Obrázek 38 – Urbanistická studie komerčně industriální zóny, autor P. Šváb, zdroj: Jižní Město na křižovatce, Architekt, r. 39, 06 1993, č. 12, s. 7 99
- Obrázek 39 – Nové grafické ztvárnění štítu domu v souboru Země po zateplení, foto: Jan Kundrát, 2021 103